

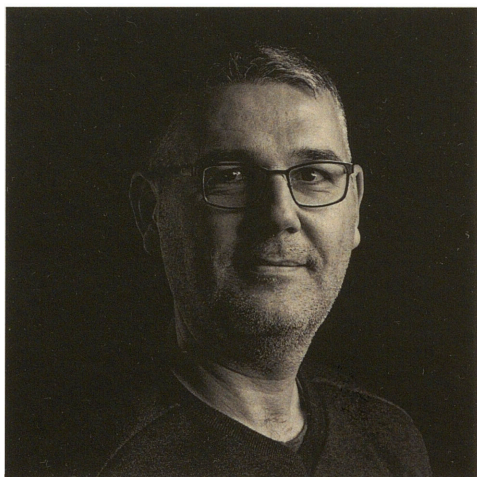
Miquel Pieras Villalonga

MARC FERRAGUT FLUXÀ
(1901-1981)

D'Inca a l'Auditorium de Palma

Ajuntament d'Inca

MIQUEL PIERAS VILLALONGA (Inca, 1970). És llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de les Illes Balears (1993) i professor d'ensenyament secundari. Treballa en la investigació històrica des del vessant social i econòmic en l'època contemporània. Els seus estudis s'han centrat en els camps de la indústria i els moviments socials entre els segles XIX i XX.

Ha publicat dues biografies, una sobre l'escriptor i polític inquer Miquel Duran Saurina (2000) i l'altra sobre l'empresari del calçat Antoni Fluxà Figuerola (2002). És autor dels llibres *De la fàbrica a la constructora* (2007), *Temps de crisi. Inca, 2006-2017* (2018) i *Diari i epistolari (1936-1937) d'Antoni Mateu Ferrer, batle republicà d'Inca* (2019), tots tres publicats per Lleonard Muntaner, Editor. També ha col·laborat en l'edició de diverses guies sobre el patrimoni local inquer i ha elaborat distints estudis per a publicacions especialitzades en l'àmbit de la història. És col·laborador del Museu del Calçat i la Indústria d'Inca i responsable de l'arxiu parroquial de Santa Maria la Major.

Marc Ferragut Fluxá
(1901-1981)

D'Inca a l'Auditorium de Palma

Miquel Pieras Villalonga

Marc Ferragut Fluxá
(1901-1981)

D'Inca a l'Auditorium de Palma

Presentació d'Alice Weber

Pròleg de Joan Company

Ajuntament d'Inca

MALLORCA • 2020

Coberta: Retrat de Marc Ferragut Fluxá (arxiu familiar).

Frontispici: Marc Ferragut Fluxá amb Herbert von Karajan el setembre de 1969 (col·lecció família Ferragut, gentilesa Bernardo Obrador).

Primera edició: novembre de 2020

© Miquel Pieras Villalonga, 2020

© De la presentació: Alice Weber, 2020

© Del pròleg: Joan Company, 2020

© D'aquesta edició:

Ajuntament d'Inca

Plaça d'Espanya, 1 – 07300 Inca (Balears)

Telèfon: 871 914 000 – Fax: 971 880 819

www.incaciatut.com

Producció:

c. de Joan Bauçà, 33 - 1r

07007 Palma (Mallorca)

Telèfon 971 25 64 05

editorial@lleonardmuntanereditor.cat

www.lleonardmuntanereditor.cat

Amb el patrocini de:

**Departament de
Cultura, Patrimoni
i Política Lingüística**
Consell de Mallorca

Dipòsit legal: PM-708-2021

PRESENTACIÓ

ALICE WEBER

*2a tinenta de batle, delegada de Cultura, Educació,
Memòria Democràtica i Normalització Lingüística
de l'Ajuntament d'Inca*

L'històric dia 27 de juliol de l'any 2020 vaig tenir l'honor de llegir, davant del consistori inquer i de les persones convidades a l'acte de proclamació de Marc Ferragut com a Fill Il·lustre de la ciutat d'Inca, l'informe que havia escrit com a ponent i instructora de l'expedient, amb l'emoció de poder fer-ho mirant a la cara Rafel Ferragut.

L'article 14 del capítol II del Reglament de protocol, honors, distincions i premis de l'Ajuntament d'Inca diu: «El major honor i distinció serà la proclamació de Fill o Filla Il·lustre», però no podem oblidar que allò que fa memòria històrica i democràtica és el record viu, com a objectiu definitiu.

Un Fill Il·lustre ho sol ser per la seva tasca excepcional dins d'un camp en concret, però Marc Ferragut va anar molt més enfora d'això. El nom de Marc Ferragut va lligat a excel·lència i al perfeccionisme en tots els àmbits, ja sigui el cultural, l'empresarial, l'educatiu, l'arquitectònic, l'esportiu, l'econòmic o el polític.

La biografia de Marc Ferragut que teniu a les vostres mans és la conjunció d'altres fills i filla il·lustres de la ciutat d'Inca, que ho són per separat per món polític, com el seu amic íntim Antoni Mateu Ferrer; món cultural, com Miquel Duran i Saurina o Antoni Torrandell i Jaume; món educatiu, com la Filla Il·lustre Severa de Madariaga; o món econòmic, amb el seu conco, Antoni Fluxá Figuerola.

Marc Ferragut congria en la seva persona tots aquests mons inquers de finals del segle XIX i inicis del segle XX. Ell fou

un home del Renaixement que aglutinà rellevància en aspectes polítics, culturals, esportius i econòmics. Un home molt avançat al seu temps, un europeista convençut i amb una visió de futur extraordinària. Un home compromès, honest, lluitador, familiar, senzill i molt amic dels seus amics, entre els quals no feia distincions de cap classe. Un home especial.

Hem de considerar Marc Ferragut com un inquer que, des del republicanisme propi de principis del segle xx, va voler modernitzar Inca i apropar-la a un prototipus de societat lliure i democràtica, sempre a favor de la millora educativa, de la sanitat i d'una societat més moderna, europea, plural i laica.

Tal com escrigué el setmanari *Dijous* dia 16 de novembre del 1978: «Marcos Ferragut es un hombre que no necesita presentación. Don Marc, como le llamamos sus amigos, es un inquero con proyección diríamos casi universal».

Tot i això, em sent afortunada d'haver tengut la sort de conèixer Ferragut en boca de la seva família, des de la intimitat del record propi traslladat al paper d'aquest llibre. Ens van contar a mi i a l'autor d'aquesta biografia, l'historiador inquer Miquel Pieras Villalonga, el relat de la vida del seu pare i padrí, sense reserves; la vida de Marc Ferragut, però abans de tot la del pare, del padrí, la de Marc. Un inquer que va fer història, tot i els traumes i els entrebancs injustos que va patir pels seus ideals. Un home republicà, visionari, culte, perfeccionista, just, honest i lluitador. Ho sé per tot allò escoltat de boca de la seva família i amics, i avalat per la tasca acurada i apassionada de l'autor de la biografia.

Gràcies, Rafel Ferragut, per canviar el somriure reservat de l'inici pel de l'afecte sincer. Gràcies pel primer cafè, per tots i cada un dels cafès convidats, ja que a vegades pot ser el més important que es pot compartir. Gràcies per les hores d'història viva i plena d'emocions, i allò que ens heu compartit, allò aquí recollit i allò guardat al cor per sempre.

Per a mi Marc Ferragut, juntament amb el batle republicà assassinat a mans dels feixistes Antoni Mateu Ferrer, serà de per vida molt més que un Fill Il·lustre de l'Ajuntament d'Inca.

Ells són persones amb les quals m'he implicat emocionalment, a qui he «conegut» i cap a qui sent un agraïment molt profund per allò que la seva trajectòria significà, allò que forma part del que avui som. Hi ha persones que converteixen el seu dia a dia en llegenda, i els i les quals cal recordar perquè, si avui caminam, és perquè ells i elles abans ens han fet camí. I per saber cap a on caminar, cal saber d'on venim.

Un dia em van dir que quan et compromets amb la història d'una persona t'estàs compromentent amb aquesta persona. I és cert. Per a mi les paraules «mon pare» o «el padrí», de boca d'un Ferragut, agafen color i donen vida a imatges com si fossin records propis. Haver llegit pàgines grogues d'un setmanari *Dijous*, de *La Ciudad*, de la revista *Raiguer* o d'altres, que parlaven de *don Marc*, fan que sembli que el senti parlar a ell, i van fer que l'emoció em desbordàs quan vaig poder escoltar, gràcies a en Bernat Obrador, la veu de Marc Ferragut i les coses que se n'han escrit i se n'han contat, que fan que el dia d'avui conegui molt aquest il·lustre que ja forma part del club de selectes dels quals Inca està unànimement orgullosa.

Perquè no n'hi ha cap dubte: Marc Ferragut és fill d'Inca, estimava Inca de tot cor i volia el progrés i l'impuls per a la ciutat del seu amor. La història de Marc Ferragut és la història d'Inca i Mallorca encarnada en una persona concreta, i tot allò que és Ferragut, que ho és universalment i eternament, és arrelat a Inca. Perquè Ferragut és Inca, i Inca sempre serà Ferragut.

Revisant les obres de l'Auditorium cap a 1968 (col·lecció família Ferragut, gentilesa de Bernardo Obrador)

PRÒLEG

JOAN COMPANY

Director fundador de la Coral Universitat de les Illes Balears

Director del Coro de la Orquesta Sinfónica de Galicia

Director fundador de la Partituroteca i Centre de Documentació Musical de la UIB

Benvolgut lector / Benvolguda lectora,

El llibre que tens entre les mans és una convidada a un passeig per la Mallorca del segle xx, concretament per la comarca del Raiguer i per la ciutat de Palma, on no solament coneixeràs l'apassionant biografia de Marc Ferragut, sinó que, gràcies a l'estudi acurat i rigorós de Miquel Pieras, trobaràs, per una part, una molt interessant informació sociopolítica i econòmica sobre la ciutat d'Inca de principis del segle xx, i per altra banda, un retrat i, a la vegada, un repàs o denúncia, del que representà la cultura, sobretot musical, a Mallorca fins al 1981.

No obstant això, el tema o el personatge que ens ocupa és la figura de Marc Ferragut Fluxá (1901-1981). Home d'una forta i polifacètica personalitat: treballador i empresari del calçat, polític i regidor de l'Ajuntament republicà d'Inca, defensor de l'escola pública, gratuïta i laica, creador de la Biblioteca Pública d'Inca, membre de l'equip de futbol del Constància (del qual fou entrenador), aficionat a la pintura i a l'escriptura, promotor i valedor d'entitats musicals...

En definitiva, un humanista del segle xx. Un somiador i un emprenedor, que a partir de la seva Inca natal pretenia lluitar per la societat mallorquina i modernitzar-la, una societat il·lustrada i democràtica, laica i preocupada per l'educació i per la sanitat, i oberta a la cultura. Postulats que sempre defensà, que fins i tot el dugueren a la presó els anys de la Guerra Civil, i que el convertiren amb el temps en model i pioner de la figura del que és un protector o mecenes.

Sens dubte, la seva vinculació amb entitats o agrupacions musicals (la coral L'Harpa d'Inca, la Banda municipal d'Inca, l'Orquestra Simfònica de Mallorca d'Eaktay Ahn, la Capella Clàssica de Mallorca de Joan M. Thomàs, el Conservatori de Música...) i, sobretot, l'amistat o coneixença amb els músics més importants de la Mallorca del segle xx (Antoni Torrandell, Bartomeu Oliver, Eaktay Ahn, Joan Maria Thomàs, Jaume Mas Porcel...) foren determinants per prendre consciència del pobre panorama musical del seu temps.

Vull pensar que ell es demanà com podem donar culte a les arts (com la música, la dansa, el ballet, el teatre, la pintura...) si no tenim un temple en condicions. D'aquí ve la seva obsessió i la lluita pel seu somni, i per això algú el va batejar com «un brusquer»: construir un edifici, de i per a les arts, destinat a la societat mallorquina. Sí, Marc Ferragut és un exemple d'home que hi va posar el coll per una causa cultural i que fou model de resistència per sobreviure i mai no rendir-se.

Possiblement, Marc Ferragut és gairebé l'únic mecenes —amb tot el significat de la paraula i sense esperar res a canvi— que ha donat la nostra terra. Un filantrop generós que, per obra i gràcia seva, ens ha deixat no solament un gran edifici al Passeig Marítim de Palma, sinó que va construir una «catedral de la música» i un autèntic «centre de les arts». Hi invertí els seus esforços, el seu patrimoni i tota la seva fortuna, per dotar a Mallorca d'un centre educatiu (com ell mateix ho va definir a les paraules de presentació de la inauguració de l'Auditorium). Com podràs comprovar amb la lectura del llibre —a causa de la curiositat investigadora de Miquel Pieras— hi ha un rerefons d'inquietud i de preocupació de Ferragut cap a la pedagogia o la formació del ciutadà. Així com Joan M. Thomàs deia: «la paraula *concert* hauria d'evocar la paraula *escola*», Marc Ferragut volia que la seva obra fos un centre interdisciplinar de les arts.

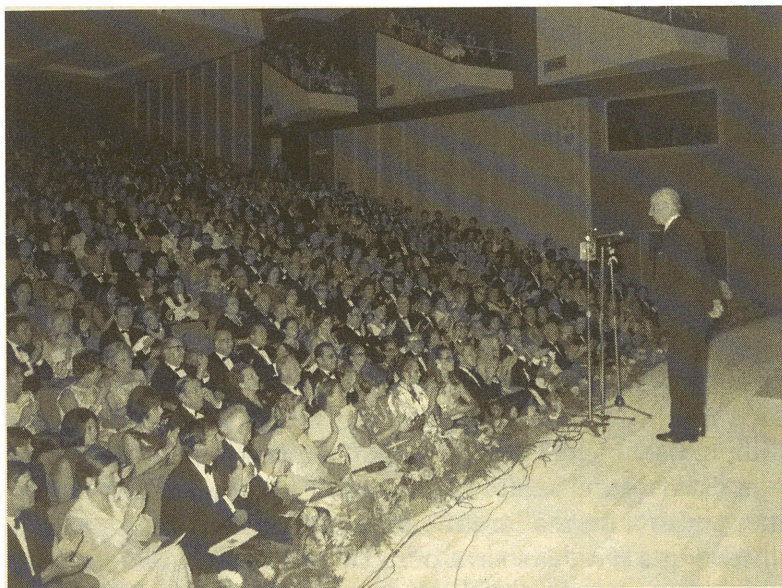
Però a més, l'Auditorium no solament és un dels edificis emblemàtics del paisatge urbanístic de Palma, sinó que fou

la primera construcció a Espanya del nou concepte d'auditori que va venir a substituir el model clàssic de teatre.

L'any 1958, Ferragut va decidir fer l'Auditorium. El 1961, l'Ajuntament de Ciutat i la Junta de Ports n'acordaren la construcció en el solar del Salt d'es ca del Passeig Marítim, i el 1963 se'n va presentar el primer projecte. Finalment, el 3 de setembre de 1969, la música omplí la Sala Magna de l'Auditorium, amb dues simfonies de L. van Beethoven interpretades per l'Orquestra Filharmònica de Berlín sota la direcció del mític Herbert von Karajan. Ferragut no es conformà a inaugurar el seu Auditorium amb qualsevol artista o agrupació. Ho va fer amb, possiblement, la millor orquestra del món i amb el director més reconegut i popular del moment. Tot anava en consonància amb la seva obra: el primer auditori d'Espanya i una sala d'una immillorable acústica.

Gràcies, senyor Marc, i com vaig escriure a la revista *Ritmo* de Madrid (núm. 518. Gener. 1982): «El 23 de setembre de 1981 moria a Palma, el creador de l'Auditorium de l'esmentada ciutat, Marc Ferragut Fluxá. Aquest article pretén, no només de retre el nostre homenatge d'admiració i de gratitud més sincer a un mallorquí excepcional, sinó, a més, mostrar l'home que féu de la seva obra l'autèntica passió de la seva vida, obra que constituí alhora un llegat artístic de primera magnitud: l'Auditorium de Palma».

Finalment, gràcies, Miquel Pieras, per l'apassionat i objectiu relat biogràfic sobre un personatge cabdal de la nostra cultura i un model per al món empresarial tan poc donat al mecenatge. El teu treball ens convida, encara més, a la lectura d'un capítol important de la història de la Mallorca del segle xx.

Marc Ferragut es dirigeix al públic el dia de la inauguracio de l'Auditorium (col·lecció família Ferragut, gentilesa Bernardo Obrador)

INTRODUCCIÓ

Fins ara, teníem uns coneixements sobre la biografia de Marc Ferragut Fluxá (1901-1981) poc equilibrats. Del Ferragut anterior a construir l'Auditorium en teníem escassa informació. Els relats sobre ell s'havien centrat en com havia construït i gestionat aquest espai artístic. L'any 1982, Joan Company va elaborar un primer estudi molt detallat publicat a la revista musical *Ritmo* i en el qual ja tractava algunes activitats prèvies a l'Auditorium. Des de llavors, sobretot a la premsa local, s'havien fet articles dedicats a Ferragut de caràcter circumstancial amb opinions dels propis autors. Sobre Ferragut disposam, majoritàriament, de relats parcials, fragmentaris, de tipus periodístic o laudatoris. El nostre objectiu és donar a conèixer tot allò que sabem d'ell abans i després de 1969, quan inaugura l'Auditorium. No es pot entendre el seu paper en la cultura de Mallorca, si no es coneix la seva biografia prèvia com a polític i empresari. Pensam que s'ha de explicar detalladament allò que Ferragut va viure a Inca per així entendre millor la creació de l'Auditorium a Palma.

Marc Ferragut ha estat el mecenes més important del segle xx a Mallorca. Era un idealista que va fer tot el possible per millorar la cultura musical de Mallorca. El seu fill Rafael deia d'ell l'any 1984: «Mon pare era un brusquer».¹ És una definició del fill respecte del pare des dels sentiments

¹ *Revista Raiguer*, abril 1984.

i la subjectivitat. Però en aquesta biografia volem anar una passa més enllà i tractarem Ferragut no des dels sentiments, sinó des del discurs històric. Però al final, tenim com a objectiu conduir el lector perquè arribi a la mateixa conclusió que la del fill Rafel i acabi entenent que «don Marc era un brusquer».

Ferragut va ser un empresari mallorquí poc habitual. Quins empresaris de la dècada dels anys 60 del segle xx van reconduir tot el seu capital des de la indústria o el turisme cap a la cultura i la música? Hi ha algun mallorquí que posàs tots els estalvis de la seva vida en promocionar la música, l'art i la cultura des de l'excel·lència? Amb aquest estudi biogràfic mostrarem que la iniciativa empresarial de Ferragut era diametralment diferent a allò que era habitual a Mallorca l'any 1969. Hem d'imaginar Marc Ferragut com un home intel·ligent, culte, que no es rendeix mai, idealista, que sacrifica tot allò que té i que lluita fins al final per aconseguir que els mallorquins coneguin, visquin i estimin la música tant o més que ell.

La biografia de Ferragut que hem construït és, en part, la conjunció d'altres biografies de fills il·lustres d'Inca que varen viure en el seu temps a la capital del Raiguer. Són les biografies del batle republicà Antoni Mateu, del poeta i escriptor Miquel Duran fundador del conjunt coral l'Harpa d'Inca i de l'empresari del calçat Antoni Fluxá. Marc Ferragut congria en la seva persona el caire polític, cultural i empresarial d'Inca des de finals del segle xix i durant el segle xx. En definitiva, coneixent millor la vida de Marc Ferragut coneixerem millor la història d'Inca i de Mallorca. Així, estarem més a prop de saber com eren, a principis del segle xx, les relacions familiars, la política, els esports, l'economia i la cultura musical a Mallorca. Estarem més a prop d'entendre millor que és l'Auditorium.

Aquesta biografia sobre Marc Ferragut Fluxá ha sorgit com a base per declarar-lo Fill Il·lustre de la ciutat d'Inca. L'any 2019 l'Ajuntament va decidir obrir un expedient de

declaració de Fill Il·lustre que necessitava d'una biografia completa a partir de la qual els regidors defensor i fiscal havien d'aportar dades suficients per al nomenament. Aquests document biogràfic de caire administratiu ha servit per elaborar una biografia completa que ajudarà a divulgar, com ha fet sempre el seu fill Rafel, els valors i el llegat de Marc Ferragut.

Marc Ferragut, primer per l'esquerra, amb els pares i les germanes
(col·lecció Miquel Sanz)

1. L'ENTORN: INCA I LA FAMÍLIA

1.1. INCA EN EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX²

Marc Ferragut Fluxá va néixer a Inca dia 18 d'octubre de 1901. Aleshores, el municipi inquer estava habitat per 7.579 persones. No era dels municipis més poblats de Mallorca, però sí que començava a ser un dels centres artesanals, industrials i comercials més destacats de l'illa. El sector agrari encara era prou destacable ja que estava especialitzat en productes com la vinya, l'ametller o l'hortalissa que tenien un destacat component comercial, allunyat del simple autoconsum. A principis de segle xx, la vinya començava un procés lent de reducció que era compensat per un augment constant dels ametllers. L'artesanía, que poc a poc es va anar mecanitzant, era un altre sector clau.

Des de l'Edat Mitjana, la ciutat d'Inca havia estat focus d'una important producció ceràmica, tèxtil i de calçat. Durant el primer terç del segle xx, es va viure una forta especialització en el sector del tèxtil i del calçat i la resta d'activitats artesanals entraren en crisi i poc a poc anaren desapareixent pel fort creixement dels altres dos sectors que s'anaven mecanitzant. No obstant això, fins a mitjans del segle XIX varen perdurar els tallers manuals i la fabricació artesanal de calçat. La mecanització d'aquest sector va ser tardana en comparació amb la del tèxtil que des de 1888

² Per una visió encara més àmplia sobre el segle xx a Inca vegeu AA.DD. (2000)

havia iniciat una substitució progressiva de telers manuals per altres de mecànics.

A principis de segle xx, Inca era el centre comercial més important de la zona nord i centre de l'illa de Mallorca. El mercat setmanal del dijous, les fires i les bones comunicacions feien de la vila un punt d'encontre de comerciants de tota mena. L'arribada del tren l'any 1875 havia potenciat tots aquests avantatges. També la forta demanda de queviures que generava la presència de forces militars en el Quarter del General Luque afavoria un constant tràfic comercial i un ric ventall de serveis.

El creixement econòmic es va reflectir en una transformació radical del teixit urbà. Ja a finals del segle xix es projectaren noves barriades per acollir barris residencials o diferents fàbriques. El 1872 es va projectar la barriada de la zona de Coc i Lluc i del carrer de la Canaleta i el 1885 es va projectar el nou barri situat al voltant de l'estació del tren en el qual hi visqué la família Ferragut i la família Fluxá. També es va iniciar la reforma de la plaça de l'Església (1885) i la nova plaça d'Orient (1898). També es reformaren algunes places i es construïren edificis com la Plaça de Toros (1909), el Teatre Principal (1914) i el quarter General Luque (1915). Són anys en els quals es reformava el centre històric de la ciutat i antics casals medievals eren substituïts per edificis moderns i funcionals (hotels, fàbriques, cafeteries, comerços...). S'inicià la urbanització de diferents avingudes que coincidien amb les carreteres que anaven fins a Alcúdia, Lloseta, Sineu o Palma.

Quan neix Marc Ferragut i durant gran part de la seva vida, Inca va créixer econòmicament i la població augmentava al ritme de l'economia. En comptes de ser un municipi del qual sortia població, durant la major part de la primera meitat del segle xx Inca va esdevenir una ciutat que atreïa nous habitants sobretot dels municipis del seu voltant (Selva, Llubí, Sencelles, Lloseta, Binissalem, Mancor de la Vall) els quals expulsaven jornalers i petits propietaris de ter-

ra. Això va comportar que entre 1900 i 1940 la població va créixer al voltant del 60%. L'any 1920, els habitants d'Inca provinents d'altres municipis de Mallorca eren el 18% del total de població i l'any 1950 suposaven el 25% del cens de la població d'Inca.

L'any 1900 Inca va ser nomenada ciutat per la reina regent Maria Cristina. L'Ajuntament d'aquell any estava en mans d'un govern conservador. Durant gran part del primer quart del segle xx s'aniran rellevant en el govern municipal diferents grups de tendència més liberal o més conservadora. Sovint s'utilitzaran pràctiques caciquils per accedir al poder. La resta de tendències no integrades dins el programa polític de la Restauració tingueren a Inca una representació molt minsa. Sí que durant uns anys va accedir al govern municipal algun regidor de marcat caràcter nacionalista com Miquel Duran (1920-1923) o algun republicà, ja que des de finals del segle xix (1896) existia un actiu comitè de la Unió Republicana força crític amb la política caciquil i amb el sistema de la Restauració.

A principis de segle xx, els grups socials dominants es dividien en dos. Per una part, un integrat per les antigues famílies terratinents, propietàries de possessions o dedicades al comerç de productes agrícoles que, des de feia segles, controlaven els ressorts de poder. Per altra part, un de nous industrials i comerciants que s'havien enriquit recentment i que s'obrien pas dins els grups de poder local. L'altra cara de la moneda la formaven els jornalers i els petits propietaris de terra que vivien en el límit de la supervivència. També havia sorgit un nombrós grup de petits artesans independents que sovint esdevenien potents industrials si sabien reconduir els seus negocis. En aquest grup hi hem d'incloure la família Ferragut i la família Fluxá. Finalment, hi havia un grup d'obers que treballaven a les fàbriques. El seu nombre creixia constantment. Aquests obrers seran els protagonistes d'un actiu moviment obrer de caràcter anarquista. Els treballadors de les fàbriques locals eren cada ve-

gada més conscients que els canvis econòmics que es viuen a Inca des de principis del segle xx no són sempre positius per als seus interessos ja que el treball infantil era habitual, hi havia manca d'habitatges adequats i l'educació bàsica era escassa i estava molt centrada en institucions religioses.

El mateix any que va néixer Marc Ferragut es fundava a Inca La Justícia, una l'associació d'obriers del calçat. Aquesta entitat, durant el primer terç del segle xx, va encapçalar el moviment obrer a la ciutat des d'una òptica propera a l'anarquisme i va protagonitzar la major part de vagues del sector del calçat (1914, 1919, 1930...). També destaquen altres entitats obreres com el Cercle d'Obrers Catòlics (1900), el Desarrollo del Arte (1900), el sindicat catòlic La Pau (1913) o l'Ateneu Sol i Llibertat (1932).

1.2. LA FAMÍLIA: ELS FERRAGUT, ELS FLUXÁ I ELS BONAFÈ³

Per entendre millor tot allò que Marc Ferragut representa, cal conèixer també l'entramat econòmic, familiar i residencial que es va teixir al seu voltant. Els Fluxá, els Ferragut i els Bonafè formaven una densa xarxa de relacions que van més enllà del simple parentiu. Situant les famílies en relació al seu entorn econòmic i a l'espai comprovarem que l'anàlisi de la família adquireix un paper destacat per entendre el funcionament de la societat d'Inca del segle XIX i XX i, a la vegada, per comprendre millor tot l'entorn, present i passat, que va influir sobre ell.

Els seus avantpassats per part de pare, els Ferragut, provenien d'una família que combinava, segons els moments, les tasques agrícoles amb les tasques pròpies de l'ofici de teixidor. Sabem que a mitjans segle XVIII va néixer Rafel Ferragut de cas Sebel·lí, el qual es va casar amb Margalida

³ Aquest apartat s'ha redactat a partir de la informació que aporten els registres sacramentals de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca i la informació continguda a Perelló i Pieras (2002).

Tenabrell de ca n'Aloi (vegeu arbre genealògic adjunt). Un fill seu, Miquel Ferragut, va néixer a Inca dia 15 de maig de 1791 i va exercir l'ofici de teixidor a principis del segle XIX. Miquel es va casar amb Antònia Mir de Selva. Uns anys més tard enviudà i es casà amb Antònia Seguí. Del matrimoni entre Miquel i Antònia en va néixer Rafel Ferragut Mir dia 1 de febrer de 1816. Com a nota curiosa s'ha d'apuntar que Rafel va ser batiat com a Rafel-Abdó-Senén-Cecili. Rafel Ferragut Mir es va casar amb Maria Ferrer d'Inca que era filla de l'apotecari Marc Ferrer, també d'Inca. Aquest és el primer Marc que incorpora aquest nom a la família Ferragut. Des de llavors, una branca familiar dels Ferragut va alternant el nom masculí del primer fill entre Rafel i Marc. Un dels fills de Rafel Ferragut i Maria Ferrer fou Marc que va néixer dia 9 de setembre de 1844 i exercí l'ofici de teixidor. Es va casar amb Antònia Aina Moragues Garí, la padrina de Marc, que era filla d'un ferrer d'Inca, Joan Moragues Molondra, i de Margalida Garí. Del matrimoni entre Marc Ferragut i Antònia Aina en va néixer Rafel Ferragut Moragues, el pare de Marc, dia 6 de gener de 1870. Els germans de Rafel foren: Joan (1872), Maria (1874), Joan (1877), Marc (1879) i Miquel (1882).

Dia 5 de juny de 1929, Marc es va casar a l'església del Monestir de Lluc amb Francisca Bonafé Llompart que havia nascut el 15 de febrer de 1911. Les fonts familiars⁴ expliquen que era una dona de cultura pagesa, no tenia estudis superiors. Era bona persona, senzilla i creient. Francisca, de fadrina, havia estat una de les treballadores de la fàbrica del seu espòs. La família Bonafé provenia de Biniamar. El sogre de Marc era Jaume Bonafé Nicolau que a finals del segle XIX havia vingut a viure a Inca des del petit poble de Biniamar. Essent ja a Inca, es va casar amb Maria Llompart Llompart i varen tenir diversos

⁴ S'ha entrevistat a diverses persones durant l'elaboració d'aquesta biografia. Les entrevistes que han aportat dades d'importància són les realitzades a Rafel Ferragut Bonafé (fill de Marc Ferragut) a Miquel Sanz Beltrán (net de Francisca Ferragut Fluxà, germana de Marc) i a Maria Prats (filla de Joan Prats, empleat de Marc Ferragut).

fills: Andreu (1896) casat a França amb Marta Agussol, Jeroni⁵ (1898), Margalida (1904), Jaume⁶ (1904) casat amb Esperança Esteva Corró, Catalina (1906) i Maria (1909).

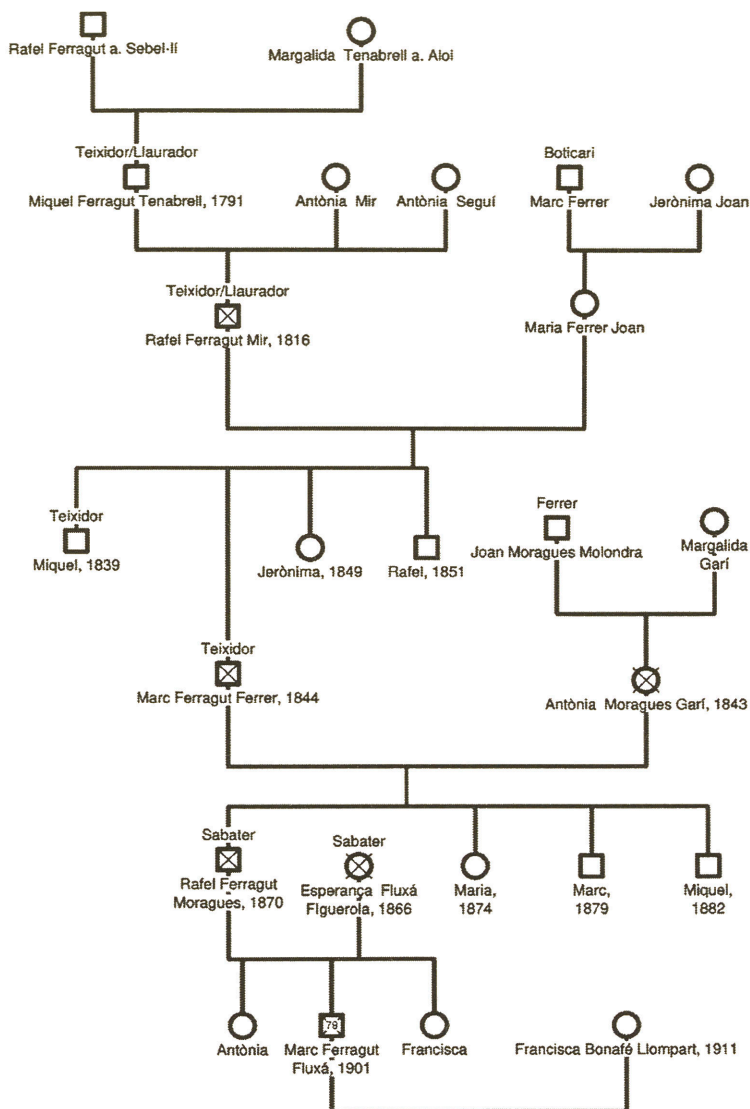
Els avantpassats per part de mare, de la família Fluxá (vegeu arbre genealògic adjunt) provenien d'una família allunyada del món rural i pagès, no eren propietaris de terres. Vivien més aviat immersos en el món comercial i de negocis a petita escala. Un repadrí, Bartomeu Fluxá Arrom, nascut l'11 de setembre de 1778 era forner. La seva esposa, Antònia Pujadas, repadrina de Marc Ferragut, després de quedar viuda va continuar amb l'ofici del seu espòs. Els padrins i oncles materns de Marc Ferragut vivien dins un ambient de comerç familiar centrat en el carrer del Born i de Ferrilla. El padrí matern, Llorenç Fluxá, combinava la tasca de forner amb la de jornal·ler. El fet de no ser propietaris de terres obligava la família a dedicar-se a ser jornal·lers i a relacionar-se amb l'artesania i el comerç. La padrina materna de Marc Ferragut, Francisca Aina Figuerola Llabrés, tenia germans que coneixien també el món del petit comerç ja que eren carnis·sers. La família Fluxá Figuerola a la segona meitat del segle XIX vivia en una casa del carrer del Born que tenia portal també al carrer de Ferrilla. En torn d'aquesta casa hi vivien altres familiars Fluxá i Figuerola que formaven un dens entramat de relacions familiars que actuava com a unitat solidària, d'ajuda i formació.

La mare de Marc Ferragut, Esperança Fluxá, va néixer dia 20 de setembre de 1866, era la darrera filla del matrimoni format per Llorenç Fluxá Pujadas i Francisca Aina Figuerola Llabrés. Era germana del futur industrial inquer Antoni Fluxá. L'any 1878 Esperança no vivia a Inca sinó que residia a Palma. No sabem a on vivia exactament de Palma, però podria

⁵ Va treballar a la fàbrica del seu cunyat.

⁶ També va treballar de jove a la fàbrica del seu cunyat. De fet, segons les fonts familiars, va ser ell qui va demanar a Marc Ferragut si la seva germana Francisca, que tendria uns 16 anys, podria anar a fer feina a la fàbrica. Uns dies després hi va començar i, passats els anys, Marc i Francisca es casaren.

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA FERRAGUT (1791-1901)

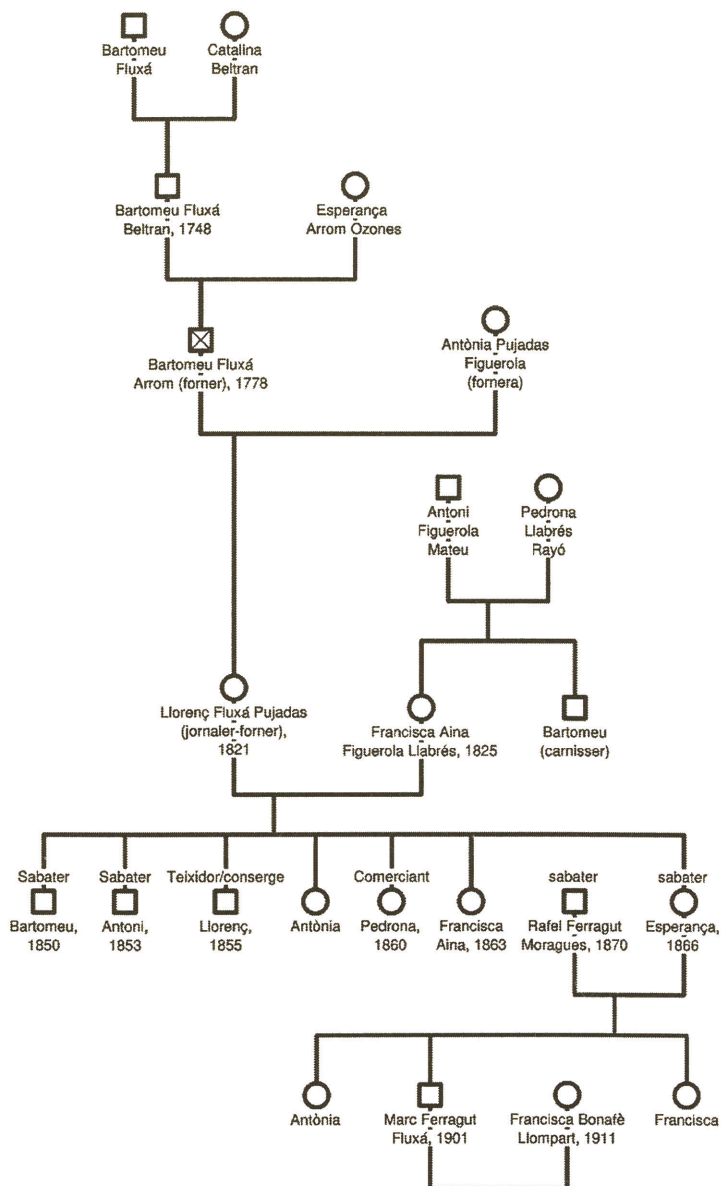

ser que s'hagués traslladat a la capital acompanyant el seu germà major, Bartomeu, que s'havia casat a Palma i vivia allà.

És interessant apuntar cada una de les biografies dels oncles de Marc Ferragut per part de la seva mare, Esperança Fluxá Figuerola. Aquests oncles tenen relacions amb el seu posterior tarannà ja que les activitats personals i laborals dels oncles acabaren influint en ell. L'oncle major, Bartomeu, havia nascut dia 18 d'abril de 1850 i era sabater. Amb 25 anys va partir a Palma i es casà amb Antònia Estrany Garau. L'any 1885 va morir quan la seva barca es va enfonsar al mig de la badia de Palma. Dos dels seus fills, Bartomeu i Llorenç, emigraren a Xile i allà hi fundaren dues fàbriques de calçat sota les marques Hermes i Eva. La tia Antònia es va casar amb Joan Coll de professió forner. Una filla de la tia Antònia, Antònia Coll, orfe de mare, anà a viure a Palma a casa de la tia Pedrona Fluxá, a la barriada del Terreno. Antònia Coll es va casar amb Ramon Palou. La tia Pedrona va néixer el 4 de novembre de 1860. Sembla que va ser també una dona molt empenedora i feineria. Durant molts d'anys fou la referència de la família Fluxá a Palma. Sabem que tenia una tenda de queviures al Terreno, just a la cantonada de la plaça Gomila amb el carrer Joan Miró. Es va casar dues vegades, però no va tenir fills. Tal volta per això va acollir, momentàniament, la filla de la seva germana Antònia. També va acollir a Palma els fills de la tia Francisca Aina i els fills de l'oncle Bartomeu quan aquest morí. La tia Pedrona va formar a Palma un nucli de la família Fluxá que va acollir germans, germanes i nebots quan es desplaçaven a Palma per feina o per visitar-la.⁷ Sembla que la tia Pedrona va saber fer negocis amb la compravenda de queviures i es va fer construir una casa d'estiueig al mateix Terreno. Finalment, s'ha d'esmentar l'oncle Llorenç que va viure en el carrer de sa Fira a Inca i exercia l'ofici de teixidor a la dècada dels 80 del segle XIX. Passats els anys, abandonarà l'ofici de teixi-

⁷ L'any 1943 Marc Ferragut acabarà vivint a Palma en una zona propera al Terreno.

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA FLUXÁ (1748-1901)

dor i esdevindrà conserge de la societat de socors mutus La Constancia de la qual en seran socis Antoni Fluxá i el pare de Marc Ferragut. Els fills de l'oncle Llorenç, durant el segle xx, es dedicaren als negocis i a la indústria del calçat.

També, s'ha de destacar la relació del jove Marc amb el seu oncle Antoni Fluxá Figuerola. Aquesta és la relació familiar que marcà més profundament la seva trajectòria professional i ideològica. Com s'ha apuntat anteriorment, el pare i la mare de Marc eren les persones de més confiança dins de la fàbrica d'Antoni Fluxá i durant uns anys les dues famílies viuran juntes al carrer Major i al carrer Estació. Antoni Fluxá havia nascut a Inca el 26 de gener de 1853. Sabem que, com a mínim, exercia l'ofici de sabater als 18 anys ja que l'any 1872 figura al padró d'habitants registrat amb aquest ofici. Seria factible que a principis de la dècada dels 60 del segle xix fos aprenent d'algun mestre ja que els infants a partir dels 10 o 12 anys ja es posaven a treballar. Degué aprendre l'ofici de sabater a casa d'algun dels mestres locals. L'any 1874 es va incorporar al servei militar, quan a Espanya es vivien moments polítics convulsos i es desenvolupava la tercera guerra carlista (1872-1876). Sabem que fou enviat a la Península a participar en aquesta guerra fins al 1876. Sembla ser que cap a 1877, havent tornat de la guerra, encara fadrí, va decidir establir-se com a sabater pel seu compte i sortir a vendre sabates fabricades per ell pels pobles de la comarca d'Inca.

Degué ser en aquests moments quan Antoni Fluxá es va aproximar al republicanisme. Les hipòtesis que el feren optar per aquest corrent polític s'han de cercar primer de tot en el fet d'haver participat de forma obligada a la Guerra Carlista que enfrontava dos candidats al tron reial d'Espanya. Això li va fer veure les conseqüències negatives del sistema monàrquic. En segon lloc, Inca havia estat un centre en el qual, durant el Sexenni Democràtic, hi havia hagut un fort creixement del republicanisme i dels ideals democràtics. També Antoni Fluxá va ser soci de La Constancia de la qual va formar part de la junta directiva, ben igual que

el seu cunyat Rafel Ferragut Moragues. Com s'explica més endavant, aquesta entitat va tenir, entre els seus creadors i continuadors, persones properes als ideals republicans.

Un altre aspecte que relaciona oncle i nebot és la seva afició a la música. Antoni Fluxá tenia un gramòfon de trompa que era utilitzat pel jove Marc per escoltar obres simfòniques i operístiques. L'afició a la música d'Antoni Fluxá el va portar a adquirir nombroses accions del Teatre Principal d'Inca quan es va inaugurar l'any 1914.

La relació entre oncle i nebot també degué ser intensa des del punt de vista personal. Dos anys després de néixer Marc, l'any 1903, Antoni Fluxá va quedar vidu i amb una filla petita. La família de Marc i la del seu oncle vivien juntes, com s'ha explicat abans. Antoni Fluxá, fins uns pocs anys abans de la seva mort, no va tenir dos fills mascles. Durant aquests anys que van entre 1903 i 1918, nebot i oncle mantenen una relació quasi paterno-filial. Sabem per fonts orals familiars que Marc acompanyava el seu oncle Antoni en moltes de les seves tasques habituals i d'oci.

En el moment en el qual va néixer Marc Ferragut, la relació laboral i residencial entre la seva mare i l'oncle, Antoni Fluxá Figuerola, era intensa. Aquestes relacions no eren casuals, sinó que eren ben explícites i continuades en el temps. Hem apuntat abans que els pares de Marc, Esperança i Rafel, eren els encarregats de la fàbrica d'Antoni Fluxá. Aleshores, les relacions laborals, les relacions de veïnatge i els vincles familiars s'entremesclaven i l'activitat econòmica d'un taller estava relacionada amb l'activitat familiar del seu propietari. Sabem que l'any 1900, segons el padró municipal, la família de Marc Ferragut viu en el carrer Major d'Inca, número 42. A la casa següent, la número 44, hi ha el taller i la residència d'Antoni Fluxá que viu amb la seva esposa (Magdalena Rayó), la seva filla (Francisca Aina Fluxá) i amb Llorenç Fluxá i Francisca Aina Figuerola, padrins de Marc Ferragut. El padró de 1900 indica que Antoni Fluxá és mestre sabater i Rafel Ferragut és oficial sabater. Les dues famílies viuen i treballen conjuntament, for-

men una unitat familiar, laboral i econòmica ja que pels Ferragut i pels Fluxá família i empresa són sinònims.

L'any 1904, segons consta en el padró municipal, les dues famílies s'han traslladat a viure al carrer Pasajeros,⁸ vora l'estació del tren a on uns anys després Antoni Fluxá hi construirà el taller de calçat mecanitzat (1914). Aquest és un carrer nou que connecta el centre antic de la ciutat amb l'estació del ferrocarril. En aquest emplaçament a on ara viuen, el carrer fa baixada i l'any 1904 encara hi viuen poques famílies i no hi ha massa habitatges construïts. És una zona d'Inca que s'està urbanitzant, forma part de l'eixample en el qual hi passaran a residir famílies benestants de la ciutat les quals s'hi construiran casals d'estil modernista. Antoni Fluxá, l'any 1904, feia poc que havia enviutat i vivia amb la seva filla i els seus pares també en el carrer Pasajeros, molt a prop de la família de Marc Ferragut. Les dues famílies, l'any 1904, viuen juntes en el mateix edifici, una família a cada planta. Han passat de viure del carrer Major al carrer Pasajeros, però persisteix el mateix model de residència i les dues famílies segueixen formant un entramat laboral, econòmic i familiar. Uns anys després, 1914, la família de Marc es construirà una casa⁹ a pocs metres de la del seu oncle Antoni Fluxá.

No només les fonts administratives del padró municipal poden demostrar l'estreta unió de les dues famílies, sinó que també els documents personals corroboren aquesta unió fins i tot d'una forma més evident. En la correspondència entre Francisca Aina Fluxá Figuerola (filla d'Antoni Fluxá i cosina de Marc) i el seu promès (Josep Noguera) es pot comprovar la relació entre les famílies.¹⁰ Quan Francisca Aina recorda

⁸ Uns anys després aquest carrer canviarà de nom i passarà a dir-se de l'Estació. A principis de la dècada dels 20 del segle passat es retolarà amb el nom de Bisbe Llompart.

⁹ El gener de 1914 Rafel Ferragut va demanar permís a l'Ajuntament per poder construir-se una casa en el carrer Estació. *Ca Nostra*, 24 gener 1914, p. 4.

¹⁰ *Cartes de Francisca Aina Fluxá a Josep Noguera*, Inca 10 i 26 de març de 1914. Correspondència Família Noguera-Fluxá.

en aquestes cartes la seva infantesa viscuda a finals del segle XIX nomena sovint la seva tia Esperança, mare de Marc: «De ti (Josep Noguera) recuerdo los ratos que pasabas entre nuestros operarios, las muchas pendeces que te hacían, pues hablando de ti varias veces con la tía Esperanza (Fluxá) me ha repetido ciertas tonterías que por la casualidad habida es bonito recordar». Sembla que la tia és la receptora de les confessions personals i la qui escolta i qui aconsella a Francisca Aina. Aquesta, després de la mort prematura de la seva mare, considera a la tia Esperança com la seva nova mare. Per exemple, en relació a un assumpte personal que vol guardar en secret, Francisca Aina diu al seu estimat Josep Noguera que «de todo lo ocurrido con usted (Josep Noguera) no he informado a mi familia, excepto a mi tía (Esperança Fluxá) a quien tengo un cariño filial y no le oculto los secretos de mi alma». Queda clar que Esperança Fluxá, després de la mort de la seva cunyada, Magdalena Rayó, ha fet de mare de Francisca Aina Fluxá, la cosina de Marc.

A la segona dècada del segle XX els pares de Marc vivien a una espaiosa casa del carrer Bisbe Llompart (abans carrer Pasajeros), molt a prop de la fàbrica d'Antoni Fluxá. Uns anys més tard, al pis de damunt d'aquesta casa hi viurà el matrimoni format per Francisca Ferragut Fluxá i Miquel Sanz, futur empleat de la fàbrica de Marc. La casa dels pares es comunicava amb el taller de calçat situat a la part posterior d'aquesta casa. Des del corral de la casa del carrer Bisbe Llompart es podia accedir al taller.

1.3. L'EDUCACIÓ EN UNA FAMÍLIA ARTESANA I INDUSTRIAL

La formació de Marc Ferragut va ser molt diferent a la que havien rebut els seus pares. Aquests, com la majoria de mallorquins de la segona meitat del segle XIX, s'havien format a partir dels coneixements que rebien dels familiars, del contacte amb els veïnats i molt rarament amb algun

mestre o escola. Fins a finals del segle XIX, era molt habitual que els infants i joves d'Inca no acudissin a l'escola. Per tant, no és estrany que el pare de Marc, Rafel Ferragut, no sabés llegir ni escriure, però això no li impedia ser l'encarregat d'una fàbrica¹¹ o ser membre de diverses associacions. La formació que disposaven els seus pares provenia de les persones properes a ells que transmetien una cultura empresarial que s'havia heretat de generació en generació o de les organitzacions gremials a partir de la institució del fadrinatge. Era habitual que els infants a partir de 8 o 9 anys començassin a treballar en tallers a les ordres d'un mestre que els anava formant. Segurament, dins la família Fluxá i la família Ferragut s'havien anat transmetent informacions en relació a l'organització d'un taller, a les transaccions comercials, a la recepció de comandes, etc.

Però a principis del segle XX, la família Ferragut-Fluxá entén que la situació ha canviat, que el món empresarial modern necessita d'una nova formació. Llavors a Inca ja s'havien establert uns quants centres educatius que tenien com a objectiu principal la formació de futurs empresaris o treballadors industrials o del comerç. També havien aparegut un nombre considerable de professors particulars que a casa seva es dedicaven a la tutorització d'infants i joves. Amb l'aparició d'una indústria més mecanitzada i especialitzada es necessitaven tècnics en disseny, tècnics en maquinària, comptables, encarregats, gerents, etc. Cap a 1883 aparegueren les primeres demandes d'alguns ciutadans perquè l'Ajuntament afavorís l'educació i així s'estimulàs el creixement de l'economia. Des de la premsa local es reclamava al govern municipal: «Apelamos a la ilustración de la corporación municipal para proponerlos el establecimiento de una escuela nocturna para adultos, en la que enseñaran gratis o

¹¹ Com s'ha dit, el pare de Marc no sabia llegir. Segons les fonts orals, Rafel Ferragut Moragues feia d'encarregat i s'organitzava a partir d'un sistema de figures que plasmava sobre un paper, així sabia com s'anava fent la feina a la fàbrica.

por una muy módica retribución a los jóvenes que pasan el día trabajando en los talleres los conocimientos más indispensables, incluso dibujo lineal con aplicación a las artes y oficios más usados en la localidad con el fin de ir formando un plantel de operarios inteligentes, laboriosos y honrados... Y con un regular conocimiento del dibujo».¹²

Entre les iniciatives educatives més destacades de finals del segle XIX i principis del segle XX (Perelló i Pieras 2002: 113-122) s'ha de destacar que l'any 1885 va entrar en funcionament el Colegio de Inca que es proposava impartir classes d'aritmètica mercantil, francès, geografia comercial, tenidoria de llibres, comptabilitat, dret mercantil o economia política. Estam davant un centre educatiu punter que demostra que els empresaris locals necessiten d'una nova formació per adequar la seva activitat industrial i comercial a unes noves necessitats. El 1885 també es va establir el Colegio San Vicente Ferrer que oferia classes de dibuix, càlcul mercantil, pintura i preparació per a l'educació superior. Sabem que el 1898 funcionava l'Academia Científica Particular, que el 1901 oferia les seves aules el Colegio Politécnico de Santa Maria la Mayor i que des de finals del segle XIX els militars establerts a Inca impartien classes sobre coneixements tècnics i matemàtics (Gual 1986: 77). També s'ha de tenir en compte la tasca desenvolupada pel professor Miquel Riutort que el 1892 va fundar una acadèmia que oferia ensenyament secundari i tècnic així com classes de comptabilitat i economia. Uns anys més tard, l'any 1908, es va establir a Inca la comunitat de frares de les Escoles Cristianes que començaren fent classes de francès, dibuix, calligrafia, comptabilitat i educació primària. L'any 1909 s'establí una comunitat de frares franciscans de la TOR que a part de l'ensenyament primari i secundari, també oferien formació en comptabilitat, tenidoria de llibres i pràctiques comercials.

Els pares de Marc i l'oncle Antoni Fluxá optaren per oferir una educació un poc diferent a allò que ja era habitual

¹² *Revista de Inca*, 30 novembre 1883.

en el seu moment. En comptes d'enviar-lo a una d'aquestes acadèmies o centres educatius que s'havien establert a Inca, l'enviaren a estudiar a casa d'un professor particular, una mena de preceptor. Amb la seva cosina, Francisca Aina Fluxá, es va fer una acció semblant. A part d'estudiar a l'escola privada de Severa de Madariaga d'Inca, acudia a unes classes particulars amb un mestre que li ensenyava anglès, francès i comptabilitat (Perelló i Pieras 2002: 123). Per tant, es pot afirmar que Marc Ferragut mai no va anar a escola entesa com a una educació formal, a una institució pública o privada i envoltat d'altres companys.

Les fonts orals familiars contenen que el jove Marc va rebre els seus primers coneixements amb el mestre Ventura que li ensenyà a parlar perfectament francès i el va introduir en el coneixement dels enciclopedistes francesos. El mestre li ensenyà francès amb el text del *Contracte Social* de Rousseau. Segons aquestes fonts, el mestre Ventura també li va ensenyar mitologia grega. La família guarda el record que Marc tenia un bloc petit, escrit a mà, amb tota la genealogia dels déus grecs. Anys després, quan va crear la seva pròpia fàbrica, va donar el nom comercial de Zeus a la marca del seu calçat com a record de la mitologia que havia estudiat de petit amb el seu mestre particular. Aquest capítol de la seva vida el recorda el mateix Ferragut l'any 1981 en una entrevista en la qual explica que des de molt petit va ser aficionat a la lectura i a l'art, que es tancava al soterrani i allà llegia tragèdies gregues i «tras leer a Esquilo, Sófocles, Eurípides, y las obras de Homero escribí un diccionario sobre mitología griega. Me entusiasmaba Platón, tenía entonces dieciocho o diecinueve años».¹³

El professor Ventura que recorden les fonts familiars era Ventura Maril. Per les referències a la premsa local que publicava Miquel Duran a Inca sabem que Maril i Duran eren amics i que el primer era lector del diari francès *La Croix* (un

¹³ *Última Hora*, 21 febrer de 1981.

periòdic de clara tendència conservadora). Ventura Maril també col·laborava, puntualment, amb els projectes periòdics de Duran i podem llegir alguns escrits seus a *La Veu d'Inca* (13 març 1915). Era natural de França i va viure molts anys a Inca, fins que va morir dia 21 de desembre de 1918. Va ser professor de francès a diferents centres educatius. Per exemple, l'any 1903 era professor de francès a l'acadèmia Madariaga¹⁴ per a nines i el 1907 era professor del Colegio de Inca.¹⁵ Els darrers anys de la seva vida impartia classes particulars de francès juntament amb el capellà Domingo Alzina que s'encarregava d'altres assignatures de batxillerat. Ventura Maril era fadrí i vivia a la casa d'aquest capellà. Maril era un professor molt conegut.

Per tant, Ferragut rep una formació diferent: no assisteix a un centre educatiu amb altres infants, sinó que acudeix a uns professors particulars un dels qual, Ventura Maril, l'educa a patir de textos dels enciclopedistes francesos. Això acabarà influint en el seu tarannà ideològic que, com veurem, era molt proper al republicanisme francès: laic, democràtic, lliurepensador, gens partidari de les fronteres i defensor de la modernitat i la laïcitat de l'estat. A tot això s'hi ha de sumar tot l'ambient familiar, sobretot la figura i el pensament del seu oncle Antoni Fluxá que acabarà influint en ell d'una forma destacable.

¹⁴ *Es ca d'Inca*, 13 setembre 1903.

¹⁵ *Gaceta de Mallorca*, 29 agost 1907.

Començant per l'esquerra, Antoni Torrandell, Leopoldo Querol, Eaktay Ahn, Marc Ferragut i Llorenç Morey, 1956 (gentilesa Bernardo Obrador)

2. ANYS DE FORMACIÓ I FUTBOL (1918-1931)

2.1. PASTISSER I FORMACIÓ AUTODIDACTA

La mare de Marc estava interessada en que el seu fill rebés una formació que l'encaminàs a ser pastisser.¹⁶ Aquest desig podria estar en relació a l'entorn familiar dels Fluxá. El padrí de la mare de Marc era Bartomeu Fluxá Arrom que visqué a Inca a la primera meitat del segle XIX. Com hem apuntat en l'apartat referit als avantpassats, era forner de professió i va morir el 10 de gener de 1844. La seva esposa, Antònia Pujadas, després de quedar vídua va seguir amb l'ofici del seu espòs. Del matrimoni Bartomeu Fluxá i Antònia Pujadas en varen néixer diferents fills. Un d'ells era Llorenç Fluxá Pujadas, padrí de Marc Ferragut. El forn que regentaven els pares de Llorenç Fluxá estava situat al carrer del Born. En els padrons de població, Llorenç Fluxá hi figura alguns anys com a forner i altres anys com a jornalero (Perelló i Pieras 2002: 26). Les fonts orals de la família Ferragut apunten a que Marc no es volia dedicar a ser pastisser sinó que es volia formar professionalment com a fabricant de calçat, per això estudiava d'amagat de la seva mare l'ofici de patronista pel sistema de correspondència. Finalment la famí-

¹⁶ Aquesta informació s'ha obtingut d'una entrevista feta a Rafel Ferragut Bonafé publicada a *Revista Raiguer*, abril 1984. Marc Ferragut afirma a una entrevista que la intenció de la seva família era convertir-lo «en un señorito de esos que se estilaban» (*Última Hora*, 21 febrer 1981).

lia va entendre que el fill volia dedicar-se al sector de la sabateria i la vocació del jove Marc es va imposar sobre els desitjos dels pares.

El mateix Ferragut explica que no era la família la qui li exigia dedicar-se a la indústria del calçat, sinó que va ser ell qui va prendre la decisió. Conta que «con el dinero que me pasaban mis padres para los gastos personales, alquilé una habitación, pasaba allí muchas horas estudiando patronaje por correspondencia. Aprendí a preparar las suelas, las pieles, los cortes, para realizar un muestrario. Lo hice todo a escondidas y cuando lo tuve se lo presenté a la familia... Mi tío (Antoni Fluxá) fue el fundador del calzado en Inca. Viví aquel ambiente de trabajo y lucha. Tenía ilusión por el aprendizaje de aquel negocio, pero pensé que lo más importante en aquellos momentos era en primer lugar saberlo hacer, por eso me aparté del ambiente familiar y quise aprender con mis propios métodos».¹⁷

2.2. PARÍS

Entre finals de 1918 i 1919 Marc Ferragut viatjà a París, un periple que influí molt en la seva vida. L'objectiu d'aquest viatge era anar a vendre sabates de la fàbrica Fluxá a França, és a dir, hi anava en missió comercial. Aquest viatge està confirmat per les fonts orals familiars i per una referència relacionada amb el músic inquer Antoni Torrandell. A partir d'aquesta referència sabem que a finals de 1918, acabada ja la I Guerra Mundial, Torrandell retornà a París entre els mesos de novembre i desembre. Torrandell ja havia viscut a França abans de la I Guerra Mundial, però havia tornat momentàniament a Mallorca per evitar el conflicte europeu. A la capital francesa s'hi formava musicalment i donava a conèixer la seva obra com a compositor. Marc Ferragut va

¹⁷ *Última Hora*, 21 febrer 1981.

visitar la família Torrandell a París,¹⁸ amb qui va mantenir una bona amistat al llarg del temps.

El viatge a París es fa dins un moment d'incertesa per a l'empresa de calçat d'Antoni Fluxá. Aquest, el propietari, havia mort feia uns mesos (18 de juliol de 1918) i la filla major, Francisca Aina, es va posar al capdavant de l'empresa. Feia pocs anys, des de 1915, que el taller s'havia començat a mecanitzar i les vagues dels treballadors del sector del calçat havien estat considerables. Amb la finalització de la I Guerra Mundial també es varen aturar les importants comandes de botes per als exèrcits europeus en conflicte i que havien suposat una gran injecció econòmica per a la fàbrica. En aquesta situació de canvis i transformació, s'entén que l'empresa de calçat Fluxá enviï a França el jove Ferragut a obrir nous mercats.

Però l'estança a París, entre finals del 1918 i 1919, per vendre sabates té per a ell un significat que va més enllà de l'objectiu comercial. Estant a França, aprofita per practicar el francès que ha après amb el professor Ventura Maril, a més allà visita la família Torrandell en el seu pis del carrer Chaptal situat entre Montmartre i el teatre de l'Òpera. Els Torrandell l'introdueixen en el món sofisticat i cosmopolita de la cultura francesa de principis del segle xx. A París, durant un any, segons relaten les fonts orals familiars, assisteix a concerts de gran qualitat que fan madurar en ell l'afició per la música.¹⁹ A París intenta vendre sabates i, a la vegada, s'es-

¹⁸ El musicòleg R. Sobrino (2015:78), citant a Bernat Torrandell, explica que a partir de finals de 1918 la casa dels Torrandell a la capital francesa de la rue Chaptal s'hi reunien poetes, músics, artistes, literats i qualsevol mallorquí important que arribava a París. Se sap que els va visitar Marc Ferragut, Emili Darder, Miquel Rovira, Antoni Mulet, Josep Orlandis, Faust Morell, el poeta Bartomeu Barceló, Julià Samper.

¹⁹ Segur que va passar molts dies a la casa dels Torrandell, ja que en un article escrit a la premsa local pel mateix Ferragut, aquest explica com és el pis del músic inquer a París: «Nuestro paisano Torrandell vive en un piso de calle Chaptal, situada en uno de los distritos más distinguidos del París elegante, con su esposa y su hijito que ha poco vino al mundo, descubriendo en el alma de su padre nuevas fibras que sonando con clara vibración engrosaron las emociones del artista con una milenaria y nueva que se llama cariño paterno. El piso no es grande ni muy pequeño; pero sí, su

tà educant, fa les primeres passes de la seva formació musical les quals desembocaran 40 anys després en l'inici de l'aventura de l'Auditorium. També, en el París de postguerra, observa com a França es posa a la pràctica allò que a Inca només era simple teoria del republicanisme. A la capital francesa comprova allò que per ell seria bo per Inca: una societat més democràtica, més oberta, més laica. Aquests són alguns dels principis que llavors, com a regidor, voldrà fer realitat a l'Ajuntament republicà d'Inca a partir de 1931. Si per a Torrandell França és la font sobre la qual construeix el seu estil musical, per a Ferragut París és el lloc on els seus ideals polítics es fan realitat. Sabem que altres inquers en aquella època o en anys posteriors també varen emigrar o visitar París. És el cas de Gabriel Buades, líder obrer durant el primer terç del segle xx. Buades havia viscut uns anys a França des d'on es va imbuir de la força del moviment obrer de caire anarquista. Sembla que París fou per alguns inquers (Torrandell, Ferragut o Buades) la ciutat a la qual s'amaren de models artístics, socials i polítics que després voldran desenvolupar a Inca.

Una altra conclusió que es pot extreure d'aquesta missió comercial a París és l'afirmació que la fàbrica d'Antoni Fluxá a principis de segle xx ja es pot caracteritzar com a empresa internacionalitzada. Per una part, sabem que ja a l'any 1914, Francisca Aina Fluxá, cosina de Marc Ferragut i responsable de les oficines de la fàbrica del seu pare, afirma que «continuamente recibimos cartas del extranjero sin más señas que las de A. Fluxá»,²⁰ és a dir, mantenen relacions comercials amb mercats fora d'Espanya. Per altra part, com s'ha explicat

ambiente es recogedor (sic), grato, delicado. Diseminados en las paredes verde-claras hay lienzos representando cacerías, simbolismos, poemas. Esparcidos por todas partes, <bibelots>. Sobre la chimenea de mármol, figurillas grotescas y chocantes, ánforas y jarros de barro. Un magnífico piano de cola, marca Steck, ocupa gran parte de un saloncito y encima, colocados con desaliño, miniaturas, abanicos, bordados, retratos.» (*La Comarca*, 1 de desembre 1921.)

²⁰ Cartes de Francisca Aina Fluxá a Josep Noguera, 12 febrer 1913, Inca. Correspondència Família Noguera-Fluxá.

més amunt, durant els anys de la I Guerra Mundial la fàbrica es dedicarà quasi completament a la fabricació de calçat per als exèrcits dels països europeus que participen en el conflicte. També, la mateixa Francisca Aina rep classes d'anglès i francès per poder tenir més facilitat en les relacions de la fàbrica amb l'estranger. Per tant, en aquest context d'internacionalització de l'empresa s'ha d'entendre la missió comercial de Marc Ferragut a París. Hi va per vendre sabates d'Inca a França, per obrir nous mercats i fer del calçat de la família Fluxá un producte reconegut a Europa.

2.3. MÚSICA I ESCRIPTURA

Torna de París cap a Mallorca. No coneixem l'èxit que tingué l'aventura comercial a la capital francesa. De nou a Inca, segueix treballant a la fàbrica de la seva cosina Francisca Aina Fluxá juntament amb els seus pares. Però per motius que desconeixem, la família Ferragut es va desvincular de l'empresa de Francisca Aina i es va establir pel seu compte. L'any 1924 el pares de Marc construeixen una fàbrica que serà gestionada per ell amb la col·laboració dels seus progenitors i de les dues germanes.

Però els projectes empresarials no apaguen les seves inquietuds culturals. L'any 1922 s'havia fundat l'Harpa d'Inca, un conjunt coral creat per Miquel Duran Saurina i dirigit per Jaume Albertí, un dels músics mallorquins més rellevants de la primera meitat del segle xx i que de bon principi va transformar una massa coral d'una petita ciutat en un conjunt ben reconegut arreu de Mallorca. Marc es va fer soci de l'Harpa el gener de 1925. Es fa soci en la categoria de protector, és a dir, aquella figura associativa que donava suport econòmic amb les seves quotes a l'entitat. L'Harpa havia nascut en el sí del Cercle d'Obrers Catòlics, una entitat conservadora en aspectes socials en comparació a altres entitats que plantejaven solucions a les necessitats dels obrers des del punt

de vista socialista i anarquista. El mateix fill del fundador de l'Harpa, Llorenç Maria Duran, expressava que l'ambient de la coral el feia sentir incòmode ja que ideològicament ell se sentia molt enfora. El seu krausisme i el seu regionalisme militant no lligaven bé amb els fonaments ideològics del Cercle d'Obrers Catòlics que era la mare de l'Harpa (Duran 1995: 45). Per tant, hem de concloure que Ferragut no es va fer soci protector de l'Harpa per semblances ideològiques o programàtiques amb l'entitat musical, sinó per la seva afició rotunda i clara a la música, sense tenir en compte quines idees polítiques o socials té aquell que la interpreta.

Marc té poc més de 20 anys, ha rebut una formació peculiar a càrrec d'un professor francès, a la seva família s'escolta música clàssica sovint, ha viscut una temporada a París. Quan torna a Inca les seves inquietuds culturals no només s'expressen amb la col·laboració amb l'Harpa, sinó que també s'expressen amb la participació com a redactor a la premsa local. Escriu sobre música i literatura. A la dècada dels anys 20 del segle passat, es publicaren a Inca diversos setmanaris. No tenim constància que treballàs en el setmanari *Ca Nostra* de Miquel Duran ja que els seus posicionaments ideològics eren força diferents (aquest era un fervent defensor del catolicisme; ell, un jove crític amb el clergat). Però sí que disposem de dades de la seva col·laboració amb el setmanari *La Comarca* i el setmanari *Ecos*. El primer es va publicar a Inca entre novembre de 1921 i febrer de 1922. S'han conservat pocs exemplars d'aquestes publicacions. En el número de dia 1 de febrer de 1922 del setmanari *La Comarca*, col·labora amb un article que descriu l'actuació de la violinista Cristeta Goñi.²¹ Dia 25 de gener de 1922 aquesta va actuar a Inca en

²¹ Aquesta intèrpret havia nascut a Almeria l'any 1897, però provenia d'una família d'origen basc. Era una gran virtuosa del violí. Va estudiar a Espanya, França i Alemanya. Als 8 anys va donar el seu primer concert a la ciutat francesa de Niça. Va actuar per Europa i Amèrica. L'any 1907, el mes de novembre, va actuar a Mallorca. També va fer actuacions l'any 1921 a diversos pobles de Mallorca i el mes de novembre del mateix any a Menorca.

el local de l'associació Centro Instructivo acompanyada pel pianista inquer Josep Vicenç.²² Uns dies després, Marc Ferragut publica la crònica del concert. Divideix el text en tres parts. A la primera, exposa el repertori que s'ha interpretat mostrant uns grans coneixements musicals ja que descriu una a una totes les peces amb un llenguatge tècnic i a la vegada poètic:

reminiscencias arabescas diluidas en un españolismo meridional en su Romanza (de Sarasate)... la técnica prolija de movimiento quieto en muchas frases y sucesión en otras de un acelerado redundante en Hubay que como todos sus contreráneos necesitan para expresar sus sentimientos la fuerza del mecanismo... el rápido cromatismo caído en el caprichoso LiebesFrend de Kreisler...

A la segona part, biografia la violinista fent referència al seu debut com a intèrpret, als països que ha actuat, a la seva discografia i als reconeixements que ha rebut. A la tercera part, explica les característiques de la tècnica que utilitza Cristeta Goñi i Marc demostra, altra vegada, grans coneixements tècnics:

Cristeta Goñi posee el dominio no problemático de los virtuosos sobre el violín... Adquirido tiene el artificio prodigioso puesto en el arco y su mano izquierda que en los momentos de complicada y ligera estructura, cuando la agilidad científica debe ser la supremacía en los grados componentes del artista, le permiten traducir un resultado efectivo no de aquellos que en realidad la mixtura es un factor escondido, si no de los que las notas son distinguidas con limpidez y

²² Segons S. Cortès i J. Parets (1994), Josep Vicenç Roca (1898-1928) era deïxeble predilecte del mestre Antoni Torrandell. Juntament amb Antoni Vich fou empresari del Teatre Principal. Formà un trio d'aficionats amb Josep Albadalejo, flauta i music de Regiment, i Antoni Vich. De Vicenç coneixem una obra: *Canción Fox* que fou estrenada l'any 1932 a la presentació de la nova Banda d'Inca.

pureza a través de la velocidad con que se suceden... Cristeta Goñi como instrumentista tiene el poder de las Clara Wieck, Masari, Roger Mielos, Esipoff.

Dos mesos abans de l'article dedicat a Goñi, n'havia dedicat un de molt extens al músic inquer Antoni Torrandell Jaume (1881-1963). L'article²³ està dedicat a glossar la seva obra. Per això explica que Torrandell ha retornat a París per seguir allà l'obra que havia començat en mig d'altres milers d'artistes que volien triomfar a la capital francesa després de la I Guerra Mundial. Qualifica Torrandell de virtuós, rellevant i sublim. Llavors explica com és Torrandell com a intèrpret del piano i com a compositor i descriu la seva obra:

Su voluntad firme, está impregnada en todas sus obras. Su descripción científica no lo hace pedante ni oscuro, al contrario, describe en la imaginación de quien escucha derroteros que nunca fueron andados. No es obstinada, porque nunca repite. Las sensaciones son renovadas sucesivamente. No evoca, insinúa. Evocar es llorar con las mismas lágrimas, insinuar es sentir por primera vez. Torrandell tiene mucho de futurista. Unas tras otras, sabiamente hilvanadas, son sus notas que entran en el espíritu, dilatándose, dilatándose como las ondas, y llegan al infinito.

En el mateix setmanari *La Comarca*, Ferragut es dedicava a traduir poemes d'autors francesos al castellà. Hem localitzat dues traduccions. La primera apareix publicada el 16 de desembre de 1921. És d'un poema de Víctor Hugo titulat *Plenitud*. En el número de 1 de gener de 1922 publica una altra traducció. Aquesta vegada és d'un poema de l'escriptor francès Stéphane Mallarmé. Aquest poeta és autor d'una obra que sovint utilitza un llenguatge recercat i obscur, un antecedent d'allò que en el primer terç del segle xx seran les

²³ *La Comarca*, 1 desembre 1921.

avantguardes. El jove Ferragut, que sembla que té un coneixement notable del francès, s'atreveix amb la traducció del poema *Tristesa d'estiu* que forma part de l'obra *Les quatre estacions*. La traducció que ell fa és bastant lliure i no s'adapta a l'estructura en versos del poema original.

A la temàtica musical i poètica dels seus articles, s'hi afegeix la cinematogràfica. En el número de 15 de febrer de 1922 publica un escrit titulat *El VII arte*.²⁴ L'article analitza perquè, segons el seu parer, el cinema americà és de més qualitat artística que l'italià. Ferragut demostra uns bons coneixements sobre cinema que fins llavors era una activitat artística minoritària i poc valorada. En relació al cinema italià afirma que «...respira siempre un ambiente grandemente sensual, tanto por su argumento como por la indumentaria femenina... El cinematógrafo italiano decae por momentos y por salvarse se agarra a un medio de sabor epicúreo». En canvi del cinema nord-americà afirma que:

sube con tesón punzante y hace desmoronar el equívoco criterio que de él se tenía hasta pocos años hace. Evapora el humo antisentimental con el que se le asfixiaba indebidamente. El espíritu, el alma de las artistas, no tiene patria... Lo prueban los programas Triangle, Paramount, Ajuria, Metro, Pictures; lo confirman las trágicas SessueHayakawa, Mazimora, Farnum, Keenau; los ingenuos Wallace Reid, Tom More, Kerrigan, Fairbank, Ray, Mary Pikford, Clara Kimbald, Talmadge, Alice Brady, Mae Murray, Margarita Clark, etc.; lo demuestran, a juzgar casi por su única proyección, las grandes capitales. Su trabajo tiene energía, brillantez, naturalidad. Es instructiva su película, método didáctico de una vida progresiva, por su carácter social, serio y moralmente benéfico, por el eufemismo con que expresa realidades.

²⁴ S'ha de considerar que l'expressió «setè art» referida cinema va ser utilitzada per primera vegada l'any 1911 quan el crític Riciotto Canudo va elaborar el *Manifest de les set arts* que no es va publicar fins l'any 1914. Vuit anys després, un jove inquer, redacta el seu propi article d'àmbit local sobre cinema.

Desaparegut *La Comarca*, sorgeix el setmanari *Ecos*. Aquesta publicació es va editar entre maig i novembre de 1923. El seu director era Julio Sacristán i es redactava íntegrament en castellà excepte uns pocs textos en català. En aquest setmanari, també hi col·laborà Marc Ferragut i el seu amic Antoni Mateu Ferrer. El director del setmanari, juntament amb els redactors i col·laboradors, volien anar més enllà de ser portaveu dels esdeveniments locals i es proposaren la creació d'un ateneu. S'havia d'obrir amb el nom d'Ateneo Benavente i ser lloc de trobada de la cultura inquera. Es va crear una llista de fundadors i protectors que cada setmana s'anava ampliant, llista que es publicava a les planes del setmanari. Entre els socis fundadors hi trobam, com no podia ser d'altra manera, Marc Ferragut i Antoni Mateu.

En total s'han localitzat vuit articles del jove Ferragut²⁵ a *Ecos*: cinc sobre música, dos sobre pintura i un sobre l'educació dels infants. Destaca l'article que apareix publicat en el número de dia 26 de juliol de 1923. Parla sobre com ha de ser la crítica musical. Marc assenyala que s'ha de fonamentar en l'observació, que és innata, però que s'ha d'educar. Afegeix que la crítica necessita de la sensibilitat «para que el cuerpo consiga ser un receptáculo de emociones fecundas» i necessita de l'intel·lecte «para que clasifique (les emocions) y las evalúe». De totes formes, acaba l'article afirmant que «no es necesario ser oficioso (sic) del arte para revelar la bondad y belleza del mismo».

També dedica un article²⁶ a la cantant mallorquina Maria Morey que va ser molt popular durant la dècada dels 20, 30 i 40 del segle xx. Aquesta, quan era molt jove, va actuar a Inca i Ferragut, que la va sentir en aquella actuació, explica les possibilitats que tindria ella per arribar a ser una gran artista. Llavors, en un altre escrit,²⁷ parla d'un concert de

²⁵ Aquí signa amb el seu nom i amb el pseudònim de Flores y Abrojos o FA.

²⁶ *Ecos*, 28 juny 1923.

²⁷ *Ecos*, 12 juliol 1923.

l'Harpa d'Inca. En aquest article, comença fent un resum del repertori interpretat, destaca que el conjunt coral s'adapta a molts d'estils, la qual cosa diu molt a favor de la tasca que fa el seu director Jaume Albertí. Segueix dient que ell és un admirador de la tasca cultural que du a terme l'Harpa i que Inca ha d'admirar i protegir aquesta coral. Aprofita l'article per parlar dels autors que s'han interpretat i que l'Harpa li ha fet recordar figures com el català Clavé, «el gran hombre que supo dar a Cataluña la libertad política entre las cuerdas de su lira originando la pérdida del antiguo caciquismo en aquella región. ¡Ojalá en Mallorca pudiese ser este artístico medio, hábil para derrocar los ídolos falsos que tan poco dicen de las energías morales de esta bella isla!». Parlant de música coral, acaba criticant el caciquisme.

En un altre escrit²⁸ fa una crònica sobre un concurs de bandes celebrat a Inca amb la participació de La Mallorquina, la banda de Porreres, la de Selva i, fora de concurs, la del Regiment d'Inca i l'Orfeó Mallorquí. Finalment, el darrer escrit²⁹ dedicat a la música parla sobre el seu amic compositor Bartomeu Oliver. Aquí analitza una obra d'Oliver titulada *Momentos* i Ferragut aprofita l'escrit per parlar de músics com Beethoven, Wagner, Schuman, Debussy i de poetes com Goethe, Verlaine o Heine.

L'article sobre l'educació dels infants³⁰ el va signar amb el pseudònim de Flores y Abrojos. Ferragut, ja a l'any 1923, capta que les ciutats com Inca, pel seu model de creixement urbanístic i per la presència d'indústries a l'interior de la ciutat, no ofereixen espais adequats als infants. És per això que ell es queixa de la manca de zones urbanes destinades a les criatures: «Y la Ciudad que abandonó el alma de los niños, negándoles el pan de la perfecta educación intelectual, seguirá negándoles unos palmos de terreno fresco y

²⁸ *Ecos*, 9 agost 1923.

²⁹ *Ecos*, 15 novembre 1923.

³⁰ *Ecos*, 12 juliol 1923.

limpio, lo suficiente para que sus músculos adquirieran el vigor necesario para defender el recuerdo de sus inconscientes mayores». Llavors explica que està a favor, d'acord amb l'higienisme, de la pràctica de l'esport i en concret del futbol tant per a nins com per a nines: «Nosotros amamos el desarrollo físico en todas las edades y para ambos sexos, por eso el balompié, por sí y por cuanto ha contribuido a derrocar otras aficiones populares más sanguíneas, merece nuestro cariño, pero a veces pensamos que el sexo fuerte se ha impuesto una vez más a las mujeres y a los niños». El text acaba demanant que es construeixi a Inca un espai dedicat als infants: «¿No se podría entonces pensar en un “Parque de la Infancia”, lejos del tráfico y del polvo, cubierto de césped, en el que cada uno tuviese su arbolito —un buen amigo más— objeto de sus riegos y cuidados con una fuentequilla donde se diesen cita los niños y los pájaros, protectores de los árboles?».

2.4. FUTBOL

Marc Ferragut va estar molt relacionat amb l'esport inquer durant la seva joventut i, en concret amb el Club Esportiu Constància. La seva afició a l'esport provenia, segurament, de part del seu pare. Les fonts familiars expliquen que aquest, Rafel Ferragut, era una persona molt esportista. També era un gran seguidor fidel i entusiasta del CE Constància. De jove, era un bon corredor de llargues distàncies. Les fonts orals contenen que sortia d'Inca i arribava corrent fins a Lluç. Allà hi corria les joies, guanyava dos pollastres i baixava de nou fins a la ciutat.

Quan Ferragut és jove, a principis de segle xx, la pràctica de l'esport com a activitat d'oci o com a pràctica professional es va estenent a Mallorca. A Inca, segons apunta Quetglas (AA.DD. 2000: 133-134) l'any 1897 s'havia creat l'associació Club Velocipedista per promocionar la pràctica del

ciclisme. L'any 1903 s'havia instal·lat davant l'antic col·legi Santo Tomás de Aquino un camp de futbol. Després, en el solar que ocupa el quarter General Luque, hi va començar a jugar el FC Inca. Uns anys després, l'any 1921, es va fundar el FC Inquense. Però l'entitat esportiva que destacà més en aquella època fou el CE Constància. Aquest club sorgí l'any 1922 d'una secció de la societat de socors mutus La Constància. Ja als anys 30 actuava com una entitat independent i oferia diversos espectacles esportius al camp del Cos. En aquells anys, el CE Constància participà en el campionat de futbol de Mallorca i fou el primer equip mallorquí que jugà la Copa d'Espanya (el 1934, dins aquesta competició, s'enfrontà al FC Barcelona). El CE Constància organitzava, a part de partits de futbol, altres activitats: torneigs de futbol per a grups d'amateurs (generalment grups d'obers), jocs de billar, dominó, festivals esportius els dies de festa i campionats d'atletisme (carreres, salts de perxa, salt de longitud, llançament de disc, de pes, etc.)

Segons allò que ha exposat Andreu Quetglas en les seves recerques sobre el món esportiu a Inca, Marc Ferragut va ser entrenador del CE Constància per primera vegada durant la temporada 1924-1925. Ho fou fins a la temporada 1930-1931 sense interrupció. En total són 7 temporades. La temporada 1931-1932 ho va seguir essent Marc Ferragut, però amb la col·laboració d'alguns jugadors veterans. Això el converteix en l'entrenador que ha dirigit més temporades el CE Constància.

La junta directiva del club es formà dia 2 de desembre de 1922. Marc Ferragut encara no hi apareix integrat. Estava formada pel president Miquel Beltran;³¹ vicepresident Llorenç Payeras; secretari Josep Campins; vicesecretari Gabriel Vallori; despositari Esteve Rotger; vocals: Joan Garí, Jaume

³¹ Miquel Beltran anys després va ser regidor de l'Ajuntament d'Inca entre 1931 i 1936 i batle entre 1933 i 1936. Per tant, fou company seu en el consistori i en el club de futbol.

Ferrà, Joan Pujol, Guillem Truyols; entrenadors: Joan Garí (1r equip), Esteve Rotger (2n equip), Miquel Esteve (3r. Equip). Durant la temporada 1923-1924, l'anterior a que Marc Ferragut es fes càrrec de l'equip, es va inaugurar el camp de Sant Domingo. El camp rebia aquest nom perquè estava just darrera el convent dominicà a on es creuaven les carreteres de Mancor de la Vall i Biniamar. El camp que s'havia construït estava tancat i envolat d'una barrera. No disposava de gespa i tenia unes dimensions de 100x60 metres. El primer partit que s'hi va disputar fou amb el FC Isleño d'Alaró. Els terrenys s'havien llogat a Catalina Verd de Can Ripoll.

La temporada 1924-1925 Marc Ferragut va començar a ser l'entrenador juntament amb Joan Pujol, vocal de la junta directiva. Aquesta temporada el CE Constància va jugar 43 partits, en va guanyar 24, en va empatar 4 i en va perdre 15. Va marcar 83 gols i en va rebre 55. Les temporades següents Ferragut ja ocupà el càrrec d'entrenador tot sol. L'equip s'enfrontava a equips locals o d'àmbit insular. Però la temporada 1928-1929 jugà per primera vegada a Menorca. Entre els dies 25, 26 i 27 de novembre va jugar dos partits, un contra el Ciutadella i l'altre contra la Unió Esportiva de Maó.

L'any 1929 Marc Ferragut es va integrar en l'assemblea del Comitè Balear de Futbol. La presidència estava ocupada per Pedro Medina del Club Regional i ell era un dels vocals actuant en nom del Constància.³²

La tasca de Ferragut en el Constància no va ser només la d'entrenador. El juliol de 1930 es va escollir una nova junta directiva del club. El president fou Bartomeu Payeras Ferrer, empresari inquer, i el vicepresident Marc Ferragut. Al diari *Mundo Deportivo* de Barcelona se'n feien ressò i explicaven que «el nuevo consejo directivo del Constancia, cuya presidencia ocupa el prestigioso banquero de aquella importante localidad, señor Payeras Ferrer, está bien dispuesto a llevar a cabo una intensa campaña de reorganización con el fin de

³² *Madrid Sport*, 4 setembre 1924. *La voz de Ibiza*, 19 agost 1924.

preparar un excelente equipo». El mateix mitjà de comunicació informava que la junta també havia escollit com a nou entrenador «a su vicepresidente e inteligente aficionado señor Ferragut Fluxá»³³.

Durant el llarg període durant el qual va ser entrenador, l'equip inquer va conquerir, entre d'altres els següents registres: 1 campionat de Balears i 7 subcampionats de Mallorca.³⁴ En relació als enfrontaments amb l'equip de l'Alfons XIII, avui RCD Mallorca, durant les temporades que va ser entrenador, es jugaren 27 partits amb els següents resultats: 6 victòries per al Constància, 7 empats i 15 victòries per al Mallorca. L'any 1929, essent entrenador Marc Ferragut, el club va inaugurar les noves instal·lacions del camp des Cos en el qual es varen viure els moments més gloriosos de la història del club. La categoria del Constància va créixer considerablement arreu de Mallorca i també en l'àmbit estatal gràcies als bons resultats i al bon joc que practicava l'equip dirigit per ell. Això va portar el CE Constància a jugar diferents partits amistosos amb equips espanyols i estrangers. El 10 de març de 1929 va disputar un partit contra el Cardiff gal·lès que va acabar amb la victòria dels inquers per 6 gols a 1. També, dos anys abans, el 24 i el 25 de juliol de 1927, el Constància es va enfrontar al combinat de l'Europa Sparta. L'equip inquer va vèncer per 3-2 i 2-1. També va jugar un partit amistós amb el Wenpiti anglès i amb els equips espanyols del Samboya i Unión Esportiva. Els jugadors que foren entrenats per ell són: Pedro Ferrer (Teixidor), M. Ferrer, Alzina, germans Sancho, Garau, Barber (menorquí), Aloy, Ripoll, J. Coll, Villalonga, Amengual, Prats, Seguí, Mateu, Noguera, Pujadas, Arrom, Lorenzo, Sánchez, Mercé, Portals, Estelrich, Arrom, Torner, Vila, Tomàs, Luis, Grau, Coll

³³ *Mundo Deportivo*, 18 juliol 1930.

³⁴ Tota la informació inclosa en aquest apartat ha estat elaborada a partir de la informació aportada per Andreu Quetglas Martorell a partir dels seus treballs sobre el CE Constància i l'esport inquer.

(Xim), Pericás, Beltran, Bonafé,³⁵ Blanco Calucha (menorquí) i Figuerola.

Les fonts orals familiars recorden que Marc sempre estava a favor dels àrbitres excepte de Cruelles, aquell àrbitre que va anul·lar un gol a un jugador del Constància, la qual cosa va permetre al Mallorca marcar el seu gol fora de temps. Aquestes mateixes fonts estableixen una relació entre l'equipament del Constància i el de la selecció de l'Uruguai. Ferragut hauria posat els mateixos colors a l'equipació del Constància que l'equip sud-americà perquè els constanciencs recordessin com jugaven els uruguaïans. Sembla que aquesta relació amb l'equipament dels dos equips no va existir ja que des 1922, any de la seva fundació, el Constància ja lluia camiseta blanca i pantalons negres. Però sí que hi ha relació entre la selecció uruguaiana i l'illa de Mallorca. Uruguai participà a les olimpíades de 1924 i 1928 a Europa (París i Amsterdam). Arrel del gran èxit, ja que fou campió olímpic en les dues ocasions, va fer una gira per Europa i l'abril de 1925 vingué convidada a Mallorca. Uns dies abans havia jugat amb el FC Barcelona. A Mallorca va jugar contra el Baleares, que fou derrotat per 6 a 0. Hi ha moltes possibilitats que Ferragut, com a entrenador, anàs a veure aquest partit i quedàs meravellat del sistema de joc uruguaïà. Pot ser que veiés semblances entre l'equipament uruguaïà (pantalons negres i camiseta blau cel) i l'inquer, i amb això animàs els seus jugadors a fer realitat la nova forma d'entendre el futbol que aportava Uruguai.

Acabat el periple futbolístic l'any 1932, les fonts familiars parlen que Marc mai més no tornà a trepitjar un camp de futbol, però sí que fins al darrer dia de la seva vida es preocupava per informar-se dels resultats del CE Constància.

La significació de Marc Ferragut com a entrenador va més enllà de les dades esportives. Els equips de futbol són

³⁵ Deu ser Jaume Bonafé Llompart, cunyat de Marc Ferragut i treballador a la fàbrica d'aquest que de jove va ser un actiu jugador del CE Constància segons recorden les fonts familiars.

quelcom més que grups de jugadors que practiquen un esport. Aquests estan envoltats d'un grup de seguidors. Per això, a moltes regions i països els equips de futbol han esdevingut símbols de classe, de religió o de cultura. El CE Constància havia sorgit d'una societat de socors mutus amb uns certs components de caire republicà i obrer. A hores d'ara, està per fer una anàlisi dels orígens socials del club inquer, però amb les dades que disposam es pot posar com a certa l'afirmació del caràcter republicà i obrer d'una bona part de l'afició. En aquest ambient, hi apareix com a primer entrenador la figura de Marc Ferragut i la presència de diversos jugadors que, començada la guerra civil, són represaliats per les autoritats feixistes per haver estat membres de sindicats i partits que defensaven la classe obrera (J. i A. Armengol 2005: 65). No obstant això, tampoc es pot afirmar que el CE Constància fos un equip només amb seguidors i jugadors provinents d'àmbits republicans, socialistes o anarquistes. Però sí que era un equip proper al poble i als obrers de les fàbriques de la ciutat en contraposició a equips amb una afició més conservadora. De fet durant els anys 20 i 30 del segle xx la rivalitat màxima en el futbol mallorquí era entre el CE Constància i l'Alfonso XIII o RCD Mallorca el qual tenia una afició caracteritzada, en alguns moments, com a més conservadora o relacionada amb grups socials benestants. En canvi, dins certs sectors de seguidors del Constància es vivia la seva afició des d'un posicionament polític o de classe que entroncava l'origen del club esportiu amb l'associació la Constancia que en els seus inicis, a finals del segle xix, havia estat organitzada per un grup proper al republicanisme. De fet, quan el Constància es proclama campió de lliga l'any 1933 la crònica de Llorenç Beltran en el setmanari *Foch i Fum*³⁶ contraposa el republicanisme de l'equip inquer amb un RCD Mallorca d'origen monàrquic:

³⁶ *Foch y Fum*, 25 febrer 1933.

Tres anys feia ja que nostres “semi merengues” eren mereixedors de tan cobdiciat títol (de campió de lliga balear). Tres anys, que unes vegades per naps i altres per xerovies, “manejos” de Cacic i “soplons” que, cercant compres o vendes, trobaven lo que cercaven.

Qui no recorda nostres campanyes?

“Manejos” de Senyores i Senyors.

Sa vinguda del pobre Caldentey i Cia.

En Societas i en Beltran.

Treballs solapats i bugades del sr Bugades. Tot per pessetes!

...Aquí estan nostres jugadors per justificar nostres pronòstics: Constància 3 Mallorca 1, i vertaderament, sa derrota és encara de molta més transcendència.

Semi merengues 3, Diablillos Rojos 0.

No podia succeir altra cosa: “los diablillos” abans Realistes de s’Alfonso, destronada sa Monarquia i fuit n’Alfonso. Els Semi Merengues “Constància” dins ambient d’una societat fundada ja per aquells cèlebres republicans Capó, Vicens, Campins, Caimari, Beltran, Fluxá, Escarrer, Mora, Ferrari i tants d’altres.

No podia succeir altra cosa!

Inca, que té un vertader apreci al seu equip, en rebre ses primeres notícies del Triomf, està nevant, surt al carrer a festejar l’esdeveniment.

Tot i estar fora dels terrenys de joc i ja no ser entrenador del CE Constància, Ferragut, com a regidor, va intervenir en un darrer esdeveniment relacionat amb el club inquer. A principis del mes de novembre de 1935, després d’un partit disputat en el camp d’Es Cos, es produeixen uns aldarulls entre aficionats. Per aquest motiu el governador prohibeix que es juguin més partits en el camp de l’equip inquer. En un ple extraordinari de dia 15 de novembre, el regidor Antoni Mateu explica que els aldarulls, en part, han estat magnificats per la campanya feta per certs diaris contraris al club local. Tots els regidors demanen que

es facin gestions per retirar la sanció. Marc Ferragut reclama que l'Ajuntament respongui a la campanya que s'ha fet en els diaris contra el CE Constància, que es vagi a demanar al governador que retiri la sanció i que, sinó s'aixeca aquesta, tot el consistori dimitirà. Finalment, el ple municipal decidí que una comissió de regidors visitàs el governador. La comissió estigué formada per Marc Ferragut, el batle Miquel Beltran (havia estat el fundador del club) i altres tres regidors més. L'endemà, el ple es va tornar a reunir de forma extraordinària per informar d'allò que s'havia parlat amb el governador el qual havia decidit, finalment, aixecar la sanció, sempre que l'Ajuntament garantís l'ordre públic en els partits.

2.5. LA PINTURA

Sabem que de molt jove va iniciar la seva afició per la música, però també va iniciar-se en el món de la pintura. Disposam de dues fonts que ens donen informació sobre aquest aspecte. Per una part, familiars de Ferragut conserven algunes obres seves. Es tracta de quadres que mostren paisatges mallorquins i retrats. Per altra part, durant la seva etapa com a col·laborador de la premsa local, va dedicar al manco dos articles al món de la pintura. El primer³⁷ parla sobre la visita que ha fet ell a una exposició de l'artista local Francesc Fiol.³⁸ Aquest article reflecteix els coneixements que tenia el sobre pintura, parla sobre els retrats i paisatges de Fiol i els relaciona amb trets del pintor català Joaquim Mir. El segon article³⁹ parla sobre Sorolla en motiu de la seva mort.

³⁷ *Ecos*, 16 agost 1923.

³⁸ Francesc Fiol Amengual també era fotògraf professional. Cap el 1910 va inaugurar el seu estudi al carrer Lloseta, a Villa Teresa, una casa d'estil modernista. També tingué galeria al carrer Major i fou professor de dibuix artístic a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis d'Inca (AA.DD. 2000a: 24).

³⁹ *Ecos*, 23 agost 1923.

Retrat de Marc Ferragut (a la dreta) amb Antoni Mateu (a l'esquerra). Col·lecció família Antoni Mateu.

3. TREBALLANT PEL POBLE DES DE LA POLÍTICA (1931-1936)

3.1. ORÍGENS POLÍTICS

L'actuació política més important de Marc Ferragut és haver estat regidor de l'Ajuntament republicà d'Inca entre 1931 i 1936. Aquesta participació activa i destacada dins política no sorgeix del no res. Neix, per una part, de la base republicana que havia existit a Inca, com a mínim des del Sexenni Democràtic, i que es plasma en l'existència d'entitats properes al republicanisme com La Constància i la Unió Republicana Federal (URF) d'Inca. Per altra part, la ideologia republicana de Marc arrela en l'ambient familiar que aporta sobretot el seu pare i l'oncle Antoni Fluxá Figuerola. Finalment, la forta amistat que l'unia amb Antoni Mateu Ferrer acaba per marcar-li un camí ideològic clar.

Aquesta vocació política el va portar a presentar-se com a regidor a les eleccions municipals d'abril de 1931 i de maig del mateix any, integrat dins la coalició republicana i progressista que encapçalava el batle republicà Mateu Pujadas. Aquesta coalició estava integrada, sobretot, per membres del partit Unió Republicana Federal d'Inca. Aquest partit era hereu de l'agrupació republicana que s'havia fundat a Inca l'any 1896 i de la qual en formaven part familiars seus. Però Ferragut, tot i formar part d'aquest partit, tenia una visió molt personal de la política i de la gestió pública. Ell és un republicà de principis del segle xx que prové d'una família propietària de fàbriques de calçat. Els seus objectius són modernitzar Inca des de postulats

il·lustrats i democràtics. A més, vol desfer-se de tot allò que no permet construir una societat més lliure, és a dir, vol abandonar les tradicions desfasades o el clericalisme. És una ideologia molt propera als ideals republicans francesos més clàssics. En les seves decisions en el sí de l'Ajuntament entre 1931 i 1936 sempre es va mostrar a favor de les millores educatives, de les mesures que fessin d'Inca una societat més laica i amb una clara separació d'església i estat i de la millora sanitària.

3.1.1. *La Constancia*

La família Ferragut i la família Fluxá tingueren una estreta relació amb l'associació de socors mutus La Constancia. Antoni Fluxá Figuerola, l'any 1904, va ser elegit vocal de la societat. Formà part d'aquesta associació el pare de Marc el qual, el desembre de 1898, va ser elegit membre de la junta consultiva.⁴⁰ També l'oncle Llorenç Fluxá Figuerola va pertànyer a La Constancia i en fou el seu conserge durant molts anys a principis del segle xx.⁴¹

Aquesta associació va ser fundada l'any 1886. Es dedicava als socors mutus i a donar assistència mèdica als seus socis (Marquès i Pieras: 1994). En un primer moment, estava dirigida i destinada a cobrir les necessitats de la naixent burgesia incuquera. Però, ràpidament, va disposar d'un nombre molt elevat de socis que, en la seva majoria, eren obrers i famílies treballadores que, estant associats a La Constancia, disposaven d'assistència mèdica. L'any 1900 tenia uns 600 socis i comptava amb una biblioteca, una escola nocturna d'instrucció primària i una escola de dibuix. A més organitzava conferències culturals i científiques i activitats esportives. L'any 1906 comptava amb 746 socis i l'any 1929, amb 1.200 (Marquès i Pieras: 1994).

Està per construir un relat complet sobre aquesta entitat que va marcar el tarannà associatiu de les dues darreres

⁴⁰ *La Unión Republicana*, 30 desembre de 1898

⁴¹ L'any 1925 encara era el conserge de l'associació. *Ca Nostra*, 24 octubre 1925.

dècades dels segle XIX i les tres primeres del segle XX. Per ara, disposam d'una descripció bastant simple del caràcter ideològic que distingia l'associació cap a finals dels segle XIX. En una crònica publicada a la premsa regional l'any 1899,⁴² s'explica el funcionament de l'entitat i els seus trets fonamentals. El cronista exposa que és l'entitat més antiga d'Inca de tipus associatiu i de socors mutus, ajuda la població treballadora i disposa d'una bona biblioteca que ha demostrat a «la clase obrera que no la ignorancia, si no la ilustración es el camino hábil para el trabajo». Després el cronista apunta que en el seu local s'hi fomenta la lectura, els jocs permesos, les virtuts i la fraternitat. A l'article es recalca molt el valor fraternal d'origen republicà i es posa com a exemple de fraternitat que la setmana anterior la junta directiva havia acordat repartir entre els seus socis deu mil pessetes i encara havia quedat un romanent de 4.475 pessetes. Finalment, el cronista, explica que l'entitat no està supeditada «al capricho de un cacique y por lo tanto obra por voluntad propia. Y el pueblo de Inca, haciéndose eco del grito de los verdaderos demócratas, despierta de su letargo y lanza un reto de muerte al caciquismo al grito de ¡viva la libertad!». Per tant, els valors de La Constancia estan propers als de la fraternitat, la difusió de la cultura, la democràcia i la crítica al caciquisme.⁴³ Aquests valors són

⁴² *La Unión Republicana*, 29 agost 1899. L'article està signat per un dels membres del comitè local republicà d'Inca, Sixto Pers Rosselló.

⁴³ En una breu història de l'associació que es publica al setmanari *Ca Nostra* de 24 d'octubre de 1922, Miquel Duran, conegut per la seva defensa d'una societat fonamentada en els valors cristians i poc favorable a postulats republicans, explica que La Constancia ha estat per Inca una entitat defensora de les classes populars i que amb els seus fundadors no comparteix ideologia, però sí l'interès per l'acció social. Duran també parla en aquesta breu història de La Constancia de que en la seva biblioteca hi havia llibres de l'editorial Maucci que per ell, home conservador, «eren pesta cernuda». Maucci editava a molt baix preu obres de literatura universal, a més tenia una col·lecció dedicada a filosofia amb obres de lliurepensadors i anarquistes. Per tant, a la biblioteca de La Constancia s'hi varen poder llegir llibres de l'editorial Maucci escrits per Tolstoi, Allan Kardec, Rousseau, Zola o Gorki.

compartits pels familiars de Marc Ferragut que des de ben jove coneix i participa de l'ambient de La Constància i des de 1924 serà entrenador de l'equip de futbol que s'hi funda.

3.1.2. La Unió Republicana d'Inca

El republicanisme, a finals del segle XIX, era un projecte polític alternatiu a la monarquia borbònica i, a la vegada, era un moviment que treballava la sociabilitat i la convivència. Els trets bàsics que el definien eren diversos (Marimon 2013). En primer lloc, els republicans defensaven la democràcia i la sobirania popular. Només el poble era capaç de fer avançar el país que pensaven que vivia ofegat per la monarquia i l'Església. En segon lloc, lluitaven pel reconeixement de les llibertats individuals i socials pròpies del liberalisme (associació, culte, reunió, impremta...). En tercer lloc, criticaven durament el caciquisme com a forma de control de la població i manipulació de les eleccions. En quart lloc, consideraven que Espanya estava formada per regions i municipis que necessitaven d'autonomia i criticaven el centralisme conjugant autonomia regional amb unitat de la nació espanyola. Finalment, defensaven una millora de la classe obrera, una societat laica amb separació clara d'Església i estat i l'educació com a eix fonamental per a la millora de la societat. Tot això es va traduir amb múltiples iniciatives i molts republicans iniciaren processos de modernització de la societat, l'economia i la cultura de Mallorca.

Les primeres notícies que a Inca parlen de certs moviments de caràcter republicà o democràtic daten de l'any 1868 quan es produí la revolució que acabà amb el regnat d'Isabel II. A Inca es produïren fets importants que foren recollits per les cròniques de l'època. Segons explica Martorell (2012), Inca fou un dels llocs on es visqueren més incidents el dia que arribà la notícia de la Revolució de Setembre de 1868. Els revoltats varen demanar a crits el quadre de la reina Isabel II que estava ubicat a la sala de sessions

de l'Ajuntament d'Inca. El quadre fou llançat per la finestra i ben aviat fou destrossat i cremat. A més del quadre, els revoltats exigiren documents de l'arxiu municipal, papers de la secretaria, etc. Llavors el grup de manifestants es dirigí cap a les dependències de l'Administració de l'Estanc i Sal i allà exigiren tabac i diners. Els aldarulls acabaren amb una càrrega dels carrabiners i es produïren més de 30 ferits i alguns morts.

Segons Martorell (2012:91) durant els anys de Sexenni Democràtic (1868-1874) a Inca ja hi havia presència de l'ideal republicà federal. Sembla ser que el dirigent republicà federal Fèlix Mateu Domeray fou un dels organitzadors a Inca del Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF) entre el 1868 i el 1870. A partir de 1870 el republicanisme federal inquer prengué força. El mes de març es creà el Casino Republicà, a l'abril una escola i el mes de maig els republicans formaren el seu propi comitè dins el PRDF. Era president honorari Fèlix Mateu Domeray. El president era Antoni Valls; els vicepresidents, Gaspar Torrens i Joan Pujades; el secretari era Josep Amengual; i el vicesecretari, Francesc Valls.

Amb la Restauració monàrquica, a partir de 1876, el republicanisme va perdre força i es va dividir en diferents corrents. No va ser fins al 1896 que es va crear el comitè local de La Unió Republicana de Mallorca quan es va aconseguir certa unitat. Aquell mateix any, a Inca, es va encendre de nou i amb força la flama del republicanisme i es creà un comitè local⁴⁴ format per petits empresaris, comerciants i funcionaris. El president del comitè republicà inquer de l'any 1896 era Lluís Noguera Ferrer. Actuava com a vicepresident Miquel Beltran Prats.⁴⁵ El secretari era Damià Vicenç Corró i el vicesecretari, Miquel Escarrer Pol. Els quatre vocals eren Antoni Fluxà Figuerola (oncle de Marc Ferragut), Vicenç

⁴⁴ *La Unión Republicana*, 7 de desembre de 1896.

⁴⁵ Era el pare de Miquel Beltran Planas que havia de ser fundador del CE Consència el 1922 i batle d'Inca entre 1933 i 1936.

Caimari Alonso, Miquel Miró Segura, Antoni Llodrà Fiol i Antoni Ferrari Fuster.

Per copsar la puixança del moviment republicà en el qual s'hi integraven familiars de Marc Ferragut s'ha de destacar l'acte que organitzaren els republicans inquers dia 24 de juny de 1900. En aquella ocasió s'inaugurava el local de la Unió Republicana que també era local social i d'entreteniment. En motiu de la inauguració es va celebrar una festa i un míting que mobilitzà molts inquers.⁴⁶ Com qualsevol partit republicà d'aquells anys no tenia les simpaties dels governs monàrquics. Per això uns dies abans, el batle Joaquim Gelabert, conservador, havia prohibit que el dia de la inauguració del local s'interpretàs *La Marsellesa* per considerar-lo un himne subversiu. Des de feia setmanes, els republicans inquers havien convidat els dirigents del partit més destacats de l'illa. Per això devers les tres i mitja de l'horabaixa d'aquell dia de sant Joan de 1900 arribaven a Inca amb el tren els dirigents del comitè de la Unió Republicana de Palma juntament amb els cantaires de l'Orfeó Republicà Balear encapçalats pel músic Francesc Real. Allà foren rebuts pel republicà inquer Sixto Pers, per la banda de música dirigida per Onofre Martorell i per una gran comitiva que omplia els carrers. Tots partiren des de l'estació cap el centre republicà que s'inaugurava al carrer de La Perla. Just en arribar al local, l'orfeó va cantar l'himne *Els Segadors* i la banda de música, tot i la prohibició del batle, va interpretar *La Marsellesa*.

Ja dins la sala del local republicà, plena a vessar, es va fer un míting. Hi varen intervenir Antoni Villalonga, Sixto Pers, Josep Fernández, Jeroni Pou, Francesc Garcia, Lluís Martí i Francesc Villalonga. Entre els assistents hi havia delegats de diversos pobles de Mallorca: Montuïri, Pollença, Sa Pobla, Algaida, Porreres, Lloseta, Búger, Selva, Lluçmajor, Campos, Santanyí i Manacor.

⁴⁶ *La Unión Republicana*, 25 de juny 1900.

Sabem que el pare de Marc apareix al llistat de la subscripció del diari *La Unión Republicana*⁴⁷ per regalar una es-pasa al general Weyler. També hi apareix el seu oncle Marc Ferragut Moragues. El fet d'aparèixer al llistat ens permet afirmar que la família paterna es propera als postulats que a Inca representa la Unió Republicana de Jeroni Pou. El seu oncle Antoni Fluxá Figuerola, com s'ha apuntat abans, era membre actiu del comitè de la Unió Republicana d'Inca des de la seva fundació l'any 1896 juntament amb Damià Vi-cenç, Lluís Noguera o Miquel Beltran Prats. La militància d'Antoni Fluxá a la Unió Republicana el portà a participar en el govern de l'Ajuntament d'Inca. Antoni Fluxá Figue-rola va ser regidor de l'Ajuntament integrat dins el govern del liberal Jaume Armengol entre 1902-1904 i 1910-1914. Des d'aquí, s'entén la participació de Marc Ferragut, a partir de 1931, en un govern municipal republicà. Allò que feia era seguir i ampliar la trajectòria familiar de participació en en-titats i partits republicans.

3.1.3. *Amic d'Antoni Mateu Ferrer*

L'amistat amb Antoni Mateu Ferrer⁴⁸ alimenta l'idea-ri republicà de Ferragut que ja era present en ell i que ha- via rebut per via familiar, per via de La Constància, del CE Constància i per lectures que havia fet durant el seu proc-és educatiu amb Ventura Maril. A tot això, s'hi ha d'afegir l'ambient ideològic que viu ell a Inca: veu i escolta unes per-sones molt crítiques amb la política caciquil i uns grups de

⁴⁷ *La Unión Republicana*, 25 octubre 1897.

⁴⁸ Antoni Mateu Ferrer va ser el líder dels republicans inquers fins al 1933. Fou regidor entre 1931 i 1936 i batle d'Inca entre 1932 i 1933. A mitjan de 1933, apa-regueren divergències entre els membres de la majoria republicana i d'esquerres de l'Ajuntament d'Inca i el seu lideratge es va debilitar. Fou detingut el juliol de 1936 i empresonat. Fou condemnat a mort després d'un judici que prèviament ja havia dic-tat sentència. Va ser afusellat el 24 de febrer de 1937 juntament amb Emili Darder, Alexandre Jaume i Antoni Maria Ques.

treballadors que activen un moviment obrer molt potent de caràcter anarquista.

Antoni Mateu i Marc Ferragut són amics íntims i comparteixen trets vitals (Córcoles i Perelló, 2003). Tenen la mateixa edat i provenen de famílies més o manco benestants, però poc relacionades amb els grups més conservadors de la ciutat. La seva joventut està marcada per un viatge iniciàtic que els obri els ulls a una visió diferent de la vida tal com es vivia a la petita ciutat d'Inca. Ferragut passa una temporada a París intentant vendre calçat i Antoni Mateu estudia entre 1919 i 1920 a Madrid per preparar unes oposicions a funcionari. Ambdós són joves intel·ligents, sensibles, amants del món de les arts. Tant Ferragut com Mateu són joves atractius, amb capacitat de lideratge, destaquen per les seves inquietuds intel·lectuals. Els dos es varen casar, més o manco, en les mateixes dates i a la basílica de Lluc: Ferragut el 29 de juny de 1929 i Mateu a finals del mateix any.

Mateu i Ferragut estaven molt units també en l'activitat política entre 1931 i 1936. La seva evolució política és paral·lela, tot i que sembla que és Mateu qui actua com a líder i ideòleg de la parella. Entre 1931 i 1933 viuen un període de gran activitat política, combativa i activa a favor dels ideals republicans més progressistes. En canvi entre 1933 i 1936 l'activitat política disminueix i sembla que opten per postures polítiques diferents. Dins les deliberacions del ple municipal són constants els punts en els quals troben acords i similituds. Quasi sempre es donen suport amb els seus vots a les mateixes iniciatives. Quan Antoni Mateu presenta la seva dimissió com a batle l'any 1933, també Ferragut presenta la seva com a president de comissions. Fins i tot, l'amistat entre ambdós és motiu de comentari en el judici contra Marc Ferragut de l'any 1937 en el qual se l'acusa d'auxili a la rebel·lió. A la causa 399/1937 seguida contra Ferragut, el comandant militar d'Inca informa al jutge Jaime Soler sobre la seva conducta i explica que: «...en sus relaciones personales, fue íntimo amigo y compañero del que fue también Concejal

y Alcalde de esta ciudad Antonio Mateu Ferrer, condenado a la última pena por los Tribunales Militares y ejecutado en la ciudad de Palma».

3.2. REGIDOR DE L'AJUNTAMENT D'INCA (1931-1936)⁴⁹

3.2.1. Primera etapa: els anys més actius (1931-1933)

a) Les eleccions de 1931 i primeres actuacions

Mesos abans de les eleccions municipals d'abril de 1931, Marc Ferragut estava perfectament integrat⁵⁰ en el partit local Unió Republicana Federal d'Inca (URF).⁵¹ Uns dies abans de les eleccions que s'havien de produir el 12 d'abril, el partit organitzà un míting de final de campanya de marcat caràcter antimonàrquic. Hi participaren Francesc de Sales Aguiló (futur director de l'institut d'Inca), Luis Ferbal Campo, Francesc Villalonga, Sebastià Serra, Francesc Julià i Antoni Mateu. Sabem que Mateu, durant el míting, va fer història del partit republicà d'Inca i de la importància de construir escoles.⁵² La URF concorria a les eleccions en coalició amb els socialistes locals. Entre els candidats de la URF a les eleccions municipals de dia 12 d'abril hi trobam Marc Ferragut juntament amb Mateu Pujadas Estrany, Miquel Beltran, Sebastià Serra, Pere Pau Capó, Bernat Rubert i

⁴⁹ Per a la redacció d'aquest apartat s'han consultat els llibres d'actes dels plens municipals del període republicà. Les actes que redacta el secretari municipal Siquier no són un fidel reflex d'allò que es decidia i es discutia en les reunions del consistori, sinó del contrari en algunes actes. Per això, alguns aspectes s'han completat amb fonts periodístiques del moment: setmanari *La Ciudad* (1931-1932), *Ciudad* (1935-1936) i *Foch y Fum* (1931-1936).

⁵⁰ Jaume i Antoni Armengol (2005:60) assenyalen que era un dels 4 vocals de la junta directiva formada l'any 1930.

⁵¹ La URF va ser l'organització política més significativa del període de la II República. Disposava d'un casino que acollia tota mena d'actes culturals, festius i musicals. Tenia la seu, des d'agost de 1931, en el carrer Major.

⁵² *La Ciudad*, 12 abril 1931.

Antoni Capó Real. Els resultats de les eleccions donaren la victòria a la candidatura monàrquica del partit liberal.

Però els fets del 14 d'abril de 1931 feren possible que el poder municipal a Inca passàs a mans d'una gestora de clara tendència republicana formada per Mateu Pujadas, Pere Pau Capó i Antoni Mateu. A partir de llavors els canvis en la gestió municipal varen ser radicals. El 31 de maig es feren noves eleccions municipals i poc abans d'aquestes la coalició republicana i socialista tornà a fer un míting⁵³ en el qual hi havia polítics locals i d'àmbit insular: Antoni Bennàssar, Sebastià Serra, Luis Ferbal Campo, Antoni Mateu i Andreu Crespi Salom.

A les eleccions de maig de 1931, la coalició republicana i progressista de la qual formava part Ferragut⁵⁴ va assolir la majoria absoluta amb la intenció de posar a la pràctica un clar programa republicà. Per dur a terme aquestes transformacions Marc Ferragut va ser una peça clau. En aquell moment, va ser nomenat president de la comissió de sanitat i membre de les comissions de cultura, festes i eixample. Entre els companys regidors en el grup republicà i progressista hi trobam el seu amic de joventut, Antoni Mateu (serà batle entre 1932 i 1933), Miquel Beltran Planas (president fundador del CE Constància), Mateu Pujadas (batle entre 1931 i 1932 i un dels antics republicans que eren membres de la Unió Republicana Federal d'Inca i a la qual la família de Ferragut hi estava unida; també era empresari de calçat i tenia la seva fàbrica molt a prop de la seva).

En el primer ple en el qual Ferragut participa, 12 de juny 1931, ja exposa dos temes bàsics de la seva gestió com a regidor. Per una part, va proposar crear una comissió que revisàs tots els acords presos durant la dictadura de Primo de Rivera ja que així ho obligava el nou govern republicà. Es va aprovar

⁵³ *La Ciudad*, 31 maig 1931.

⁵⁴ Marc Ferragut va aconseguir 225 vots en el seu districte electoral d'un total de 288 electors.

la seva proposta i 4 regidors més ell integraren la comissió revisora. Per altra part, va demanar que s'aplicàs a Inca la normativa que exigia que les escoles haguessin d'estar dirigides per persones degudament titulades. Segurament, en algun centre de caràcter religiós això no succeïa. També, va denunciar que en una escola s'havia castigat una alumna per no haver anat a missa el diumenge i va recordar que això era contrari a la llei de llibertat de culte tot i que era conscient que això havia succeït en una escola privada a la qual l'Ajuntament no hi tenia cap influència.

b) El problema sanitari

En el plenari següent, de dia 26 de juny de 1931, va exposar una problemàtica que es repetirà durant tota el període: la millora sanitària de la població i la construcció de clavegueres. Va demanar que s'explicàs com estava la qüestió i se li va respondre que la comissió d'obres havia estat parlant amb l'arquitecte per fer un projecte ampli i que, de moment, es faria la claveguera de la Font Pública.

Els temes sanitaris i la gestió del cementiri foren també força polèmics durant aquest període republicà. En el ple de 26 de juny de 1931 es va obrir un acalorat debat sobre la millora sanitària de la ciutat. Hi havia greus deficiències. Per això, essent que Ferragut presidia la comissió de sanitat, va explicar que s'havia demanat als metges de la ciutat i als funcionaris tècnics en sanitat una relació de totes les deficiències que haguessin detectat per posar-hi remei el més prest possible. La setmana següent, dia 10 de juliol, durant el ple varen intervenir els tècnics sanitaris (Rogelio Figueras, inspector sanitari municipal, Bartomeu Vallès, inspector de queviures, i Jaume Armengol, farmacèutic municipal) varen presentar la situació global de la ciutat i indicaren quines eren les principals deficiències. Tots els regidors estaren d'acord en que s'havia d'actuar. Ferragut va expressar que «hay muchas cosas por hacer y si no se cuenta con dinero nada podremos conseguir, así es que considero conveniente

después de un estudio de todas las reformas, se haga un presupuesto de ellas y se vaya a formalizar un empréstito para la realización inmediata, si es necesario que se haga un empréstito de un millón de pesetas, no debe asustarnos, debemos afrontarlo».

De les paraules de Ferragut se'n va derivar l'acord de que la Comissió de Sanitat que ell presidia estudiàs els informes presentats i proposàs les obres més urgents i els mitjans per fer-les realitat. En la mateixa sessió de dia 10 juliol, va explicar que l'escorxador municipal es trobava en un estat lamentable i se n'aprovà la construcció d'un de nou, però mentre tant s'havien d'arreglar deficiències de l'actual. Uns mesos més tard, a la sessió de dia 2 d'octubre de 1931, informava que la comissió de sanitat havia elaborat un projecte de condicions mínimes sanitàries per a les noves construccions a Inca.

El fet que Inca fos capital de comarca, que tingués un mercat concorregut per venedors i compradors de tot Mallorca, que disposàs d'un gran contingent militar i que fos un centre de comunicacions en el centre de Mallorca generava que esdevingués una localitat on la prostitució era una activitat molt present. Per això, puntualment, es produïa el creixement de malalties venèries i sifilítiques. En el ple de 19 de febrer de 1932, Ferragut, com a president de la comissió de sanitat, demanava que els metges del municipi extremes sin la vigilància en aquestes malalties. Durant els següents anys, es feren advertiments d'aquesta mena en els plens i, fins i tot, intervingué el metge Emili Darder en conferències i activitats per prevenir aquestes malalties.

c) La Banda Municipal de Música i la Biblioteca

En aquests moments inicials de la República, s'organitzava la Banda Municipal de Música. En el ple del 23 de desembre de 1931 es debateren els estatuts de funcionament de l'agrupació musical. Uns regidors eren partidaris que la banda només pogués actuar en actes oficials de l'Ajuntament i en festes de caràcter cívic. En canvi, Ferragut va presentar una modificació en

aquest punt ja que creia que la banda havia tenir una finalitat més àmplia i que hauria de poder actuar a qualsevol tipus d'acte cívica, polític i religiós ja que «los músicos al tocar lo hacen por el arte, no significa compenetración con los ideales que se quieran festejar». Al final, l'esmena al reglament que proposava Ferragut només va tenir el suport de l'amic Antoni Mateu. La banda es va anar organitzant durant els propers mesos. A la sessió del ple de 1 de juliol de 1932 es va decidir la compra de tot l'instrumental per valor de 15.750 pessetes a Josep Balaguer.⁵⁵ Els regidors conservadors s'oposaven a que l'Ajuntament, davant la crisi laboral, gastàs els doblers en música. Marc Ferragut va respondre immediatament aportant arguments a favor de la música: «El ayuntamiento tiene multitud de obligaciones y el de proporcionar solaz y esparcimiento a los ciudadanos no es el último y con la música se proporciona a la par que se ilustra al pueblo, por lo que debe adjudicarse la subasta del instrumental que precisa para fundar la banda de música».

Per això, quan la banda ja és una realitat⁵⁶ i comença a ser dirigida pel seu amic Bartomeu Oliver, en el ple de dia 5 d'agost de 1932, es decideix que Ferragut formarà part de la comissió de seguiment de la banda juntament amb un altre regidor de l'oposició amb la qual cosa es dona a entendre que ell seria el regidor que es responsabilitzaria del funcionament de la banda.

També va ser membre de la junta de la Biblioteca Pública d'Inca.⁵⁷ Aquesta junta es va crear el 31 d'octubre de 1932, quan es va fundar la biblioteca. La biblioteca era una inici-

⁵⁵ Ferragut es retrobarà de nou amb el músic i empresari Josep Balaguer a Palma durant els anys 40. Els dos coincidiran en la fundació de l'Orquestra Simfònica de Mallorca, Balaguer com a director honorífic i Ferragut com a membre de la junta directiva de l'orquestra.

⁵⁶ Un dels músics que formarà part de la banda és Joan Prats Janer, clarinetista de classe tercera. Aquest músic era empleat seu de la fàbrica. El juliol de 1936, Prats i Ferragut eren a Astúries quan va començar la Guerra Civil.

⁵⁷ Arxiu Històric Municipal d'Inca (AHMI), llibre d'actes de la Biblioteca Municipal.

ativa del batle, Antoni Mateu que va crear una junta molt plural perquè la dinamitzàs. La junta estava presidida per Federico Bérghamo Pangán, militar i professor, més Josep Albadalejo, militar i músic, Pere Bestard, Arnau Sastre, Maria Teresa Ortega Sañudo i Josefa Dualde, mestres d'escola, Antoni Coll, cap de telègrafs i Rafel Manera, enginyer elèctric. Ferragut hi formava part com a president de la comissió de cultura. A Inca, s'havien obert algunes biblioteques els darrers 40 anys a les seues d'entitats socials, però els seus fons estaven controlats per la juntes directives que vigilaven l'assistència i els llibres que s'incorporaven. Ara, Antoni Mateu i Marc Ferragut ideen una biblioteca que respon als ideals de llibertat de la nova República.⁵⁸

d) Vagues i problemes laborals

De bon principi els regidors del nou Ajuntament republicà hagueren d'afrontar els problemes laborals que afectaven els treballadors industrials d'Inca. La tardor de 1931 va començar amb una llarga vaga a les fàbriques tèxtils de la família Ensenyat. Des de finals del segle XIX aquesta família havia protagonitzat la industrialització del sector tèxtil a Inca. Disposaven de diverses fàbriques i els seus negocis s'havien expandit a molts altres àmbits. A més, havien format part dels governs municipals abans de l'adveniment de la República. El 1931, les fàbriques de la família Ensenyat patien una dura vaga i els treballadors reclamaven una reducció de l'horari de feina i passar a fer només 8 hores. El batle republicà Mateu Pujadas va fer d'interlocutor entre el patró i els treballadors. En el ple de dia 9 d'octubre de 1931 el regidor i empresari tèxtil Jaume Ensenyat acusava directament els treballadors de les fàbriques de calçat del batle i de Marc

⁵⁸ La preocupació d'Antoni Mateu per la biblioteca arriba fins a l'extrem de que, quan és empresonat el juliol de 1936, demana a la seva dona que compleixi una mena de testament en el qual inclou que es dediquin 400 pessetes per comprar llibres per la Biblioteca Municipal. Especifica que han de ser llibres de Víctor Hugo, Tolstoi, Gorki i Shakespeare més una Bíblia sense censura eclesialística (Pieras, 2019a: 53).

Ferragut d'incitar a la vaga als seus treballadors. Aquest tot d'una va defensar-se negant-ho tot.⁵⁹ Per la premsa local sabem que Ferragut va explicar en el ple que els patrons ja no eren senyors feudals que ordenaven sobre el treball i la vida dels obrers i que ell només comandava a l'interior de la seva fàbrica, «pero una vez fuera de ella debe dejar en libertad al obrero para pensar, hablar y obrar como quiera, siempre dentro de la ley, nunca pedí un voto a mis obreros y soy incapaz de ordenar lo que se me atribuye (Jaume Ensenyat)».

e) Les relacions amb l'Església Catòlica

Les relacions dels regidors republicans amb l'Església catòlica no va varen ser fàcils. Un tema que tingué conseqüències durant la causa contra Ferragut l'any 1937 fou la seva postura en relació a laïcitat dels poders públics i a la separació entre Església i estat. En el plenari de dia 3 de juliol de 1931 Ferragut va exposar que, davant la campanya de recollida de firmes per no expulsar els jesuïtes d'Espanya, volia fer una proposta que consistia en que el consistori inquer enviaés un telegrama al president de la República demanant no l'expulsió de l'ordre jesuïta «ya que como españoles deben poder permanecer en el territorio, sino la anulación de las órdenes religiosas». Les paraules de Ferragut tingueren resposta immediata entre els regidors conservadors. Reus li digué que «como católico no puede estar conforme con dicha proposición». Ferragut va indicar al regidor conservador que «dichas órdenes han hecho negocios considerados contrarios al espíritu cristiano». Finalment, va prosperar la proposta de la majoria republicana amb els vots en contra dels tres regidors conservadors i es va enviar un telegrama al president de la República segons la redacció proposada per Ferragut que demanava que no s'expulsàs ningú d'Espanya, sinó que desapareguessin els ordres religiosos.

⁵⁹ A la causa dels tribunals repressius contra Marc Ferragut de 1937 se l'acusarà d'haver intervingut en aquestes vagues.

També proposarà canvis a l'hora de dur a terme els enteraments. Pel seu contacte amb ambients més cosmopolites i per principis laics, considerava que el costum de resar el rosari a la casa del difunt era antihigiènica. En el ple de dia 6 de gener de 1932, es va sol·licitar un informe a l'inspector sanitari municipal que es va estudiar en el ple següent. Durant aquest, l'inspector va explicar que només hi havia perill en el fet de resar el rosari a casa del difunt si aquest havia mort a causa d'una malaltia infecciosa. Així i tot, Ferragut va insistir en demanar que es modificàs el costum de resar el rosari a casa del difunt i també la d'acomiarar el dol a les cases particulars i en recomanar que tots aquests actes es fessin a dins l'església. Desitjava que amb això «no se viera un agravio a ninguna creencia que respeto, pero considero necesario modificar dicha costumbre por molesta y antihigiénica». Al final, el secretari va indicar que la decisió de tots aquests canvis no era d'incumbència municipal.

El tema de la laïcitat de l'estat i la separació d'aquest respecte de l'Església varen ser aspectes molt tractats en els debats del consistori. El govern municipal republicà era un ferm defensor de la separació entre Església i estat, a més de reduir la influència moral i social que els clergues exercien sobre gran part de la població. Mentre que en el període monàrquic l'Ajuntament havia afavorit sempre l'Església, ara els regidors republicans volien separar clarament política i religió i que l'Ajuntament recobràs espais públics que havien passat a mans de l'Església. En el plenari de dia 26 de juny de 1931, el regidor Esteve Rotger va demanar com estava la situació legal del carrer de l'Esperança. Aquesta via passava per dins del convent del frares franciscans. Amb la desamortització del segle XIX aquell edifici s'havia venut i s'havia convertit en habitatges privats. Llavors, els veïnats que vivien a l'interior del convent obriren un carrer per poder arribar als seus habitatges. A principis del segle XX, els frares tornaren a Inca i comparen, a poc a poc, tot l'antic edifici religiós. Aleshores demanaren permís per tancar el carrer que s'havia

obert per l'interior del convent. El carrer, dit de l'Esperança, fou tancat l'any 1924 amb el permís de les noves autoritats municipals que havia imposat la dictadura de Primo de Rivera.⁶⁰ Però amb l'adveniment del nou règim, la majoria republicana volgué recuperar el pas. Per això el regidor republicà Esteve Rotger demanà si s'havia estudiat reobrir el carrer. Ferragut intervingué per demanar al batle si se sabia qui era el propietari del carrer i que en properes reunions s'aclarís tot. En el ple de dia 3 de juliol de 1931, es va crear una comissió per aclarir la propietat del carrer i per aclarir la situació. La setmana següent, el mateix regidor Rotger va demanar que es declaràs lesiva i perjudicial la resolució que va fer anys enrere l'Ajuntament que permetia als franciscans tancar el carrer. Tot d'una el regidor de la minoria de dretes, Josep Pujol, va indicar que aquell assumpte no es podia tractar ja que no estava a l'ordre del dia.

Unes setmanes després, en el plenari de 10 de juliol de 1931, tornà a reaparèixer el tema del carrer de l'Esperança. Marc Ferragut estava a favor de reobrir-lo, com tots els regidors de la majoria republicana. En la seva intervenció, explicà que un consistori de l'època de la dictadura de Primo de Rivera, sense representació popular, ho havia donat als franciscans i «nosotros se lo podemos quitar con mayor representación». És a dir, ell considerava que si un ajuntament fonamentat amb una dictadura ho va cedir, un ajuntament plenament democràtic podia reclamar el carrer. Aquest dia es va aprovar que l'Ajuntament fes obrir el carrer als franciscans perquè la població hi pogués circular lliurement. No obstant això, Antoni Mateu va recordar que malgrat que s'hagués aprovat era necessari seguir uns procediments administratius i obrir un expedient i així resoldre de forma definitiva la cessió o no del carrer.

⁶⁰ L'any 1923, abans de l'adveniment de la dictadura, els plens municipals ja discutien si els franciscans podien tancar el carrer o no. En els debats que es feien en el saló de l'Ajuntament el públic pressionava els regidors perquè el carrer no fos tancat.

El tema d'aquest carrer es va aparcar i no es va reprendre fins a l'any següent. A la sessió plenària de dia 20 de maig de 1932 el regidor Pere Pau Capó de la majoria republicana i progressista va demanar que els frares franciscans obrissin el carrer de l'Esperança. El secretari de la corporació va recordar que obligar a obrir el carrer era il·legal. La proposta de Capó es va passar a votació i es va aprovar que en 3 dies el carrer havia d'estar obert, sinó seria la brigada municipal que l'obriria. Així va ser, la brigada municipal l'acabà obrint.

L'Ajuntament obria a la força el carrer. Hi hagué un fort enfrontament dialèctic en el poble. El batle, Antoni Mateu, després de rebre crítiques, elaborà un manifest a on explicava les raons de l'Ajuntament per obrir el carrer. A la sessió de dia 27 de maig de 1932 el batle va explicar que el carrer era del poble i que va ser tancat en temps de la dictadura. Mateu exposà els motius legals que havien conduït a fer obrir el carrer i que els tribunals acabarien dictant de qui era la propietat de la via. Els regidors Joan Truyol, Josep Pujol, Jaume Ensenyat, Llorenç Marquès i Ramon Reus de la minoria conservadora llegiren un llarg manifest per rebatre el del batle. Aquests cinc regidors exposaven que el batle no havia actuat segons les disposicions legals. També un grup de ciutadans envià al batle un plec de signatures recriminant a l'Ajuntament les formes amb les quals s'havia obert el carrer i que aquest era totalment privat. L'obertura del carrer va acabar amb una demanda judicial contra l'Ajuntament. A part dels aspectes legals, el conflicte del carrer Esperança realment era un conflicte entre els qui havien tingut el poder durant l'època monàrquica i les noves autoritats republicanes a Inca. Aquestes noves autoritats volien demostrar qui tenia ara el poder, és a dir, demostrar que ells representaven el poble. En la sessió de dia 27 de maig de 1932, Marc Ferragut va explicar que amb la decisió d'obrir el carrer no es volia destruir el col·legi ni el convent franciscà, sinó retornar al poble un carrer. Els regidors republicans se sentien obligats a obrir el carrer que des de 1924 el govern municipal de la Dictadura havia permès que fos tancat. En el debat po-

lític que ja es va obrir l'any 1923 el jove Antoni Mateu hi va prendre part, ja que en el setmanari local *Ecos* ell redacta alguns textos opinant en contra del tancament. Quan l'any 1932, ordena obrir el carrer està convençut que la decisió respon a un anhel popular i que la major part del poble li dona suport.

Durant uns mesos el cas d'aquest carrer serà comentat al poble. A la premsa local apareixen publicats textos a favor i en contra de l'obertura, a favor i en contra de la República al cap i a la fi. El cas va acabar en els jutjats. Aquests donaren la raó als franciscans i el carrer es va haver de tornar a tancar l'any 1934.

A les mesures per recobrar el patrimoni municipal cedit a l'Església per part de les autoritats municipals de l'etapa monàrquica, s'hi ha d'afegir el cas de l'ermita del Puig de Santa Magdalena. El procés va començar l'abril de 1932. A la sessió de dia 22 d'aquell mes, els regidors de la minoria conservadora varen protestar perquè s'havia fet un ball just davant de l'ermita del Puig de Santa Magdalena i que amb això s'havia ofès els ermitans que vivien allà. La resposta de Ferragut va ser immediata: recordà que els terrenys del Puig havien estat municipals⁶¹ però el juny de 1900, de forma no legal, varen ser cedits a l'església en una sessió del consistori sense el quòrum suficient. Ferragut va explicar que aquella cessió no es podia fer i va demanar que l'Ajuntament acordàs que la propietat tornàs a l'Ajuntament d'Inca. Al final, no es va poder votar la seva proposta ja que no figurava a l'ordre del dia. Però la setmana següent, ell va insistir en que la donació de l'ermita a l'Església que s'havia fet l'any 1900 no era vàlida ja que es va fer sense les condicions legals oportunes. Malgrat no ser ja propietat municipal, afegia Ferragut, l'Ajuntament durant els anys següents seguia enviant operaris municipals per conservar l'edifici i deixava clar que no estava en contra

⁶¹ De fet, fins a l'any 1900, les despeses de manteniment de l'oratori anaven sempre a càrrec del municipi així com les despeses dels professors que hi feien classe. A més, des de mitjans del segle XIX, l'Ajuntament intentava recobrar la propietat d'uns terrenys comunals en el Puig que havien passat a mans d'alguns terratinents. (G. Pieras 1997: 67-77)

de l'Església, sinó que defensava les propietats municipals. Es va passar a votació la seva proposta i es va aprovar per unanimitat que no fos considerada vàlida la donació de 1900. En la sessió de la setmana següent, de dia 6 de maig, Ferragut va demanar que es fes un acte cívic per prendre possessió de l'edifici del Puig. Però l'ermita no va passar a ser propietat municipal. L'Església tenia una escriptura de propietat que legalment la feia propietària d'aquella ermita i de les terres properes que l'envoltaven. De fet, el tema de l'ermita ja no tornà a aparèixer a les actes municipals.

f) L'educació pública: origen de divisions polítiques

També un tema recurrent i cabdal en els plenaries durant tot el període va ser l'ensenyament. Des de feia anys, l'Ajuntament intentava que a Inca es construïssin uns edificis moderns per acollir les escoles públiques. Tot i que existia una bona oferta educativa a Inca aquesta estava centrada en acadèmies privades que no eren accessibles per a la major part de famílies o en escoles religioses. L'ideal dels republicans inquers era assolir una educació gratuïta i laica per a tota la població. Aquesta va ser la iniciativa més consensuada del període republicà inquer, però també la que va generar més frustració entre el grup republicà majoritari. En el ple de 26 de juny de 1931 alguns regidors varen demanar que s'activàs la construcció d'escoles al municipi. Ferragut, com a membre de la comissió de cultura, va exposar que estava estudiant diferents exemples escolars, entre aquests exemples cita el cas d'una escola de Barcelona que era, segons apuntà ell, una de les millors d'Europa i que estava en discussió si era convenient o no fer escoles graduades o d'una altra mena. Per acabar el debat d'aquell ple, el regidor Antoni Mateu va explicar que ja s'havia reunit amb l'inspector Fernando Leal⁶² el

⁶² Fernando Leal Crespo tenia un gran prestigi intel·lectual i progressista. Va col·laborar en l'organització del Secretariat d'Ensenyança d'Esquerra Republicana Balear partit al qual estava afiliat. Va ser detingut i brutalment assassinat l'agost de 1936.

qual s'havia ofert a tractar de solucionar el problema escolar a Inca. Finalment, es va decidir fer una reunió extraordinària de tots els regidors amb aquest inspector.

Aquesta reunió es va celebrar el 10 de juliol de 1931 i es va dedicar a tractar la construcció d'escoles a Inca. S'havia convidat l'inspector Leal. Aquest exposà que el Govern estatal volia donar un gran impuls a la creació d'escoles i que la inspecció educativa no volia deixar Inca al marge de la primera creació d'edificis educatius. L'inspector proposava que a Inca es construïssin dues escoles graduades de quatre graus, una per a nins i una per a nines. L'inspector explicà que ja havia visitat diversos locals amb els responsables municipals d'educació per instal·lar-hi provisionalment aquestes escoles. L'inspector acabà la seva intervenció demanant que l'Ajuntament construís urgentment aquestes dues noves escoles. Tot seguit, varen intervenir els regidors. El primer a fer ús de la paraula va ser Ferragut que exposà: «Es conveniente la edificación de pabellones para cada grado, completamente separados unos de otros, circundados por jardines». Llavors, Antoni Mateu va donar àmplies explicacions de la visita a diferents edificis per reconvertir-los en escoles. En principi, es va aprovar allò que proposava Mateu, és a dir, aprofitar edificis municipals o llogar-ne de privats per convertir-los provisionalment en escoles i llavors construir les dues escoles graduades. L'ambient que es respirava en aquesta reunió era força positiu i s'esperava tenir els nous edificis construïts en poc més d'un any. Però cap nou edifici es va fer realitat i el problema educatiu va continuar essent endèmic durant dècades.

Antoni Mateu, l'amic de Marc Ferragut, arribà a la batalla d'Inca el febrer de 1932 per dimissió de Mateu Pujadas, d'avançada edat. Llavors, es renovaren les comissions i Marc Ferragut passà a ocupar la presidència de la comissió de cultura i educació que fins llavors havia ocupat Antoni Mateu, a més fou designat 4t tinent de batle. Amb Mateu com a batle i Ferragut com a regidor de cultura i educació, es reprèn amb

força la idea de construir escoles noves a Inca. En el ple de dia 11 de març de 1932, s'anuncià que l'Ajuntament obriria una escola de dibuix per a dones joves que era una demanda que s'havia fet i ara seria realitat. Però construir unes noves escoles era molt costós. Per això, a la reunió plenària de dia 2 de setembre de 1932, Marc Ferragut proposà que s'activassin els ingressos municipals amb tots aquells deutes pendents de cobrar i així aconseguir doblers per als projectes educatius. Antoni Mateu donà suport a la iniciativa del regidor de cultura i el ple decidí que es facultàs el batle per fer les oportunes gestions i poder cobrar els deutes pendents. La setmana següent, Ferragut ja proposà fer un concurs per elaborar els plànols de les noves escoles graduades. Es discutí la proposta i abans es considerà que era millor demanar informació a l'Ajuntament de Lluçmajor que ja havia fet més passes que el d'Inca. A final de mes, a la sessió de dia 30 de setembre, el batle demanà als regidors que definissin com es faria efectiva la construcció dels edificis escolars. Antoni Mateu explicà les diferents propostes. Els regidors entraren en una llarguíssima discussió, però al final s'aprovà que l'Ajuntament compraria un solar, que es faria un pregué que demanaria propostes de solars i que, quan es tenguessin diverses propostes, una comissió (amb Ferragut inclòs) escolliria el solar.

A finals de 1932, el 23 de desembre, el ple es reuní per discutir com es pagaria el solar i l'edifici escolar. Uns regidors proposaren un emprèstit a un banc. Uns altres, una subscripció popular que deixaria els doblers a l'Ajuntament. Uns altres, les dues propostes anteriors a la vegada. La discussió fou molt acalorada i intensa. No hi havia cap acord clar després de moltes hores de discussió. Sembla que era Ferragut el que provocava que la discussió fos tan intensa. Fins i tot, el batle avisa que dimitirà si no té el suports necessaris per dur endavant la seva proposta. És la primera crisi de govern. La situació és crítica. El debat no està literalment reflectit a l'acta municipal, però entre línies es pot copsar la situació. La sessió del ple ha estat molt llarga i els regidors de la majoria republi-

cana progressista tenen visions diferents de com solucionar el problema escolar. El batle conclou dient que amb l'actitud dels regidors no li queda altre remei que dimitir i posar el seu càrrec a disposició. Mateu abandona la sala de plens. Tot d'una, Marc Ferragut, el seu gran amic, assenyala que amb l'actitud del batle, presentar la dimissió, no es resoldrà res i que s'ha de resoldre el tema escolar en aquesta sessió. Marc Ferragut assenyala que si s'accepta la dimissió del batle, ell també dimitirà com a regidor. Pere Pau Capó li contesta dient que si el batle ha presentat la dimissió és per les paraules de Ferragut que han fet que la discussió anterior fos tan intensa. Finalment, quan sembla que tot pot acabar malament, Ferragut explica el sentit de les seves paraules perquè vol establir un clima de bon enteniment i reconduir la discussió. Repeteix que no s'ha d'acceptar la dimissió del batle. Seguidament, els regidors passen a votació i es decideix no admetre la dimissió d'Antoni Mateu.

A la setmana següent, Antoni Mateu torna a la sessió plenària i afirma que després de diverses converses se sent plenament ratificat pels seus companys regidors i que retira la dimissió. Però el govern republicà i progressista es va debilitant per certes divisions internes que tractarem més endavant. Tornant al tema educatiu s'ha de dir que a principis de 1933, a la sessió del ple de dia 27 de gener, Marc Ferragut, com a regidor de cultura i educació, va oferir a l'Ajuntament el seu aparell de projecció de pel·lícules. Ja sabem que era un bon aficionat al cinema i que de jove va publicar un article periodístic sobre crítica cinematogràfica. Ofereix el projector perquè a les escoles es puguin veure pel·lícules instructives i explica que aquestes es poden llogar només per 1 pesseta. La setmana anterior el batle havia anunciat al ple que iniciava el procés per crear un institut públic a Inca. Marc Ferragut, com a regidor de cultura, va explicar el funcionament d'aquests instituts, les seves virtuts i que eren poc costosos per als municipis. Des del grup republicà conservador no es va veure bé la proposta i els seus regidors afirmaven tot el contrari, que eren molt costosos. La resposta de Ferragut va ser, de nou,

explicar perquè eren poc onerosos per Inca i sí molt útils per millorar l'educació dels joves inquers. A principis de novembre 1933, en el ple municipal, es va anunciar que l'institut ja s'havia creat, que obriria les seves portes en el claustre de sant Domingo i que el seu director seria Francesc de Sales Aguiló.

3.2.2. Segona etapa: allunyar-se de la política activa (1933-1936)

a) Els primers problemes interns de la majoria republicana

El període entre 1933 i 1936 destaca per les divisions entre els regidors de majoria republicana i progressista de l'Ajuntament. Aquestes divisions ja eren presents la tardor de 1931 però, al principi, passaren més desapercebudes perquè es vivia l'eufòria inicial de l'inici de la II República. Quin era l'origen o les causes d'aquestes divisions? En primer lloc, la Unió Republicana Federal (URF) governava en coalició amb altres petits partits republicans i socialistes amb totes les dificultats que suposa unir diferents sensibilitats en un govern. A més, la política local va evolucionar a Inca, en part, a partir de les relacions personals entre els regidors i dels diferents grups socials que interactuaven a la ciutat. A tot això s'hi ha d'afegir l'enorme tensió política que es viu a Espanya a partir de 1933 amb l'inici del Bienni Negre. Finalment, el moviment obrer d'arrel socialista i anarquista va iniciar una clara estratègia revolucionària arreu de l'estat i també a Inca, mentre que els grups conservadors es marcaven com a objectiu tornar enrere les reformes dels primers governs republicans. Els republicans com Marc Ferragut i Antoni Mateu dubtaven del camí que s'havia de prendre en política estatal mentre que a l'àmbit local tenien clar que s'havia de continuar amb la millora sanitària, educativa i cultural d'Inca.

Les divisions internes dins la majoria municipal ja es plasmaren clarament mig any després de l'inici del període republicà. A la sessió de dia 2 d'octubre de 1931, uns membres de la majoria estaven a favor del discurs del diputat mallorquí Gabriel Alomar i uns altres en contra. Dia 25 de

setembre de 1931, en el Congrés de Diputats de Madrid, es discutia un article de la nova constitució republicana en relació a si les regions autònomes es podrien federar. El diputat Gabriel Alomar va intervenir defensant que sí s'haurien de poder federar ja que, sinó es permetia, això afectaria negativament les Illes Balears. Alomar afirmà que l'antic Regne de Mallorca, per raons especials, no havia arribat l'any 1931 a la maduresa política ni a la cohesió necessària per tenir un estatut propi. En canvi, per tradició cultural i històrica les Illes Balears se sentien unides a Catalunya. Si no es permetia la unió de regions autònomes, les Balears no podrien federar-se a Catalunya, si volien. La reacció de les paraules d'Alomar a Mallorca va generar postures a favor i en contra que es feren públiques en els mitjans de comunicació. En el ple d'Inca, el regidor Miquel Beltran de la majoria republicana proposava que l'Ajuntament dirigís un telegrama a Alomar protestant per les seves paraules. En canvi, el regidor Antoni Bennàssar es posava a favor d'Alomar i afirmava que una Mallorca autònoma seria controlada pels cacics i pel clero. Antoni Mateu considerava que Beltran no havia interpretat bé les paraules del diputat mallorquí ja que Alomar volia dir que Mallorca no havia arribat a la plenitud de la seva consciència ciutadana per a l'obtenció de l'autonomia i que els cacics serien, en cas d'arribar a l'autonomia, els amos de Mallorca. Mateu demanava als seus companys regidors com era possible donar a Mallorca una autonomia prematura si a la mateixa ciutat d'Inca, a molts d'organismes públics, fora de l'Ajuntament, encara hi havia la mà del cacic i acabava dient que, per ara, el millor per Mallorca era tenir contacte amb «la más liberal, democrática y republicana de las regiones españolas: ¡Cataluña! ¡Ella nos salvará!». ⁶³ Mentrestant, Marc Ferragut no es posava de part d'Antoni Mateu i optava per una resposta des de postures més pròpies del republicanisme d'arrel francesa i afirmava:

⁶³ *La Ciudad*, 3 octubre 1931.

En tiempos de la monarquía se decía que España no estaba capacitada para la República, ¿Y no ha venido la República libre de toda mancha? Soy partidario de la autonomía de la región (de Balears) ¡Mallorca no ha de estar bajo las faldas de nadie! No hay que ir a otra región, sino a España... ¿Y por qué hemos de pedir auxilio a Cataluña y no a Madrid? Los catalanistas son separatista, nacionalistas. Yo soy unitarista: partidario de la supresión de fronteras. Y creo que estas cosas de la lengua y la raza y la tradición son cursilerías.

El debat es va perllongar molt de temps, al final el batle Mateu Pujadas va exigir que s'acabàs i es passà a votar si l'Ajuntament havia d'enviar un telegrama a Alomar protestant per les seves declaracions. Es va passar a votació i es va decidir no enviar-li el telegrama.

Els primers tres anys de govern municipal varen transcórrer amb poques desavinences. El cas anterior era una excepció. Si n'hi havia, de desacords, eren vists des d'un punt de vista positiu. Així ho manifestava a la sessió del ple de la setmana següent, dia 9 d'octubre de 1931, el regidor Sebastià Serra. Aquest afirmava que les desavinences d'opinió que s'havien produït entre els membre de la majoria republicana eren una demostració de l'absoluta llibertat per opinar i que els partits de l'oposició intentaven fer-los caure en les diferències.

A principis de gener de 1932 la unitat encara era present. Els membres més destacats del govern municipal (Antoni Mateu, Miquel Beltran, Bernat Rubert i Antoni Bennásar) presentaven a Inca el programa del partit Acción Republicana d'Azaña amb Francesc Carreras com a protagonista de l'acte.⁶⁴ El mes de febrer continuava la unitat dels regidors de la majoria republicana. La URF organitzava la seva assemblea general a la qual hi eren presents més de 200 persones. Cada regidor va fer balanç de les seves àrees de gestió i Marc Ferragut parlà de sanitat.

⁶⁴ *La Ciudad*, 9 gener 1932.

b) Dissensions i ruptures

Però com hem dit a l'inici de l'apartat anterior, els punts de discrepància sorgeixen sobretot a partir de mitjans 1933. En el ple de 26 de maig, el batle Antoni Mateu presentava la dimissió per necessitat de descans. Marc Ferragut no volgué admetre la dimissió i advertia que, si s'admetia, ell també deixaria el seu càrrec de regidor. La dimissió del batle no es va admetre i es va decidir tractar el tema la setmana següent. No coneixem els motius exactes pels quals Mateu i Ferragut decideixen dimitir. Sabem que a finals de 1932 i principis de 1933 s'havia produït una primera dimissió de Mateu com a resultat de no arribar a acords en la manera de com s'havien de construir les noves escoles públiques. Segurament, aquest motiu persisteix a mitjans de 1933 ja que les escoles no s'arribaren a construir mai. També s'ha de tenir present que tant Antoni Mateu com Marc Ferragut i d'altres republicans inquers entre 1933 i 1936 tingueren una evolució política diferent a altres companys de la URF.

A partir del maig de 1933, les relacions entre Marc Ferragut i Antoni Mateu per una part i la resta de companys de la majoria republicana per altra no tornen a ser fluides. El 2 de juny de 1933 s'admet la dimissió d'Antoni Mateu com a batle tot i que l'únic regidor que s'hi oposa és el seu amic Marc Ferragut. El mes següent, ja amb Miquel Beltran com a nou batle, a la sessió de dia 7 de juliol de 1933, s'intenta fer una remodelació dels càrrecs municipals, però no s'arriba a decidir més que la dimissió de Marc Ferragut com a president de la comissió de cultura que passa a ser ocupada de nou per Antoni Mateu. S'inicien una sèrie de fets que donen la impressió que els dos amics, Mateu i Ferragut, hagin passat a ser oposició a l'equip de govern en alguns aspectes. Per exemple, a la sessió de 18 d'agost de 1933, Ferragut demana al batle que faci les gestions oportunes per fer realitat l'institut d'educació secundària que s'ha d'obrir prest i li diu que ell se'n renta les mans en cas de que no s'obri en el moment oportú, com si li estàs dient al batle, de forma indirecta, que

es posi a fer feina. El mes següent, dia 1 de setembre, es discuteix sobre la carta que ha remès Ferragut al batle presentant la dimissió de tots els seu càrrecs inclòs el de 4t tinent de batle. Antoni Mateu, en aquest mateix ple també presenta la seva dimissió com a regidor de cultura arrel d'un ban que ha fet el batle Miquel Beltran. Seguidament, el batle informa que no es podrà obrir l'institut d'educació secundària ja que el govern estatal de moment no aprova la seva creació. Mateu diu que no s'ha aprovat per «una zancadilla política». Fins al dia 22 de setembre el consistori no elabora un nou organigrama amb les competències de cada regidor. Marc Ferragut és designat com a president de la comissió de sanitat i Mateu com a president de la de cultura. Però a la sessió de 6 d'octubre de 1933, el batle Miquel Beltran, davant de la presentació de la dimissió de Ferragut de tots els seus càrrecs a l'Ajuntament, va considerar que s'havia d'admetre i Marc Ferragut va deixar d'ostentar qualsevol càrrec de gestió.

Un altre tema de divisió entre els regidors de la majoria republicana va veure la llum en el moment de elegir un representant per a les Balears en el Tribunal Estatal de Garanties Constitucionals. Sorprenentment, tot i que els regidors republicans i progressistes eren majoria, obtingué més vots la candidatura del financer Joan March i Josep Sampol els quals s'hi presentaven com a representants del centre-dreta. La sessió plenària de dia 3 de setembre de 1933 havia d'elegir els membres del Tribunal de Garanties proposats per l'assemblea de la URF d'Inca que s'havia realitzat dies abans a la seu del partit. Però només 5 dels 13 regidors presents en el ple varen complir l'acord i segons reflecteix la premsa del moment⁶⁵ alguns dels regidors de la majoria republicana acabaren votant per Joan March.

Entre finals setembre i principis d'octubre es remodelaren les comissions municipals. Antoni Mateu tornà a ocupar la presidència de la comissió de cultura que fins llavors ha-

⁶⁵ *El Obrero Balear*, 3 de setembre de 1933.

via ocupat Ferragut. Però aquest mantenia la seva dimissió de qualsevol càrrec. A la sessió de 6 d'octubre de 1933 el batle, Miquel Beltran, admeté la dimissió com a tinent de batle i com a president de la comissió de sanitat. Durant l'any 1934 Ferragut va assistir només a la meitat dels plens i a l'any 1935 a menys de la meitat, només a 22 reunions plenàries. A més, les seves intervencions ja no eren tant decisives. S'observa que les intervencions de Mateu i Ferragut no són sempre amigables amb el batle Miquel Beltran. No obstant això, Mateu a la sessió de 4 d'octubre de 1935 demanava establir un debat polític entre els regidors republicans de l'antiga majoria federal i socialista per formar «una mayoría disciplinada» perquè es poguessin aprovar els temes que aquesta majoria consideràs oportú. Aquest debat que demanava Mateu no es va arribar a produir. Ferragut, l'any 1936, ja només va participar a 4 reunions del ple. Han passat 5 anys des de la proclamació de la República. Antoni Mateu no és el batle des de mitjans de 1933, però de la lectura de les actes municipals es dedueix que actuava com el vertader motor ideològic del consistori ja que d'ell sortien la majoria de propostes, posava ordre a les discussions, intentava arribar a acords i consensos, treballava per assolir, malgrat les divisions, un govern municipal fort i assistia a totes les reunions plenàries sense deixar-ne gairebé cap. Marc Ferragut, quan assistia a les reunions durant aquest període, quasi sempre votava d'acord amb Antoni Mateu.

Què havia passat l'any 1933 per rompre la unitat inicial de la URF a Inca? Els partits republicans d'esquerres arreu de l'estat experimentaren constants divisions i tensions ja des de l'any 1931. Seguint allò que apunta Arnau Company (2015),⁶⁶ s'ha de suposar que tot i que la URF d'Inca fos un partit local estaria integrat dins una estructura d'àmbit insu-

⁶⁶ S'ha consultat la tesi doctoral d'Arnau Company Maras llegida l'any 2015. Aquesta tesi aporta informació per entendre millor l'evolució ideològica d'Antoni Mateu i de Marc Ferragut entre 1931 i 1936.

lar molt probablement en el Partit Republicà Federal de Mallorca que des de la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera havia agrupat gran part dels republicans mallorquins. Però aquest gran Partit Republicà Federal va patir diverses escissions entre 1931 i 1932. Una d'aquestes és la que es va produir l'octubre de 1932 i està relacionada amb la URF d'Inca. Com explica Arnau Company (2015) la dinàmica organitzativa del Partit Republicà Federal de Mallorca es va veure interrompuda per una altra crisi política a la d'Unió Republicana Federal d'Inca que acabà amb una altra ruptura. El 29 d'octubre de 1932, aquesta agrupació es va reunir en assemblea extraordinària per acordar constituir-se en Partit Federal Autònom i retirar els delegats (Antoni Mateu i Sebastià Serra) del Comitè Provincial. Fins i tot, el republicans liderats per Antoni Mateu intentaren estendre l'escissió a tots els municipis del districte d'Inca, ja que en l'assemblea extraordinària s'acordà convocar una assemblea dels pobles del districte per debatre sobre la conveniència d'adherir-se a algun nou partit.

Com apunta Arnau Company (2015), a Mallorca, entre 1933 i 1935, l'estructura de partits polítics evolucionà de manera significativa i s'anà produint una transformació notable. Així, el Partit Republicà Federal de Mallorca es va convertir en el Partit Republicà Radical. De fet, Antoni Mateu el setembre de l'any 1933 havia romput relacions amb la URF d'Inca arrel de la votació de vocals en el Tribunal de Garanties Constitucionals. No se sap per què, però Mateu va decidir no votar allò acordat per la junta de la URF en relació a quin vocal s'havia de votar. Finalment, va ser expulsat de la URF d'Inca⁶⁷ i va ser el moment que va optar per integrar-se en altres opcions polítiques. També varen ser expulsats altres membres amb els quals, cap a l'octubre de

⁶⁷ En el setmanari *Foch y Fum* de 15 de setembre de 1933 es critica durament l'actitud de Mateu i l'articulista proposa que sigui expulsat de la URF i que se'n vagi a un altre partit.

1933, parlaven d'organitzar a Inca el Partit Radical i per això Mateu havia iniciat converses amb Francesc Julià.⁶⁸

No ha d'estranyar doncs que a l'elecció d'un nou comitè provincial del Partit Radical de Mallorca celebrada a Palma el 4 de febrer de 1934 hi participàs Antoni Mateu. S'escollí una nova junta directiva, al front de la qual hi continuà Francesc Julià Perelló. El vicepresident va ser Enrique Molina Ravelló, notari de Sineu i gran amic de Mateu que en sortí elegit vocal. Però com explica Arnau Company (2015) l'estabilitat entre els membres del Partit Radical no va durar gaire, ja pocs dies després de la l'elecció de la junta directiva es va produir la primera dimissió important. Es tractava del vicepresident Enrique Molina Ravelló que anuncià que presentava la renúncia a la vicepresidència del comitè i es donà de baixa del partit a causa de la seva discrepància de la política seguida pel Partit Radical d'àmbit estatal i pel Govern d'Espanya. A finals de 1935 el partit radical a Mallorca estava molt debilitat per divisions i casos corrupció a l'àmbit estatal.

Allò que hem pogut comprovar és que tant Antoni Mateu com Marc Ferragut, en aquells moments (finals de 1935 i primera meitat de 1936) estaven poc implicats en la política d'àmbit mallorquí. En un document⁶⁹ manuscrit d'Antoni Mateu que va redactar com a relació de la seva activitat política en el judici de febrer de 1937 resumeix la seva activitat política després de formar el Partit Radical a Inca. Mateu escriu: «Abandoné la política activa y solo acudía de tanto en cuanto al consistorio cuando había algo de interés por las escuelas. No podía dimitir (com a regidor)». Per suposat que exagera el desinterès, però Mateu hi era present de forma activa a l'Ajuntament. En els plens de 1936, Mateu

⁶⁸ A *Foch y Fum* de 20 d'octubre de 1933 hi ha un dur article signat per Augusto M. Real que critica el canvi de partit de Mateu i dels seus companys, entre els quals s'hi trobava Marc Ferragut, cap el Partit Radical de Julià i Lerro. L'autor del text retreu a Mateu el seu canvi polític.

⁶⁹ Aquest document forma part de la col·lecció de la família Mateu i al qual hi he tengut accés per gentilesa de la seva neta Maria Antònia Mateu.

defensava uns postulats progressistes, sovint moderats, crític amb qualsevol mostra de violència. Prova d'això són les seves intervencions a les sessions del ple d'aquell any 1936: protesta per la mort de Calvo Sotelo, per l'atac al gestor de Porreres i per l'atac amb explosius a la Casa del Poble de Palma. A la sessió de 27 de març de 1936 reclamava que es fes realitat la demanda de Front Popular d'Inca de dedicar un carrer a Llorenç Bisbal. De fet, ni Mateu ni Ferragut formaren part de les juntes de la nova Esquerra Republicana Balear (ERB) que es crearen a l'àmbit mallorquí i inquer. Pot ser que tant Mateu com Ferragut freqüentessin ocasionalment les reunions, els mítings o els sopars d'ERB, però no en foren dirigents. Entre aquests dirigents sí que hi havia Miquel Beltran Planas (fou el primer i únic president d'ERB a Inca) o Francesc de Salas Aguiló, el director de l'institut. El 14 de gener de 1936, Gabriel Beltran, Antoni Capó, Pere Janer, Miquel Beltran, Jaume Colomar, Pere Mulet, Guillem Corró, Lluís Maicas, Mateu Pujadas i Damià Simó signaren la instància i el projecte de reglament de l'agrupació d'ERB a Inca per presentar al Govern Civil.⁷⁰ L'agrupació d'Inca es va constituir oficialment, segons explica Arnau Company (2015), el 26 de gener de 1936, quan es varen reunir els simpatitzants del partit per constituir oficialment l'agrupació. La junta directiva va quedar constituïda de la següent manera: Miquel Beltran Planas (president), Antoni Garau Bover (vicepresident), Joan Marí José (dipositari), Antoni Capó Reial (secretari), Mateu Martorell (vicesecretari) i, com a vocals, Bartomeu Ramis Tortella, Pere Janer Coll, Damià Simó

⁷⁰ Sabem per allò que es publicà en el setmanari *República* que l'abril de 1934 la URF d'Inca es va afegir a l'acte de fundació d'ERB ja que envià representants a l'acte de constitució celebrat a Palma. Però això no va significar un traspàs directe i ràpid de tots els membres de la URF d'Inca a ERB. Sí que amb el temps a Inca es va acabar identificant ERB amb la URF. De fet una relació de partits polítics feta per la premsa local de març de 1936 (*Ciudad*, 30 març 1936) ja no es parla d'URF com a partit local sinó que assenyalava que els partits republicans d'esquerres a Inca són Esquerra Republicana, Unión Republicana i Partido Socialista.

Ardid, Jaume Figuerola Ferrer, Josep Sancho Forges i Gabriel Beltran Salas.⁷¹ En cap cas hi apareixen Marc Ferragut ni Antoni Mateu que a principis del període republicà sí que formaven part de la junta directiva de la URF d'Inca. Per tant, s'ha de concloure que Antoni Mateu i vora ell Marc Ferragut varen separar-se durant uns anys de la participació activa en la URF d'Inca. Evolucionaren ideològicament en el transcurs dels 5 anys de règim republicà en clara sintonia amb allò que feren altres líders del republicanisme mallorquí. No obstant això, sí que Mateu participà molt més que Ferragut en l'activitat política municipal durant l'any 1936. Per exemple, Ferragut assisteix poc a les sessions municipals de l'Ajuntament, en canvi Mateu és present a quasi totes les sessions de 1936 entre gener i juliol. A més, Mateu vol tornar a optar a ser regidor a les eleccions municipals que s'havien de celebrar el 1936. A principis d'abril d'aquell any, els partits inquers que integraven el Front Popular es reuniren per establir els candidats que presentarien a les eleccions municipals. A la reunió, segons el setmanari *Foch y fum* (10 abril 1936), es va decidir que Esquerra Republicana d'Inca tendria 6 regidors a la coalició del Front Popular. Posteriorment, Esquerra va celebrar una assemblea i va decidir que els membres de la candidatura del Front Popular que aportaria serien Mateu Pujadas, Jaume Figuerola, Bartomeu Cabrer, Lluís Maicas, Miquel Beltran i Antoni Mateu. Per tant, l'abril de 1936 tenim registrat de nou a Mateu a l'òrbita d'ERB, en canvi, Marc Ferragut no apareix a les llistes d'Esquerra com a candidat a regidor de l'Ajuntament.

Els darrers mesos de govern municipal abans del juliol de 1936, es nota tensió entre els regidors conservadors, encapçalats per Joan Truyol, i la majoria republicana federal

⁷¹ Durant la repressió franquista es va assimilar que els que havien format part de la URF d'Inca eren també membres d'ERB. Això es veu quan l'Ajuntament franquista fa un llistat de membres d'ERB en el qual s'hi inclouen com a dirigents a Antoni Mateu i Marc Ferragut quan cap dels dos foren dirigents d'ERB, però sí que foren molt actius a URF d'Inca (AHMI, Correspondència, 6 octubre 1936).

i socialista. Els conservadors mostren clares actituds anti-republicanes. Es produïren algunes discussions agres entre Truyols i Mateu. Aquest li retreia a l'altre que no havia treballat per la consolidació del nou règim republicà. Marc Ferragut, proper a Mateu, devia pensar d'una forma semblant a la del seu amic. El seu republicanisme de trets francesos, democràtic i laic, estava molt enfora del feixisme que començava a despuntar o del conservadorisme tradicional que havia dominat la política local i mallorquina durant dècades. Però tampoc no se sentia molt proper vora els inquers que es movien cap a la ideologia socialista i anarquista l'hivern de 1935 i la primavera de 1936. Per aquests motius, Marc Ferragut s'hauria allunyat, des de feia pocs anys, de les postures més a l'esquerra de la URF d'Inca (que va esdevenir ERB).⁷²

⁷² Aquesta primera anàlisi de l'evolució ideològica d'URF d'Inca i de Marc Ferragut en particular necessita de més dades per esdevenir definitiva. A hores d'ara, només es disposa d'una aproximació inicial que caldrà contrastar amb més dades. Només així es podrà tenir una visió més exacte.

4. LA GUERRA CIVIL I LA POSTGUERRA (1936-1943)

4.1. EL PERIPLE PER TERRES PENINSULARS I MENORCA

L'1 de juliol de 1936 Marc Ferragut i el seu xofer Joan Prats⁷³ partien d'Inca per traslladar-se a Barcelona i al nord de la Península. Des de 1924, Ferragut estava al capdavant d'una fàbrica de calçat a la qual hi treballaven els seus pares, les germanes i alguns cunyats. Aquell viatge, que havia de ser una simple missió comercial, acabà amb Ferragut a la presó acusat d'auxili a la rebel·lió. Simplement, havien de dur a terme un viatge comercial, vendre mercaderia del seu taller que fabricava calçat sota la marca Zeus. Unes setmanes abans de partir, Ferragut li va comentar a Joan Prats que anirien junts a vendre sabates amb el seu cotxe, un Ford, pel nord de la Península. Allà s'havien de trobar amb Miquel Sanz (cunyat de Ferragut i treballador de la fàbrica) que s'havia avançat unes setmanes. Ferragut, com expliquen les fonts de la família Prats, va comprar dos

⁷³ Joan Prats, nascut a Inca l'any 1912, era fill de Magí Prats, d'ofici sabater. Va anar a l'escola a la Salle fins als 15 anys. Amb Ferragut l'unien diverses aficions: el futbol i la música. Joan Prats era un gran seguidor del CE Constància i del FC Barcelona. També li agradava la música: tocava a la banda municipal de música i cantava a l'Harpa d'Inca. Va començar a fer feina per Ferragut quan tenia uns 18 anys. Quan va tenir l'edat aquest li va proposar que es tragués el carnet de conduir, així podria fer millor la tasca de representant. A la fàbrica es dedicava a fer de xofer, d'encarregat, de representant, un poc de tot.

La informació biogràfica sobre Joan Prats ha estat aportada per la seva filla Maria Prats en una entrevista realitzada el juny de 2020.

vestits nous al seu xofer per donar bona imatge i visitar bons hotels.

Es disposa d'un relat detallat del viatge de Ferragut, Prats i Sanz a la Península, de com els va afectar l'esclat de la Guerra Civil a Astúries, del periple que feren per tornar a Mallorca i de com, una vegada arribats, foren detinguts. Es tracta d'una autèntica aventura, fins ara inèdita, que mostra la capacitat de Ferragut per sobreviure en les pitjors condicions i per superar reptes impossibles. Aquest relat està format per les declaracions que feren Ferragut i Prats durant la causa que es va obrir contra ells per suport a la rebel·lió (399/1937) i per les fonts orals familiars que conserven en la memòria els fets principals del periple. També en aquesta causa s'inclouen les declaracions d'altres tres persones més que formaren part del periple en la seva darrera etapa: Antoni Dalmau Ferrer (guàrdia civil), Antoni Salas Llobera (soldat inquer) i Maties Martorell Beltran (soldat inquer). Aquests tres, més Ferragut i Prats, passaren, dia 11 de gener de 1937, de Menorca a Mallorca en un petit vaixell pesquer. En tocar terra foren detinguts immediatament i es feren les primeres actuacions policials i interrogatoris. Des d'aquell dia fins el mes de març de 1938 Ferragut passà llargues temporades a la presó de Sant Domingo d'Inca i sobretot a can Mir.

4.1.1. Primer relat de Joan Prats⁷⁴

«El primero de julio del año pasado embarcó para Barcelona acompañando a su amo, Marcos Ferragut Fluxá, fabricante de calzado. El mismo día de la llegada salieron para Sabadell en viaje de negocios. Al día siguiente fueron a Lérida y Zaragoza en cuya última ciudad permanecieron unos

⁷⁴ Declaració de Joan Prats Janer feta a Palma dia 28 de gener de 1937. Aquest dia Prats és interrogat sobre allò que ha fet des de dia 18 de juliol de 1936 quan era a Astúries fins dia 11 de gener de 1937 que arriba a Mallorca provinent de Menorca. Aquesta declaració forma part de la causa 399/1937 guardada en els arxius militars i a la qual s'hi ha tengut complet i lliure accés.

cuantos días, yendo luego a Pamplona donde estuvieron tres días. De allí, pasaron a Logroño, donde estuvieron casi un día. Marcharon luego a Burgos, Vitoria, San Sebastián, Bilbao, Santander, Gijón y Oviedo en cuyas poblaciones estuvieron de uno a tres días dedicados a visitar su clientela. De Oviedo pasaron otra vez a Gijón donde les sorprendió el Movimiento Nacional. Permanecieron en esta ciudad unos diez días estando en el Hotel España. De allí se refugiaron, huyendo del bombardeo, en Musel en casa de una familia del barrio de Muselín que los aceptó como huéspedes, permaneciendo allí unos seis días. Luego marcharon a Santander, donde estuvieron once días para gestionar un pasaporte para ir a Barcelona vía Francia por no haber otro camino practicable. De allí, pasaron a Bilbao donde permanecieron seis días dedicados a gestionar el poner en regla el pasaporte que les habían expedido en Santander. Pasado este tiempo, salieron a bordo de un vapor mercante alemán con dirección a Bayona donde desembarcaron. A las cinco de la tarde tomaron el tren para Barcelona, vía Port-Bou.

En Barcelona, donde tiene una tienda Marcos Ferragut, en la calle de Aribau número 23, estuvieron tres días. Marcharon luego en tren a Valencia, donde pernoctaron, emprendiendo el día siguiente, en un camión, viaje a Enguera (Valencia) donde pasaron mes y medio en una finca que tiene el cuñado de Marcos Ferragut Fluxá, llamado Miguel Sanz Marín. Pasado este tiempo fueron a Alcudia de Crespins, donde tomaron el tren para Barcelona, llegando la mañana siguiente a dicha ciudad. Pasados cinco días, embarcaron para Mahón, desembarcando al día siguiente en el puerto de dicha ciudad de donde salieron en camión hacia Mercadal donde Marcos Ferragut tenía de cabo de aquel puesto de la Guardia Civil a su cuñado Juan Socias, permaneciendo allí dos meses y medio aproximadamente. Pasado cuyo tiempo, el declarante marchó a Ciudadela donde estuvo unos cinco días ayudando a las gestiones de Marcos Ferragut Fluxá para hallar barca en que evadirse. Conseguida

ella, embarcaron para Mallorca en unión de otros, llegando a las costas de Aubarca (Artá) donde desembarcaron y las parejas de Milicias de Artá les dieron el alto al que contestaron con el grito de "Arriba España".

Fueron detenidos y conducidos a la Comandancia Militar de Artá y a las pocas horas a la Comandancia Militar de Palma. De allí pasaron a la Jefatura de Policía donde les dieron de comer en el calabozo. A las cinco o seis de la misma tarde fueron conducidos a la Comandancia Militar donde se les sometió, por separado, a interrogatorio, después del cual fueron de nuevo conducidos a la Jefatura de policía en donde fueron puestos en libertad».

4.1.2. Primer relat de Marc Ferragut⁷⁵

Declaració de Marc Ferragut feta el 3 de febrer de 1937.⁷⁶

«El primero de julio de 1936 salió para Barcelona acompañado de su chófer, Juan Prats Janer, llevándose su automóvil para viaje de negocios. En Barcelona estuvo unos dos días ocupándose de una tienda de calzado de su propiedad que tiene en la calle de Aribau y que regenta Ramón Martel. De allí salió en su automóvil para Lérida, Zaragoza, Pamplona, San Sebastián, Logroño, Burgos, Bilbao y Santander. De esta población pasó a Gijón donde le esperaba su cuñado Miguel Sanz Marín que es su representante en Asturias, Galicia y Valencia. Al llegar a Gijón, el día 17 de julio, no pudiendo trabajar debido a la huelga de dependientes de comercio, partieron para Oviedo al día siguiente en que estalló el Movimiento Nacional en cuya población estuvieron trabajando hasta las ocho de la noche en sus negocios y cuando vieron que la cosa se ponía mal, marcharon en

⁷⁵ Declaració de Marc Ferragut feta a Palma dia 3 de febrer de 1937. Aquesta declaració, feta dins la presó de can Mir, forma part de la causa 399/1937 guardada en els arxius militars i a la qual s'hi ha tengut complet i lliure accés.

⁷⁶ El document posa 3 de gener, però està equivocat.

su auto hacia Gijón, siendo parado a la salida de Oviedo por la Guardia Civil por no llevar el correspondiente salvoconducto del Gobierno Civil. Regresaron a Oviedo donde pernoctaron y al día siguiente fueron al Gobierno Civil a sacar el salvoconducto que les exigían. Una vez obtenido éste, fueron al garaje a recoger el coche y en vez de éste les dieron un recibo por haber sido el coche requisado. El día 19 por la noche fueron en tren a Gijón, en cuya población, durante la noche, los mineros, provistos de armas, se echaron a la calle comenzando el tiroteo con los adictos al Gobierno del General Franco. Con tal motivo, tuvieron que permanecer encerrados sin poder salir del Hotel España unos ocho días. Pasados estos días, llegó el crucero “Almirante Cervera” y bombardeó posiciones que ocupaban los rojos, cuyo bombardeo produjo algunas bajas entre los huéspedes del hotel. Pasados estos días se enteraron de que el “Almirante Cervera” había señalado zona neutral al puerto de Musel, en vista de lo cual se trasladaron allí permaneciendo unos diez días. Enterados de que desde Gijón había un tren para Santander a cuyo paso por aquella ciudad vieron que habían sido saqueados los comercios y se enteraron de que por cada baja que producía el “Almirante Cervera” a los rojos, éstos fusilaban a siete o más personas de derechas, decidieron aprovecharse de dicho tren y dirigirse a Santander. Llegados a dicha ciudad gestionaron conseguir un pasaporte para ir a Enguera (Valencia) por vía Francia, único camino practicable. Conseguido éste, fueron a Bilbao con objeto de tomar un vapor para Bayona. En Bilbao tuvieron que arreglar de nuevo el pasaporte, lo cual conseguido, embarcaron en un vapor mercante alemán, llegando a Bayona por la noche, desembarcando al día siguiente. El mismo día por la tarde, tomaron el tren para Port-Bou y Barcelona. En esta ciudad estuvieron unos dos días y de allí siguieron a Enguera (Valencia) de donde es natural Miguel Sanz Marín, cuñado de Marcos Ferragut. Una vez llegados allí, permanecieron aproximadamente un mes y medio en una finca

propiedad de dicho cuñado. Pasado este tiempo, Marcos Ferragut y su chofer marcharon a Mahón para ver si conseguían escaparse para llegar a Mallorca. Una vez conseguido llegar a Mahón, fueron a Mercadal a vivir en casa de un conculado de Ferragut llamado Juan Socias, cabo del puesto de la Guardia Civil de aquella localidad. En dicha casa permaneció durante dos meses y medio aproximadamente hasta que consiguió hallar la embarcación que los condujo a Mallorca a cuya isla llegaron desembarcando en las costas de Aubarca (Artá) en donde les dio el alto una pareja de las milicias de Artá, contestando ellos con el grito de “Arriba España”, siendo conducidos a la Comandancia Militar de Artá y de allí a la de Palma, donde prestaron declaración, yendo a la Comisaría de policía a comer. Terminada la declaración fueron puestos en libertad.

En este estado se dio por terminada la presente declaración, sin perjuicio de ampliarla si lo encontrase conveniente, y leída que fue por el secretario, el declarante se afirmó y ratificó en su contenido formándola con el Señor Juez y presente secretario. Doy fe». (Signat per Antonio Montaner, Fernando Vanrell i Marcos Ferragut)

4.1.3. *Segon relat de Marc Ferragut*⁷⁷

«Manifieste los motivos por los cuales se trasladó a territorio rojo y no a territorio liberado, una vez que consiguió llegar a Francia dijo: que en Santander sólo les expidieron pasaporte para territorio rojo y conseguido un pasaporte para Barcelona por vía Francia con el fin de una vez conseguido situarse en aquel país, intentar trasladarse desde aquella República a Mallorca. Lo cual no pudo efectuar por vía alguna por estar interrumpidas las comunicaciones de

⁷⁷ Declaració de Marc Ferragut feta a Palma dia 8 de març de 1937. Les autoritats judicials franquistes demanen a Ferragut sobre la seva estància a territori republicà i per què va tardar tant en arribar a Mallorca, és a dir, volen saber que va fer quasi mig any a la zona republicana sense tornar directament des de França a zona franquista.

Francia con la citada Isla.

Manifieste las causas que le indujeron a trasladarse desde Francia a Enguera dijo:

que encontrándose falto de recursos decidió una vez en Francia, trasladarse al Pueblo de Enguera de la provincia de Valencia, donde tiene su residencia su cuñado Miguel Sanz Marín para ver desde allí la manera de poder trasladar a Mallorca.

En este estado S.S. dio por terminada la presente declaración sin perjuicio de ampliarla si lo encontrara conveniente y leída por el declarante se afirmó y ratificó en su contenido firmándola con el señor Juez y presente secretario que doy fe». (Signat per Antonio Montaner, Miguel Sabater, Marcos Ferragut)

4.1.4. *Segon relat de Joan Prats*⁷⁸

«Manifieste los motivos por los cuales se trasladó al Territorio rojo y no a Territorio liberado, una vez que consiguió llegar a Francia, dijo: que las únicas causas que motivaron el seguir el camino que indicó en su primera declaración fueron el obedecer las órdenes de su amo Marcos Ferragut Fluxá a cuyo servicio estaba.

Si tiene algo más que manifestar dijo: que no.

En este estado S.S. dio por terminada esta declaración sin perjuicio de ampliarla si lo encontrase conveniente, y leída por el declarante se afirmó y ratificó en su contenido firmándola con el Señor Juez y presente Secretario que doy fe». (Signat per Antonio Montaner, Miguel Sabater i Juan Prats)

⁷⁸ Declaració de Marc Ferragut feta a Palma dia 8 de març de 1937. Allò mateix que han demanat abans a Ferragut ara ho demanen a Joan Prats: perquè no tornaren directament des de França a zona franquista.

4.1.5. Tercer relat de Marc Ferragut⁷⁹

Leída que le fueron sus dos anteriores declaraciones que tiene prestadas en esta información, si se afirma y ratifica en su contenido, dijo: que se afirma y ratifica en su contenido.

El día 17 de julio del año último llegó a Gijón en viaje comercial, y no pudiendo trabajar por haber huelga de dependientes de comercio, se trasladaron a Oviedo el día 18 por la mañana en cuyo día trabajaron primero con don Eduardo de Morodo, calle de Fuila 6, y luego con Celestino Garrido, calle de Argüelles y Mendizábal y al atardecer con Anselmo de la Bubia, calle Jesús 18 hasta las nueve aproximadamente de la noche. Todos los expresados tienen tiendas de calzado.

Que día 18 por la noche se notaba mucha animación por la plaza la Escandalera de Oviedo y se hacían muchos comentarios sobre los sucesos que habían ocurrido en las tropas de África, por lo cual decidió con su cuñado y el chófer, marcharse a Gijón, y al salir con el coche del testigo, fueron parados en las afueras por la Guardia Civil la cual no les dejó continuar el viaje, regresando al Hotel Francés. Al día siguiente, fueron a buscar el coche y se encontraron con que se lo habían requisado.

Que esperaron durante el día a ver si les devolvían el coche. Que durante todo el día 19 llegaban a Gijón en camiones y trenes grandes cantidades de mineros, que se dirigían al Gobierno Civil a pedir armas y que la población estaba asustada. En dicho día no se había declarado el Estado de Guerra en Oviedo y en Gijón, hasta las seis de la tarde en que salió el declarante para Gijón. Que esperando que en Gijón hubiera más tranquilidad por no ser la capital ni centro de la cuenca minera. Marcharon a Gijón con el último

⁷⁹ Declaració de Marc Ferragut feta a Palma 20 abril de 1937. Aporta nous detalls a les anteriors i els interrogadors tornen a demanar perquè no va tornar ràpidament cap a Mallorca.

tren que salió a las seis de la tarde. Que a dicha hora no se había declarado el Movimiento en Asturias. Que cuando llegaron a Gijón no se había declarado aun el Estado de Guerra ni se había iniciado el Movimiento Nacional. Que por la noche del día que nos ocupa empezaron los acontecimientos en Gijón hallándose el testigo en el Hotel España, entrando los mineros en la población y haciéndose dueños de la misma. De este modo el testigo se encontró que la población pacífica en que había entrado se volvió roja, encontrándose en la misma contra su voluntad.

En aquest punt li demanen perquè, quan va aconseguir sortir d'Espanya, no va romandre a França i perquè no intentava venir a Mallorca amb els recursos que tenia i perquè es va traslladar a Enguera des de Baiona passant per Portbou i Barcelona.

Que después de muchas peripecias pudieron llegar a Bilbao, en donde, formando parte de una expedición de unos 200, se les obligó (sic), o (sic) tomaron todos sus billetes de ferrocarril des de Bayona a Barcelona porque el pasaporte estaba extendido para ir a Barcelona. Que el testigo tuvo que pagar, con los escasos recursos que le quedaban, el billete suyo, el del chófer, el de su cuñado y el del viajante del Norte que recogió en Santander, Don Benito Termas. Que el viaje marítimo fue gratuito para toda la expedición hasta Bayona y que se hizo en un barco alemán. Que como se expresa en el pasaporte, el día 21 de agosto llegaron a Bayona y como estaban en completa ignorancia de lo que pasaba en España, hicieron gestiones para ver si podían venir a Mallorca fuese por la vía que fuese, aérea o marítima y les contestaron que como los rojos estaban desembarcando en Mallorca, se habían suspendido todas las líneas de comunicación.

En aquest punt li demanen perquè no varen venir cap a Mallorca per la via italiana de Gènova.

Que ignorando por completo que existiera dicha línea y que según se ha enterado después en dicha fecha tampoco había comunicación por Génova y andando escaso de dinero, ante la perspectiva de tener que recurrir a la caridad pública, debido a que eran cuatro y los demás no tenían ningún recurso, decidió marchar a Enguera, en donde su cuñado tenía su domicilio y podía sostenerles. Además, en que el Movimiento duraría cosa de un mes y desde Enguera podrían marchar a Mallorca.

En aquest punt li demanen quin dia va arribar a Baiona, a Portbou i perquè, de tornada de València, no va tractar de nou tornar a França.

Que como expresa el pasaporte del chófer, llegó a Servera i Port Bou el 22 de agosto y que una vez en Enguera se enteró de lo que realmente pasaba en España y decidió venir a Mallorca, fuese como fuese. Que no volvió a Francia porque no tenía pasaporte ni encontró medio para salir de España ya que el pasaporte le autorizaba para ir a Barcelona, pero no para salir de España. Y que marchó a Menorca por creer que desde allí encontraría alguna combinación para venir a Mallorca, como así sucedió, después de dos meses y medio de trabajo para conseguirlo.

4.1.6. Relats dels companys embarcats des de Menorca a Mallorca⁸⁰

Les tres persones que acompanyen a Ferragut i Prats en el trajecte que els portà de Menorca a Mallorca també foren detingudes a Albarca (Artà). A un quart de dues del dia 11 de gener havien estat tots cinc detinguts per un grup de milicians.

La declaració d'Antoni Dalmau (guàrdia civil) es va fer dia 22 de gener de 1937. Contà detalladament com dia 18 de

⁸⁰ Declaracions d'Antoni Dalmau Ferrer, Antoni Salas Llobera i Maties Martorell Beltran. Formen part de la causa 399/1937.

juliol de 1936 era a Formentera. D'allà va passar a Eivissa i llavors cap a la península. El seu periple va acabar a Menorca. Llavors, va decidir tornar a Mallorca. Va contactar amb un pescador que li va prometre que el duria a Mallorca si li pagava 2.200 pessetes. Va tardar uns dos mesos per recollir els doblers. Va conèixer altres 4 persones que volien viatjar amb ell. Segueix la declaració explicant que partiren dia 10 de gener de Ciutadella. Arribats a Mallorca varen ser detinguts per la patrulla de vigilància de milícies i els varen portar a la Comandància Militar d'Artà a on hi varen romandre unes hores. D'allà varen ser conduïts a Palma cap a la Comandància Militar a on varen declarar tots per separat. Acabat l'interrogatori varen ser conduïts a

la comisaria de vigilancia permaneciendo incomunicados en los calabozos de dicha dependencia hasta cerca de las diez y ocho horas del día, en que fueron nuevamente conducidos a la Comandancia Militar donde fueron nuevamente interrogados y después puestos en libertad.

La declaració d'Antoni Salas (soldat) es va fer dia 23 de gener de 1937. Era un jove impressor d'Inca de 26 anys. Durant la guerra, havia estat capturat per les tropes de Bayo en el front de Manacor y el varen embarcar en el vaixell Marqués de Comillas fins a Barcelona. A la declaració explica la llarga estada a Barcelona i els seus moviments per la capital catalana. Allà va entrar en contacte amb altres inquers i mallorquins. Va aconseguir arribar a Ciutadella a on hi coneixia uns familiars d'un jugador del CE Constància. Va saber que a Mercadal hi vivia Marc Ferragut. D'aquesta manera Ferragut va saber que a Ciutadella hi havia persones d'Inca i va decidir anar-hi per conèixer-les. Aquestes entrevistes es varen repetir amb freqüència i serviren per preparar la sortida de Menorca. Quedaren d'acord que quan un d'ells tengués notícies d'alguna embarcació ho diria als altres. A partir d'aquí el relat s'assembla molt al que fa Antoni Dalmau.

El darrer en relatar els fets fou Maties Martorell Beltran (soldat). Tenia 25 anys, era d'Inca i de professió mecànic. També contà que estant en el front de Manacor va ser fet presoner i portat a Barcelona juntament amb Antoni Salas i Mateu Sastre. D'allà va aconseguir passar a Menorca. Va estar uns dies a Maó i llavors va arribar fins a Ciutadella. Des d'allà, amb la col·laboració d'Antoni Salas i altres persones, va poder arribar fins a les costes d'Artà.

4.1.7. Relats familiars

Els relats que conserven els familiars de Marc Ferragut s'assemblen molt a tot allò aportat fins aquí. Però en alguns aspectes les fonts orals aporten més detalls. La família coneix com va ser el darrer dia d'estància a Menorca i els moments previs a sortir de l'illa. Sembla que Ferragut havia contactat feia unes setmanes amb el guàrdia civil Dalmau i volien partir ràpidament. Però la situació a Menorca no era fàcil ja que un dels caps de la guàrdia civil tenia a la resta de guàrdies atemorits perquè actuava amb molta mà dura. El dia que havien de partir, dia 10 de gener, Ferragut i Dalmau anaren a cercar la benzina. En trobaren una llauna. Baixaren cap el port de Ciutadella amb la llauna de benzina disposats a partir. De camí es toparen a la plaça amb el cap de la Guàrdia Civil que actuava amb mà dura i els demanà que portaven dins aquella llauna. Ferragut li va dir que hi duen oli per fer pa amb oli. S'ho cregué i els deixà partir. Arribats al port, embarcaren amb el pescador cap a Mallorca quan ja era de nit.

Segons les fonts familiars, quan eren dins la barca camí de Mallorca, Ferragut va pensar: «I si el pescador ens traïx?». Li va comentar aquest temor en veu baixa a Dalmau i aquest li respongué «Vaig armat, ens defensarem».⁸¹ En

⁸¹ Entre els objectes requisats pels militars als fugats de Menorca es relaciona una pistola Star del calibre 7,65 mm amb dos carregadors i 25 cartutxos propietat d'Antoni Dalmau Ferrer.

un moment de la travessia, el pescador els digué de sobte, «Amagau-vos» i una ona molt grossa els copejà. Era una ona que havia provocat un vaixell de guerra que anava amb els llums apagats i havien estat a punt de xocar. La barca va quedar plena d'aigua, el motor es va aturar. El pogueren posar en marxa de nou i arribaren fins a les costes d'Artà, davant del cap de Ferrutx. Les fonts familiars recorden que a 500 metres de la costa varen veure que hi havia un destacament dalt de la muntanya. Des del destacament començaren a disparar a Ferragut i als seus acompanyants. El pescador s'espantà i es va fer enfora de la costa, volia tornar a Menorca. Però els mallorquins es tiraren dins l'aigua per arribar a la vorera. Des del destacament, els seguien disparant. Arribaren a la costa nedant. S'amagaren rere una roca. Era de bon matí. Els seguien disparant. Baixaren de la muntanya uns soldats que els seguien disparant. El guàrdia civil mostrà la camisa blanca en senyal de rendició. Digueren als milicians que de la zona roja es volien passar a la zona nacional.

4.1.8. *Fonts indirectes*

Altres fonts també aporten informació del viatge. Són les cartes⁸² que es dirigien Antoni Mateu i la seva esposa Maria Llobera. En aquestes són abundants les referències a l'estada de Ferragut a la península i a Menorca. En una de les primeres missives Maria Llobera informa que del millor amic del seu espòs no se'n sap res o molt poc:

Estimado Antonio: hoy hemos recibido la tuya de la cual estamos contentísimos siempre de que sean noticias tuyas. Procura escribirme cada día...

Referente a Marcos no se sabe nada desde hace más de un mes que se anunció por la radio diciendo que estaba bien y que se encontraba en Santander y su esposa está bas-

⁸² Les cartes estan publicades a Pieras (2019a).

tante triste. Ella viene a verme algún día y nos animamos una con otra. Hasta el octubre no espera la criatura (será el seu fill Rafel Ferragut Bonafé) y da la coincidencia de que tiene albúmina y no te digo la pobre....⁸³

Estimado Antonio: Ayer recibí tu postal dirigida a Bernar-dito con la cual veo que recuerdas las fechas de tu hijo. Ayer cumplió 6 años, cumpleaños muy triste para mí. Recordar que los otros años estábamos tan alegres y éste nunca me hubiera pensado pasarlo sin tu compañía. Pero Dios haga que el que viene lo pasemos mejor. Hay que tener paciencia y resignación.

Supongo recibiste una postal con fecha del 8 que te decía lo de Marcos. Ayer supo noticias por radio que se encontraba en Benamil, en la finca de su cuñado. Están sin novedad.⁸⁴

Quan Antoni Mateu rep aquestes cartes a la presó s'alegra de que Marc estigui bé de salut i sense problemes, i demana a Maria Llobera que saludi la família de Ferragut i a Francisca Bonafé.⁸⁵ Maria Llobera durant aquests mesos també està tota sola ja que Antoni Mateu és a la presó des del dia 20 de juliol de 1936. Sovint, Maria rep la visita de Francisca Bonafé i parlen extensament. Francisca esperava un infant i, des de que Marc Ferragut era a la península, vivia amb els seu sogres Rafel i Esperança. Les dues dones compartien penes i solituds. Maria Llobera li diu per carta a Antoni Mateu: «Ayer vino la mujer de Marcos. De cada día (sic) espera el chico. Está bastante disgustada porque hace ya 20 días que

⁸³ Carta de Maria Llobera Caldentey a Antoni Mateu Ferrer. Vapor Jaume I. Port de Palma. Data: no s'especifica (podria ser cap el 2 de setembre 1936)

⁸⁴ Carta de Maria Llobera Caldentey a Antoni Mateu Ferrer. Data: 10 de setembre de 1936

⁸⁵ «Enhorabuena por lo de Marcos. Saluda a su familia y a Francisca». Carta d'Antoni Mateu Ferrer a Maria Llobera Caldentey. Carrer Jesús, 30, Inca. Data: 12 de setembre de 1936.

no sabe nada de su esposo».⁸⁶ Durant setmanes, la família de Marc Ferragut no tenia notícies d'allò que passava. Però d'alguna manera estaven comunicats ja que el mes de novembre Maria Llobera informa a Antoni Mateu: «Francisca de Marcos te saluda. Tiene un niño estupendo (acabava de néixer Rafel Ferragut Bonafé) y también ha sabido de Marcos, que está bueno».⁸⁷ És un fet que Marc Ferragut, tot i estar en territori republicà tenia capacitat per fer arribar notícies a la seva família i, per tant, de poder aclarir amb ells el seu retorn, conèixer la situació a Mallorca i poder prendre una decisió sobre si convenia tornar i amb quines condicions ho faria. Un mes i mig abans de ser afusellat, Antoni Mateu sap que Marc Ferragut ha tornat a Mallorca i escriu per carta dient que s'alegra molt pel seu retorn. Mai no coincidiren a la presó. Quan Ferragut entrà a can Mir, Antoni Mateu ja havia estat traslladat a la presó provincial. Sí que Ferragut degué tenir notícies detallades del final tràgic de Mateu (afusellat el 24 de febrer de 1937) i això el degué preocupar. Des de ben joves les seves vides havien caminat paral·leles i Ferragut es demanarà si tindrà el mateix final. Poc temps després de la mort de Mateu, s'iniciava el seu judici. Un judici en el que sovint varen aparèixer informes en els quals es deia clarament que Ferragut era amic íntim de Mateu.

4.2. LA CAUSA 399/1937

4.2.1. *Els primers tràmits*

La causa 399/1937 contra ell es va iniciar el 29 de maig de 1937. Es va obrir per aclarir la seva conducta i la de Joan Prats en relació als primers mesos de la guerra quan eren

⁸⁶ De Maria Llobera Caldentey a Antoni Mateu Ferrer. Data: 28 d'octubre de 1936.

⁸⁷ De Maria Llobera Caldentey a Antoni Mateu Ferrer. Presó-Magatzem Can Mir. Palma. Data: 8 de novembre de 1936.

a la península. Ferragut va acabar essent acusat d'auxili a rebel·lió. En aquesta causa també s'inclou informació sobre el guàrdia civil Antoni Dalmau Ferrer i sobre els soldats d'Inca Antoni Salas Llobera i Matias Martorell Beltran. Aquests tres són els que tornaren amb ells des de Menorca. La causa inclou tots els interrogatoris fets des de dia 15 de gener de 1937, els informes de les autoritats franquistes sobre conducta dels dos encausats, declaracions de testimonis, escrits acusatoris, escrits del defensor, la sentència i els recursos interposats.

Sabem que dia 11 de gener de 1937 Ferragut i els seus companys de fuga arribaven a Mallorca. Segons la causa, dia 12 de gener el comandant militar d'Inca va ordenar que Marc Ferragut ingressàs a la presó local en qualitat de detingut governatiu «por ser sujeto de acentuada ideología extremista». Havia estat detingut a les 18 h de dia 12 i enviat a la presó per l'autoritat militar d'Inca perquè, tot i que la seva conducta era bona «en cuanto al ideal es extremista de acción, considerado peligroso. Es fabricante de Calzado y en su fábrica trabajan los más significados extremistas. Era concejal del último ayuntamiento del Frente Popular y gran propagandista del mismo». Aquestes breus línies redactades pel Comandant Militar d'Inca dia 12 de gener es repetiran de forma constant a tota la causa ja que, prèviament, s'havia fabricat un discurs que pretenia condemnar Ferragut. En aquest primer informe es diu que és extremista, proper al Front Popular, divulgador d'aquest, un home perillós. Les fonts franquistes que elaboraven aquests informes tenien clar que la causa era contra persones concretes i contra la II República. El relat de la causa 399/1937 i de la resta de causes que s'elaboren a la Mallorca franquista deixava clar que la República havia estat un període revolucionari extrem, amb polítics depravats, violents, extremistes. Qualsevol manifestació pública o privada feta entre 1931 i 1936 va ser interpretada que s'havia fet des de postulats marxistes, anarquistes, socialistes o separatistes. Això, a la realitat, no

era així de simple. Marc Ferragut i Joan Prats eren ciutadans que havien quedat en territori republicà durant uns mesos i el primer havia estat regidor a l'Ajuntament d'Inca. Les noves autoritats franquistes posaren molts polítics dins el mateix sac. No volien distingir l'evolució política, sinó que tot polític republicà passàs per extremista. Així, Antoni Mateu i Marc Ferragut, sense haver format part activa d'Esquerra Republicana Balear, n'eren considerats membres actius ja que havien format part de la URF d'Inca que l'any 1934 va iniciar un procés de fusió amb ERB. De fet, els dos, a finals de 1933 ja no eren membres actius de la URF d'Inca. Però qualsevol contacte o relació amb persones o partits considerats republicans o d'esquerres ja permetia a les autoritats franquistes activar una repressió duríssima que passava per la detenció, l'empresonament, la purga, la treta, l'afusellament o la depuració.

Dia 11 de gener de 1937, les autoritats militars tenien clar que Antoni Mateu, el millor amic de Ferragut, acabaria afusellat. Mateu era el líder moderat del republicanisme inquer i Ferragut era el seu principal suport. Què passarà ara amb aquest? Segur que una bona part de les noves autoritats mallorquines volen un final semblant per a ell. A la causa 399/1937 s'aporten proves i testimonis encaminats a eliminar-lo o a tenir-lo molts anys tancat. Dia 16 de gener, quatre dies després d'haver entrat a la presó de Sant Domingo d'Inca, fou traslladat a la de can Mir. Allà, en aquells moments, s'hi produïen de forma regular i abundant les tretes. De fet, entre finals de 1936 i l'abril de 1937, quan Ferragut és allà dins, es va produir el període de màxima activitat de tretes que acabaven amb execucions extrajudicials (Garí 2019: 224).

Ferragut era a la presó a Palma des del 16 de gener. Mentrestant, dia 30 de gener, es va prendre declaració a Palma a Andrés Vidal Escalas, sergent de la Guàrdia Civil que havia elaborat el dur informe contra Ferragut dia 12 de gener de 1937. Ara, el sergent explicava que respecte a l'anterior

informe havia fet més indagacions i havia sabut que Ferragut, des de feia temps, s'havia retirat de l'activitat política i que ja no assistia a les sessions de l'Ajuntament d'Inca. El mateix que el tractava de radical i perillós, ara matisa allò dit. Aquesta fou una altra línia dins la causa 399/1937. Uns veuen Ferragut com un polític molt radicalitzat, d'altres el presenten com un polític desenganyat i poc actiu durant la darrera etapa republicana. Uns informes són molt negatius i contraris a ell, altres són més favorables.

Dia 6 de febrer de 1937 es va recopilar tota la informació que havien aportat fins llavors sobre els acusats i es passava a dictamen de l'auditor de guerra de la comandància militar de Palma, Gonzalo Zarranz.⁸⁸ Unes setmanes després, dia 24 de febrer, l'auditor presentà al jutge unes primeres decisions: demanar més informació al batle d'Inca i a la Guàrdia Civil sobre els antecedents polítics i de conducta de Marc Ferragut i Joan Prats i prendre declaració a aquests dos sobre els motius pels quals es traslladaren de França cap a territori republicà i no cap a territori franquista.

4.2.2. Els informes del batle i de la Guàrdia Civil d'Inca

Tot seguit, a la causa s'hi afegeixen els informes que s'han demanat anteriorment. L'informe de la Guàrdia Civil d'Inca sobre els dos encausats apuntava que Joan Prats era «de ideas extremistas... no se tienen noticias que este individuo haya tomado parte ni se haya destacado en ninguna clase de asuntos políticos». De Ferragut repetia que pertanyia a Es-

⁸⁸ Aquest auditor era un militar amb molt poder a Mallorca i sembla que era un dels homes de Franco a Mallorca (Massot 1988: 132). Gonzalo Zarranz Mariana era un personatge que va passar desapercebut durant els primers mesos de la Guerra Civil a Mallorca, però tingué una gran influència en molts aspectes de la vida mallorquina del moment. Era una persona amb molta influència a l'hora de dictar les sentències de la repressió a Mallorca (Massot 2002: 118). Segons les investigacions de Massot, Zarranz hauria tengut un paper significatiu amb la presència de tropes italianes a Mallorca.

guerra Republicana, que era regidor i que abans de la Guerra s'havia separat bastant de la política d'esquerra.

L'informe del batle d'Inca, Juan Erasmo Fluxá, és redactat el 5 de març de 1937. Remarcava que Marc Ferragut era regidor de l'Ajuntament des de 1931 «figurando en los partidos de izquierda y en la última relación de los cargos políticos remitida al Gobernador Civil en el mes de Marzo de 1936 figura afiliado a IZQUIERDA REPUBLICANA». De Prats diu que era xofer i militava a partits d'esquerra però sense cap significació. De l'informe del batle es pot dir que segueix el model del bon repressor i posa Ferragut dins el sac d'Esquerra Republicana la qual cosa facilita el seu empresonament, la confiscació de béns i, si és necessari, la seva mort.

De fet, sabem que Ferragut no va estar mai afiliat a Esquerra Republicana Balear. Sí que va ser membre de la URF d'Inca, propera a ERB des de 1934. Però l'any 1934, Ferragut ja havia estat expulsat d'URF d'Inca. En un informe d'octubre de 1936 sobre la *Sociedad Esquerra Republicana*,⁸⁹ elaborat pel batle Juan Erasmo Fluxá, situa ERB al carrer Major d'Inca i explica que «esta sociedad fue eminentemente política y era en donde se reunían los dirigentes de la política izquierdista y el punto de las reuniones de Frente Popular con los directivos de las agrupaciones socialista y Unión Republicana. Fue clausurada por orden de la Autoridad Militar». Hem d'entendre que les autoritats franquistes uneixen ERB i URF d'Inca. Llavors, l'informe del batle presenta un llistat dels membres i simpatitzants, però en aquest primer informe no inclou en cap cas a Marc Ferragut. Segur que l'any 1936 Ferragut ja no era afiliat a URF d'Inca, però sí que era proper a alguns dels seus dirigents i governava amb ells a l'Ajuntament d'Inca. Va ser un descuit del redactor de l'informe no incloure'l? Aquests eren els principals dirigents de la URF transformada en ERB que mostra l'informe:

⁸⁹ AHMI. Correspondència 1936. Informe 6 octubre 1936.

Presidentes que ha tenido:

Mateo Pujadas Estrany (detenido en la actualidad)
Miguel Beltran Planas (ídem)
Bartolomé Ramis Tortella (ídem)

Secretarios:

Antonio Capó Real (detenido en la actualidad)
Mateo Martorell Cardell (ídem)
Lorenzo Socias Cañellas (ídem)

Directivos e influyentes:

Antonio Mateu Ferrer (detenido en la actualidad)
Pedro P. Capó Cantallops (ídem)
Pedro J. Fornés Perelló (ídem)
Antonio Garau Bover (Ausente)
Luis Maicas Aparici (En libertad)
Tomás Llabrés Payeras (ídem)
Miguel Beltran Llompart (ídem)
Pedro Janer Coll (ídem)
Jaime Albertí Tomás (detenido en la actualidad)
Bernardo Mateu Ferrer (ídem)
Lorenzo Figuerola Gual (en libertad)
Miguel Llompart Munar (detenido)
Jaime Figuerola Ferrer (en libertad)
Damián Simó Ardit (ídem)
Pedro J. Llobera Figuerola (ídem)
Ramon Ferrer Prats (ídem)
Juan Marí José (ídem)
Sebastián Amengual Mut (ídem)

Sembla que seria un descuit del redactor de l'informe la no inclusió de Ferragut ja que el 5 de desembre de 1936 l'Ajuntament d'Inca elabora un segon informe⁹⁰ que amplia l'anterior i esmena tots els errors que s'hi havien detectat.

⁹⁰ AHMI. Correspondència 1936. Informe 5 desembre 1936.

Ara sí que afegeix Ferragut a l'òrbita d'Esquerra Republicana. Aquest informe és tramès al Jutge especial Bonilla de l'Audiència Territorial de Palma. Explica que

vista la relación publicada en el Boletín Oficial nº10903 del veinte de octubre último y habiendo algunas equivocaciones en los apellidos, esta alcaldía se lo comunica por si debe hacerse las oportunas rectificaciones.

Como directivo de la Sociedad Esquerra Republicana, dice Luis Maicas Aparici y debe decir Luis Maicas Aparicio.

Como directivos e influyentes en la sociedad "Esquerra Republicana" deben incluirse también a los vecinos de esta ciudad Antonio Martínez Figuerola, Marcos Ferragut Fluxá y Bartolomé Cabrer Mulet.

4.2.3. Indagacions sobre l'itinerari peninsular

L'auditor de la causa, Gonzalo Zarranz, volia conèixer que havien fet els dos inquers a la Península i per on s'havien mogut. Per això, dia 24 de març de 1937 reclama que Joan Prats i Marc Ferragut presentin els seus passaports per demostrar que tot allò que havien declarat era cert. Marc Ferragut explicà que el seu passaport l'havia deixat a Menorca, al poble de Mercadal, dins una carpeta que contenia altres documents comercials. En canvi, sí que Prats presentà el seu, que tenia les mateixes anotacions que les del seu cap. El passaport havia estat emès dia 14 d'agost de 1936 pel Govern Civil de Santander i els permetia viatjar fins a Barcelona via França. En el passaport s'hi poden llegir el següents segells: segell del govern civil de Biscaia (18 agost 1936), *Ville de Bay* (ona) *Basses Pyrénées* (21 agost 1936), 2 segells il·legibles, *Cerbère* (22 agost de 1936), *Comité local de Milícies antifeixistes Port-Bou*, *Dirección gral de Seguridad Port-Bou entrada 22 agosto 1936*, *viaja en ferrocarril*. També s'aporta una autorització del batle de Gijón per traslladar-se d'allà fins a Bilbao dia 28 de juliol de 1936. Després, s'adjunta una autorització del governador civil de Biscaia per travessar

la frontera i entrar a França. El mateix governador demana que les autoritats militars i civils del Front Popular i el Partit Nacionalista Basc no impedeixin a Marc Ferragut, Miquel Sanz i Joan Prats passar a França i els donin ajuda si és necessari. Finalment, el 15 d'octubre de 1936 el Comité Ejecutivo del Frente Popular de Enguera emeté un salconduit per Ferragut i Prats per anar d'allà fins a València, Barcelona i Menorca.

Dins la causa, es fa relació constant a l'estada de Ferragut a la península i se li demana que justifiqui perquè no va tornar ràpidament a Mallorca, cap a territori «nacional». Dia 18 de juny de 1937 Marc Ferragut i Joan Prats van a declarar a Palma, havien sortit momentàniament de la presó, i els tornen a demanar que feren durant tants mesos a territori *roig*. Primer, demanen a Ferragut perquè va estar dos mesos i mig a Enguera i no va anar ràpidament a Mallorca i contesta dient que veia que la guerra s'allargava i que es cometien barbaritats. Aquí, explica com s'emportaren d'Enguera a València un fabricant de mantes (Piqueras y Marín) que llavors varen matar. A més, relata que el seu xofer va comentar a l'esposa del president del comitè roig d'Enguera, sense saber qui era, que el marxistes no podien guanyar mai la guerra. El dia següent varen decidir partir d'allà. A Enguera tenien contactes amb un comerciant que els donava notícies de la guerra, amb dos farmacèutics i amb el metge Pedro Muñoz els quals eren de dretes. Continua explicant que a Menorca vivia a casa del guàrdia civil Joan Socias a Mercadal, la dona d'aquest era germana de la dona de Ferragut. Segueix relatant que a Menorca va contactar amb el guàrdia civil Antoni Dalmau, amb el propietari de la impremta Arles i amb el pràctic del port de Ciutadella per preparar la fuga.

4.2.4. Informes i declaracions contradictòries

A la causa s'hi recullen un seguit de declaracions de diferents persones que donen testimoni de la seva activitat política i empresarial durant el període republicà. Unes veuen

en ell un radical que ataca l'Església i els empresaris de la indústria tèxtil, un extremista, algú que estava en contacte directe amb polítics del Front Popular. Unes altres parlen d'ell com un home que, des de fa una temporada, ha abandonat la política més activa i que, en certa mesura, se separa d'allò que havia fet al principi de la República.

La primera declaració es fa dia 22 d'abril de 1937 i s'interroga el cap de la Falange d'Inca, Pedro Reus Pujadas, aleshores un jove estudiant d'uns 20 anys. En resum, afirma que Ferragut va ser regidor des de l'inici de la República, que va ser militant de partits d'esquerra, que durant els primers anys va donar suport a les polítiques d'esquerra que es feien a l'Ajuntament, però que poc a poc es va anar apartant de la política i quan es va formar el Front Popular Ferragut ja estava «apartado de toda actuación política de tal forma que no votó en las últimas elecciones de febrero de 1936». Llavors aclareix que, havent tornat a Mallorca, va ingressar a l'agrupació d'Inca de la Falange.⁹¹

Si des de Falange local, de la qual els seus cosins Fluxá n'eren membres actius, s'intentava minimitzar el seu passat republicà, des de l'Ajuntament d'Inca, presidit per un militar jubilat, Juan Erasmo Fluxá, s'elaboraven informes força negatius sobre ell. En el de 20 d'abril de 1937, signat pel batle, es destaca la seva actuació política, recull la seva progressiva separació de la política activa però la matisa assegurant que estava afiliat a ERB, afegeix l'estreta amistat amb Antoni Mateu (que feia 4 setmanes havia estat afusellat) i apunta, només breument, que s'havia afiliat a Falange.

Aquest és l'informe complet del batle d'Inca:

⁹¹ Els cosins de Ferragut eren elements destacats de Falange d'Inca. Antoni Fluxá Figuerola i Llorenç Fluxá Figuerola havien estat membres actius de l'agrupació feixista ja abans del cop d'estat. Ambdós foren batles. Llorenç Fluxá durant l'etapa de la Guerra Civil i Antoni Fluxá entre 1969 i 1979. Suposam que els cosins el varen «convidar» o «animar» a fer-se falangista una vegada arribat a Mallorca per evitar posar en perill la seva vida.

Conducta y antecedentes políticos de MARCOS FERRAGUT FLUXÁ.

Al proclamarse la República, y anuladas las elecciones municipales, se procedió a nueva elección quedando designado D. Marcos Ferragut concejal de este ayuntamiento, cargo que ha desempeñado hasta el advenimiento del actual movimiento salvador de España, como tal concejal militó siempre entre los partidos de izquierda, primero en el Republicano Federal y después en el de Izquierda Republicana; en su condición como concejal se distinguió en su tendencia marcadamente perseguidora de los derechos de la Iglesia Católica, proponiendo la disolución de todas las órdenes religiosas, la incautación de la Ermita de Santa Magdalena y que se abriera una calle pasando por dentro del colegio del Beato Ramon Llull, pretendando que haber sido con anterioridad un callejón hecho éste que se consumó, motivando un pleito contencioso Administrativo interpuesto por los Frailes Franciscanos y que se falló a su favor ordenando la reposición de las paredes demolidas por el Ayuntamiento; en los últimos años su actividad municipal fue menor, dejando de asistir a muchas sesiones, pero siguiendo afiliado al partido de Izquierda Republicana.

En sus relaciones personales, fue íntimo amigo y compañero del que fue también Concejal y Alcalde de esta ciudad Antonio Mateu Ferrer, condenado a la última pena por los Tribunales Militares y ejecutado en la ciudad de Palma.

(...) A la llegada a esta población se afilió a Falange Española, en donde continúa encuadrado de segunda línea.

Es cuantos antecedentes se han podido recoger de dicho señor en sus actuaciones político-sociales desde el año 1931 hasta la fecha.

Un altre militar, en aquest cas el cap de la Comandància Militar d'Inca, elaborava un altre informe molt negatiu dia 27 d'abril de 1937. Estava en consonància amb el del batle Juan Erasmo. Torna a dividir en dues etapes l'evolució po-

lítica de Ferragut i adjectivitzà cada una d'elles. Assenyala que el primer període «tiene por característica la impetuosidad, la violencia. El segundo período es más templado, menos turbulento. En el primer período se pone de relieve su exacerbado anticlericalismo, su aversión a la Iglesia...». Llavors fa un llistat de les seves actuacions més destacades com a regidor i repeteix que era «compañero íntimo» d'Antoni Mateu. A més ofereix un llistat de persones (amb nom, llinatges i direcció) que podran informar més detalladament de les seves actuacions.

Les següents declaracions que recull la causa són de les persones que apareixen en el darrer llistat que ha donat el comandant militar d'Inca. El primer en declarar és Jaume Ensenyat Alonso, empresari del sector tèxtil d'Inca. Durant l'any 1931 i 1932 la seva empresa havia patit diverses vagues. En la seva declaració de dia 1 de maig de 1937, recordà que Ferragut s'havia distingit: per perseguir els drets de l'Església, per proposar l'anul·lació dels ordres religiosos, per voler «incautar» l'ermita de Santa Magdalena i per obrir el carrer de l'Esperança perjudicant els religiosos franciscans. Concloué dient que «su actuación era extremista y que intervenía en todas las sesiones que se hacían». El mateix dia, va declarar l'empresari del sector del calçat Joan Gelabert. Com l'altre, afirmava que Ferragut va destacar per la seva persecució a l'Església. Quan li demanaren sobre les actuacions en relació al carrer Esperança i a l'ermita de Santa Magdalena assenyala que en tenia notícies pels rumors que circulaven pel poble i que tota la informació sobre aquests temes figurava a les actes municipals ja que tot això Ferragut ho havia dit en sessió pública. Acabà dient que era de tendència d'extrema esquerra i que donava facilitats als seus treballadors per anar a coaccionar els treballadors de les fàbriques tèxtils de la família Ensenyat perquè fessin vaga. El darrer en esser interrogat fou Joan Truyol, regidor de l'Ajuntament pel partit conservador durant el període republicà. Aquest repetia els mateixos arguments que els dos anteriors decla-

rants. A més, afegia un fet nou, anecdòtic, revelador del bon humor de Ferragut. Però vist pel ulls d'un jutge o un fiscal de 1937 podia costar anys de presó o la vida. En concret, Truyol explicà que, en temps de la República, l'Església feia postulacions demanant doblers pels carrers d'Inca a favor d'un sant o una santa amb molta devoció. Sembla que Marc Ferragut havia dit que els sants no tenien cap necessitat, que no era necessari recollir doblers per ells i, en prova d'això, li podien dur els sants a casa seva, que ell els donaria de menjar a tots.

Recollits tots els testimonis possibles i després d'haver pres declaració completa a Ferragut i a Prats, dia 1 de juny de 1937, el fiscal, Ricardo Mulet, anuncià que se'ls acusava de suposada desafecció al Moviment Nacional. Però, a la vegada, es demanà a diversos testimonis que aclarissin tot allò que havien afirmat anteriorment. Per això, dia 5 de juny, l'empresari tèxtil Jaume Ensenyat, corregia part de la seva declaració i ara explicava que no sabia amb certesa si era Marc Ferragut qui pressionava els seus treballadors perquè, a la vegada, els seus es posessin en vaga; afegia que això ho sabia per rumors que circulaven pel poble. També li demanaren a Joan Truyols sobre aquestes vagues i respongué que només tenia informació pels rumors que ho afirmaven.

4.2.5. Declaracions sobre el passat republicà

Ferragut i el seus familiars segur que varen témer per la seva vida. Molts republicans moderats, provinents d'ambients benestants i de diversos camps empresarials o de professions liberals estaven empresonats com ell. Alguns ja havien estat afusellats: Bernat Marquès, Ferran Roses, Emili Darder, Antoni Maria Ques o Antoni Mateu. Altres esperaven a can Mir el seu judici.

No és estrany que en les diferents declaracions s'esforçàs en mostrar que en l'etapa republicana el seu paper a l'Ajuntament d'Inca havia estat secundari i a partir de finals de

1933 havia estat molt absent. A les declaracions que fa dia 18 de juny de 1937 minimitza el seu paper com a regidor dient que es va presentar a les eleccions municipals de 1931 perquè militava en el partit republicà d'Inca i li ho varen demanar ja que mancaven candidats. Llavors nega que la seva política a Inca es caracteritzàs per perseguir els drets de l'Església ja que només va proposar que en cas d'epidèmia es fessin els resos a l'interior de l'església i no a casa del difunt. Quan l'interroguen sobre les propostes que va fer per la dissolució dels ordres religiosos i sobre els temes del carrer Esperança i l'ermita de Santa Magdalena respon amb els mateixos arguments que va utilitzar durant la República: que tot això ho feia per defensar els drets de l'Ajuntament ja que era regidor i hi estava obligat a defensar-los. Llavors va negar que afirmàs en sessió pública que havia dit que ell mantindria els sants a casa seva i també va negar que permetés que els seus obrers coaccionassin els de la fàbrica Ensenyat a fer vaga. Finalment, va recordar que havia estat expulsat de la URF d'Inca per no haver votat el candidat de les esquerres per al Tribunal de Garanties, des de llavors afirma que no va pertànyer a cap partit, tot i que va seguir en la gestió municipal com regidor. No li queda altre remei a Ferragut que menystenir el seu pas per la política republicana, ja que hi ha altres testimonis que fan tot el contrari i parlen d'un home extremista, radical, proper al Front Popular, membre d'ERB, instigador de vagues, etc.

Dia 9 d'agost de 1937 se li notifica l'acte de processament dictat pel jutge i que pot nomenar advocat defensor que el representi a la causa. Ferragut va nomenar l'alferes provisional Antoni Rotger com a defensor. El dia següent, compareix davant el jutge que li demana si dona per bones totes les declaracions que ha fet fins ara i si vol ampliar-les. En aquest punt, fa una llarga explicació. En primer lloc afirma que sobre ell ha de recaure tota la responsabilitat, si és que n'hi ha, de tot allò que hagi pogut fer el seu xofer Joan Prats el qual, en tot moment, el va seguir perquè era un

treballador seu. Després, en consonància amb les declaracions fetes que reduïen la seva participació en la política republicana, recorda al jutge que no havia format mai part del Front Popular ja que feia uns anys que l'havien expulsat del partit republicà inquer i que des de llavors no havia format part de cap partit. També va explicar al jutge que des de juliol de 1936, mentre era per la península, mai no es va ajuntar amb l'exèrcit roig i que sempre va tenir intenció de voler tornar a Mallorca i que, si hagués tingut afinitat amb el Front Popular, hauria quedat a la península o a França i esperar per tornar quan més li convingués. Finalment, va relatar al jutge que no havia participat a cap míting del Front Popular i que va protestar per la detenció del seu cosí falangista Antoni Fluxá i va aconseguir que el posassin ràpidament en llibertat.⁹²

4.2.6. El final del procés

El dia 16 de setembre de 1937 el fiscal Ricardo Mulet elabora un primer escrit dirigit al jutge en el qual resumeix els fets i proposa diverses mesures. Explica que Ferragut ha estat durant mesos a «territorio rojo» esperant, en comptes de passar ràpidament a «territorio nacional». Afegeix que aquesta conducta també va privar a Joan Prats d'incorporar-se a l'exèrcit franquista per la qual cosa s'ha produït, segons el fiscal, un delictes d'auxili a la rebel·lió. Demana que

⁹² Antoni Fluxá Figuerola era cosí seu i havia participat en la fundació de la Falange a Inca. Va ser empresonat poc abans del 18 de juliol de 1936 a sant Domingo d'Inca acusat d'haver participat amb altres falangistes en la col·locació d'una bomba a la Casa del Poble de Palma (Armengol 2005: 90-91).

Amb aquestes afirmacions sobre l'alliberament del seu cosí, Ferragut vol corregir el seu passat republicà i reduir el contacte amb les forces progressistes d'Inca, però indirectament ho desmenteix ja que amb allò que ell mateix explica demostra que té prou influència entre les autoritats republicanes del Front Popular local o de Mallorca per aconseguir que el seu cosí sigui ràpidament alliberat de la presó abans del 18 del juliol.

Ferragut torni a entrar a presó de forma temporal i que respongui civilment segons determini el jutge.

Dies després, el defensor de Ferragut a la causa, Antoni Rotger, aporta un escrit que explica que no està d'acord amb les conclusions del fiscal Ricardo Mulet i fa diverses peticions: que s'investigui si realment el seu defensat va formar part de partits d'esquerres, que el batle d'Inca expliqui quines varen ser les seves activitats polítiques en relació al Front Popular, que declarin diferents empresaris del calçat sobre les seves activitats polítiques abans i després del 18 de juliol i que el pare Cerdà, religiós franciscà, expliqui el concepte moral que té de Ferragut i de la seva família. Uns dies més tard el batle d'Inca envia l'informe que li demanava el defensor. Sembla que el batle, Juan Erasmo Fluxá, vol perjudicar Ferragut ja que recorda, una altra vegada, que aquest va seguir durant els darrers anys de República en contacte amb els membres més destacats del Front Popular a Inca i que ha seguit assistint a les sessions de l'Ajuntament des de 1933, amb menys continuïtat, però «sin que en ninguna de ellas consten manifestaciones de separarse de los partidos que lo llevaron al consistorio». El batle vol deixar clar que, tot i ser expulsat d'URF d'Inca, va seguir en contacte amb els republicans alineats a l'esquerra.

Dia 22 de novembre de 1937, es va celebrar el consell de guerra contra Ferragut per auxili a la rebel·lió a l'escola d'Arts i Oficis de Palma. El tribunal estava presidit pel tinent coronell Diego Navarro. El vocal ponent era Luis Ramallo Thomás.⁹³ En el judici no hi és present Joan Prats ja que Ferragut feia unes setmanes l'havia exculpat de qualsevol responsabilitat.

⁹³ Ramallo fou advocat i militar. Es llicencià en dret a la Universitat de Deusto. El 1925, ingressà en el Cos Jurídic Militar. Cap a 1927, fou destinat a Palma, on passà a la reserva (1931) amb motiu de la Llei Azaña. Durant la Guerra Civil fou delegat militar de correus i de justícia i auditor de guerra. Li va correspondre presidir alguns consells de guerra entre els quals destaca el que condemnà a mort Emili Darder. Va ésser degà del Col·legi d'Advocats de les Balears (1950-56).

Allò que expressà el fiscal Ricardo Mulet és que Ferragut ha comès un delictes d'auxili a la rebel·lió en relació al «Movimiento Nacional» i que Ferragut és un perillós membre de l'esquerra. Per al fiscal, Ferragut, mentre va ser per territori republicà, trobava en tots els llocs una acollida favorable sense cap risc per a ell ni per als seus acompanyants la qual cosa induïa a pensar que estava en «una armonía de relaciones con los dirigentes marxistas». Ricardo Mulet afirma que només va decidir tornar a Mallorca quan va veure com els republicans cometien excessos i quan va saber que a la zona roja s'havia produït la confiscació de les seves tendes i negocis; només, segons el fiscal, quan va témer per la seva seguretat va voler tornar. Per Ricardo Mulet, Ferragut cometia el delictes d'auxili a la rebel·lió pel «mero hecho de entrar en territorio rojo procedente de Francia libre y voluntariamente unida a la circunstancia de ser persona política izquierdista». El fiscal acaba el seu discurs demanant que se l'imposi la pena de 12 anys i un dia de reclusió menor, inhabilitació absoluta durant el temps de la condemna i respondre civilment amb la totalitat dels seus béns.

L'escrit de defensa d'Antonio Rotger Mateu és molt més extens i complet que el del fiscal i en tot moment afirma que Marc Ferragut va decidir tornar a Mallorca amb la consciència tranquil·la de no haver fet res malament i que, des del principi, va explicar a les autoritats franquistes mallorquines allò que havia fet en territori republicà amb tots els detalls. Pel defensor, si Ferragut havia estat detingut era per culpa «del virus de la venganza y de las rencillas personales... es lo que le ha tenido injustamente cuatro meses en la cárcel». Punt per punt, el defensor neutralitzà les acusacions del fiscal amb dades i informacions aportades pels diferents testimonis durant la instrucció. A tot això, afegí que acceptava que Ferragut havia tengut una etapa més activa en la política d'esquerres de la República, però que els darrers anys estava més separat. El defensor explicà que només tres testimonis (els empresaris locals Truyol, Ensenyat i Gelabert) havien aportat informació sobre

la radicalitat del seu defensat, però que el criteri d'aquests tres no s'havia de tenir en compte ja que eren «dignos representantes del nefasto caciquismo que tantos males ha acarreado no solo a España si no al mundo entero». Finalment, destacà que Ferragut havia canviat, que no era el mateix que el de l'any 1931 o 1932 i demanà: «¿Es que vamos a exigir responsabilidades a todos aquellos que vieron con agrado la entrada de la República, la votaron o ejercieron algún cargo en sus inicios?». També el defensor recollí el testimoni del pare Cerdà, franciscà, per reforçar els seus arguments. Cerdà deia que «desde el año 32 dejó de oír hablar del procesado siendo debido a que, disgustado de la marcha de la política, se retiró a su casa y que toda su familia son personas muy católicas».

El defensor basava tota la seva estratègia en l'existència de dos Ferraguts: un republicà actiu en defensa dels ideals de la URF d'Inca fins al 1933 i un home que abandona poc a poc aquells ideals republicans fins a l'extrem de sentir indiferència per ells. Què hi havia de cert en tot això? Només era una estratègia defensiva? Hi havia motius personals que ho provocassin? Allò que és indubtable per la informació que hem aportat fins ara és que Ferragut va viure una evident evolució ideològica entre 1930 i 1937 com molts d'altres mallorquins que estigueren en aquells moments immersos en la política activa. La Guerra Civil, a més, va provocar que la història recent de la II República fos manipulada i llegida amb un discurs molt esbiaixat sobre quins eren els «bons i mals ciutadans» a ulls de les noves autoritats. I aquest discurs va ser el prevalent durant més de 40 anys. Això va provocar que els mateixos republicans, com Ferragut, guardessin silenci sobre les polítiques que havien dut a terme durant l'etapa republicana. Per salvar la vida o evitar dècades de presó, el defensor construeix, a patir d'algunes dades certes, una nova personalitat a Ferragut, la que li servirà per sortir viu d'una repressió que ha condemnat a mort el seu millor amic, Antoni Mateu, i té empresonats a molts dels seus companys d'aventura política inquera i mallorquina.

4.2.7. *Sentència, recurs i sentència definitiva*

Dia 27 de novembre de 1937 es va dictar la sentència que era absolutòria.

En Palma de mallorca a veinte y dos de noviembre de mil novecientos treinta y siete.

Reunido el Consejo de guerra ordinario de Plaza para ver y fallar la presente causa seguida por los trámites de juicio ordinario contra el paisano mayor de 18 años Marcos Ferragut Fluxá; oídos en Audiencia pública del Consejo el apuntamiento de la causa, acusación y defensa del procesado y

RESULTANDO que a consecuencia de la información mandada practicar por la presentación en esta Isla como evadidos de la roja de Menorca del procesado y 4 individuos más, se ha seguido el procedimiento judicial únicamente contra Marcos Ferragut y en el mismo y esencialmente por las espontáneas declaraciones del interesado se ha conocido sus andanzas por el territorio rojo que en esencia se reducen a haberle sorprendido en el inicio del Glorioso Movimiento Nacional en territorio no afecto a nuestra causa y haberse trasladado al Levante rojo pasando por Francia y de allí a la isla de Menorca con evidente riesgo de su vida y acompañado de personas de indubitable afecto puesto que contra ellas no se ha procedido, consiguió llegar a Mallorca sin que ni durante su estancia en la Península ni en la Isla hermana se haya concretado ni indicado por nadie actuación subversiva del procesado, antes al contrario estando demostrado en autos que por lo que se refiere al período de su estancia en Menorca, Marcos Ferragut rehuyó en absoluto todo contacto y concomitancia con enemigos dedicándose, junto con otras personas afectas que allí existen, a preparar la evasión que tan plenamente se logró. Hechos que declaramos probados.

RESULTANDO que a través de la minuciosa prueba sobre el particular unida a autos se ha venido en conocimiento de la personalidad política y social del procesado el que ha tenido

durante todo el triste período de la República Española dos épocas perfectamente definidas por la declaración de testigos, por el testimonio informativo de autoridades y por deducción de certificados de documentos obrantes en autos. Una primera época en que al igual que tantos otros necios el procesado actuó intensamente en sentido no tanto izquierdista como anticlerical, y una segunda, a partir de fines de 1932, en qué se le ve apartado de toda actuación pública demostrando con sus actos o mejor aún con la ausencia de éstos la reforma que en él se verificaba y que ha sido coronada con el hecho indubitadamente arriesgado de la fuga de Menorca en compañía de militares.

RESULTANDO que ha quedado así mismo comprobada en autos la imposibilidad en que por falta de comunicaciones se encontró el procesado y su chofer, para quien esta causa fue sobreseída, para venir a Mallorca desde Francia y que sí de las intenciones de las personas hay que juzgar por sus actos, hemos de aceptar cuanto el procesado dice respecto a qué pasó primero a la península y luego a Menorca como medio para llegar a Mallorca.

RESULTANDO que con posterioridad a su llegada a Mallorca el procesado tuvo una actuación que según comprueba los certificados al folio 68 mereció su ingreso en Falange española.

RESULTANDO que el Ministerio Fiscal ha estimado los hechos como constitutivos de un delito de auxilio a la rebelión autor de ellos al procesado para quien solicitó la pena de 12 años y un día de reclusión menor y que la defensa del mismo ha solicitado en su absolución por las razones prolijas que son de ver en su escrito de defensa incluido en la causa.

CONSIDERANDO que los hechos estimados con anterioridad no son Constitutivos a juicio del Consejo de delito alguno y que la imputación de auxiliar a la rebelión que al procesado se hacía no ha sido probada según el sentir de este Tribunal.

CONSIDERANDO que en consecuencia es pertinente la absolución del procesado sin que ello signifique justificación plena de sus actos si no exculpación de ellos en el terreno penal y jurídico donde los fallos del Tribunal han de situarse.

VISTOS los artículos citados y demás de General aplicación FALLAMOS que debemos absolver y absolvemos al procesado en esta causa MARCOS FERRAGUT FLUXÁ.

Así por esta nuestra sentencia lo firmamos en Palma a 22 de noviembre de 1937 Segundo Triunfal.

(Signat per: Diego Navaro (president),⁹⁴ Bartolomé Adrover Vadell, Pedro Bellí Auba, Juan del Castillo Ramón, Miguel Thomás Riutort, Manuel Cases, Luis Ramallo)

Però tres setmanes després, dia 15 de desembre de 1937, l'auditor Gonzalo Arranz presentà recurs contra la sentència absolutòria. No estava d'acord amb l'absolució i demanava a l'Alt Tribunal de Justícia Militar que revisàs el cas i aportava arguments per afirmar que s'havia produït el delictes d'auxili a la rebel·lió. Els arguments, semblants als de l'escrit de l'acusació explicat més amunt, són els següents:

- A Gijón i a Oviedo, Ferragut no va ser mai considerat un persona sospitosa ja que les autoritats locals li concediren permisos per circular per la zona. No era persona sospitosa «sino grata a los elementos marxistas de aquella población (d'Astúries)».
- A Bilbao tampoc va aixecar recels entre les autoritats republicanes.
- Quan era a França no va tenir intenció de tornar a Mallorca sinó tot el contrari, entrar a la zona roja.
- A Enguera, «pueblo de Valencia conocido por su exaltado izquierdismo», la seva presència tampoc va aixecar cap sospita sinó que fou ben acollit.
- Marc Ferragut, diu l'auditor, és «peligroso, tan acentuada es la actividad izquierdista que en su fábrica de calzados trabajan los extremistas más significados». Per això, afegeix, no és creïble que hagi canviat políticament com sí que ho afirma el defensor Antonio Rotger.

⁹⁴ Aquest president també ho havia estat del tribunal que condemnà a mort a Antoni Mateu vuit mesos abans. Fins aquí arriben les vides paral·leles dels dos amics.

- Ferragut va tornar a Mallorca després d'haver conviscut molts mesos amb «los marxistas» dels quals sempre en va rebre suport.

Apuntats aquests arguments, demana que li sigui imposada la pena de 12 anys i un dia de presó.

La sentència definitiva que respon al recurs presentant per Gonzalo Arranz és redactada el dia 19 de febrer de 1938 per l'Alt Tribunal de Justícia Militar de Valladolid. Els jutges d'aquest tribunal confirmen la sentència que havia absolt Marc Ferragut. Acabava el periple judicial. Però a Inca la vida és molt diferent, res no serà igual. Els silencis ressonen i empresonen molts inquers rere uns barrots tan infranquejables com els de la presó.

Les penúries i la persecució contra ell no varen acabar amb la sentència absolutòria ja que el procés d'incautament dels seus béns va prosseguir al manco fins ben entrat l'any 1938; fins i tot l'any 1940 encara es demanaven informes sobre ell a l'Ajuntament d'Inca. En els següents documents⁹⁵ es pot comprovar la contundència de la persecució:

[21 març 1938]

Juez Militar de incautación de bienes, Bernardino Font.
Inca

Hallándome instruyendo expediente de incautación de bienes contra el vecino de esta localidad MARCOS FERRAGUT FLUXÁ, ruego a Vd. se digne ordenar a los Señores Gestores de la Comisión (regidors de l'Ajuntament) que preside se presenten en este Juzgado sito en el Cuartel de la Milicia de esta Ciudad el próximo día 22 del actual a las nueve de la mañana.

[10 desembre 1938]

Batallón de la Milicia de FET y de las JONS Inca nº 1.
Juzgado Eventual Militar de Plaza (Calle Fuente, 21). Juez Instructor Jaime Barceló Bauzá

⁹⁵ Aquest documents provenen de l'AHMI, de la secció Correspondència.

Para su publicación en la tablilla de anuncios de ese Ayuntamiento (d'Inca), según costumbre de esta localidad, adjunto tengo el honor de remitir a Vd. EDICTO dimanante del ramo separado de embargo, formado como consecuencia de expediente instruido sobre responsabilidad civil, contra el encartado vecino de esta Ciudad MARCOS FERRAGUT FLUXÁ, esperando se digne darme cuenta de haberse cumplimentado, para constancia en autos.

[10 diciembre 1938]

EDICTO

Don Jaime Barceló Bauzá, Teniente de Infantería, Juez Eventual Militar de Plaza e instructor del ramo separado de embargo dimanante del expediente nº6749 del 1937, sobre responsabilidad civil, tramitado contra el encartado vecino de esta Ciudad MARCOS FERRAGUT FLUXÁ.

Por el presente EDICTO hago saber: A todas las oficinas públicas y particulares, así como a cualquier centro o persona, que dentro del plazo de ocho días a partir de la publicación del presente edicto en el Boletín Oficial de esta Provincia, deberán manifestar ante este juzgado instructor que actúa en la calle de la Fuente, 21, de Inca, los datos y antecedentes que acaso posean respecto a los bienes que tenga dicho encartado MARCOS FERRAGUT FLUXÁ; y así mismo se previene a todos los que por cualquier concepto sean deudores al mismo, que dentro del indicado plazo, deberán también expresar ante este Juzgado las sumas en deuda y retenerlas a disposición de la Comisión Provincial de Incautación de Bienes de Baleares, bajo apercibimiento a todos ellos, de pararles el perjuicio a que hubiere lugar en derecho pues así lo tengo acordado de resolución de esta fecha, dictada en la pieza separada de embargo del referido expediente.

[10 diciembre 1938]

Batallón de la Milicia de FET y de las JONS Inca nº 1.
Juzgado Eventual Militar de Plaza (Calle Fuente, 21). Juez Instructor Jaime Barceló Bauzá

Para que surta sus efectos en el ramo separado de embargo que me hallo tramitando, dimanante del expediente nº 6749 de 1937, instruido sobre responsabilidad civil contra el encartado vecino de esta ciudad MARCOS FERRAGUT FLUXA, ruego a Vd. se sirva disponer, se libre i remita a este Juzgado, con la urgencia posible, certificación acreditativa de los bienes inmuebles y semovientes que figuren amillarados en este Municipio a nombre de dicho encartado, haciendo lo propio por lo que respecta a Matrícula Industrial y de Comercio y a Patente Nacional de circulación de Automóvil o negativa en su caso.

[8 gener 1940]

Responsabilidades políticas.

Interesando informes MARCOS FERRAGUT FLUXA.

Certificación acta sesión municipal en que se acordó abertura callejón PP. Franciscanos.

[6 febrer 1940]

Responsabilidades Políticas. Palma.

Interesa certificado sobre Marcos Ferragut Fluxá.

4.3. POSTGUERRA: «EXILI» A PALMA

El 1943 (ho expliquen les fonts familiars) Marc Ferragut parteix a Palma. Allò que havia estat la ciutat a on ell havia viscut fins llavors, ara, després de la guerra semblava que havia desaparegut. Segurament, se sent tancat, petit. El seu millor amic de joventut, Antoni Mateu, amb el qual ha compartit cinc anys i mig d'activitat política, ha estat afusellat després d'una farsa de judici. Companys de consistori i de vida política han estat a la presó o poden tornar a entrar-hi. Coneguts del futbol (germans Sancho) i del moviment obrer també són represaliats (Gabriel Buadas o Llorenç Beltran Barbó...). Aquell ampli grup de republicans, socialistes,

anarquistes, membres d'entitats culturals o d'oci que s'havien fet propers a la República són morts, a la presó, exiliats o resten en el més absolut dels silencis. Qualsevol que no era clarament addicte a la nova política franquista era un enemic i una víctima de la repressió.

A partir de 1936, la vida social d'Inca es recatolitzava, passava d'un anticlericalisme militant de molts inquers a l'exaltació d'un catolicisme militant i conservador que converteix la Guerra Civil en una croada. Marc Ferragut, en la seva labor de regidor, havia destacat per la promoció de mesures laïcitzants. Però des de juliol de 1936 les autoritats religioses i polítiques tornen a implantar un catolicisme oficial i obligatori que arriba a assenyalar els qui no compleixen amb els preceptes religiosos o amb la seva moral. Tal volta, a Palma era més fàcil escapar d'aquestes obligacions religioses i passar més desapercebut. A Inca hi viuen els que han declarat contra ell en el judici, són inquers molt influents. Allunyar-se d'ells és una bona idea.

Com s'ha dit en el capítol dedicat a la família, els Fluxàs tenien a Palma la tia Pedrona que havia exercit des del barri del Terreno el seu paper d'acollidora de nebots i germans quan passaven per situacions difícils. Segur que Marc la recorda i que Palma no li és un lloc estrany.

Però sobretot, s'ha de considerar que quan es passeja per Inca ha de tenir la sensació d'estar vigilat, qualsevol cosa que digui el pot portar a ser multat, empresonat o represaliat de nou. La dictadura era implacable. Les delacions estan a l'ordre del dia. Simples comentaris fets pel carrer poden arribar a la policia i acaben essent proves per imposar dures sancions. Només perquè serveixi d'exemple d'aquesta situació es pot apuntar el cas, entre molts que es produïren, que succeí a Inca el setembre de 1942 i del qual n'ha quedat constància escrita. Molts d'altres com el que ara s'apuntarà varen quedar en l'oblit. Sabem, per un ofici que dirigeix el batle al governador civil dia 2 de setembre 1942, que aquell mateix dia la veïnada Catalina Munar Jordà va denunciar que el dematí havia anat a la lleteria a comprar. Allà, davant de totes les clientes, va

demanar si aquell dia es venia pa a Inca. Una de les clientes, Antònia Rosselló Tortella, va contestar a Catalina que no es venia pa a Inca i amb to despectiu (segons l'opinió de Catalina) va afegir que si no tenia pa, es podia menjar la bandera. Es referia a la bandera espanyola que Catalina havia penjat en el seu balcó en motiu que el dia anterior hi havia hagut una festa destacada. Catalina, ofesa pel comentari burleta de la veïnada, es va dirigir a l'Ajuntament, demanà per parlar amb el batle, li ho contà tot i aquest, immediatament, ho va comunicar al governador civil perquè imposàs la sanció convenient a Antònia Rosselló. El batle, a l'informe⁹⁶ dirigit al governador a on explica tot allò que s'ha esdevingut i que li conta Catalina Munar, especifica que Antònia Rosselló disposa de molts recursos econòmics per viure bé i que s'hauria d'abstenir de murmurar.

És en aquest ambient de delacions, de persecució política, de repressió i d'integrisme catòlic en el qual es mou Marc Ferragut; viu en una dictadura, en una ciutat petita a on tot se sap, a on tothom el coneix, a on tothom parla i sap que qualsevol petit comentari pot ser motiu d'una forta multa. Partir a Palma és una bona opció.

4.4. ALTRES DOCUMENTS DE LA REPRESSIÓ CONTRA MARC FERRAGUT⁹⁷

Apart de la documentació aportada en la causa 399/1937, a l'Ajuntament d'Inca es conserven documents sobre la repressió que es va exercir contra ell. Són, majoritàriament, documents referits a la confiscació de béns.

[5 març 1937]

Señor Juez Eventual, D. Antonio Montaner. Miguel Marqués, 83. Palma

⁹⁶ AHMI, Correspondència 1942.

⁹⁷ En aquesta transcripció de documents hi figura de forma destacada Marc Ferragut. Són document provinents de la correspondència de l'Ajuntament d'Inca (AHMI) i tracten sobre aspectes relacionats amb la repressió que exerciren les noves autoritats franquistes sobre persones que actuaren durant la II República.

Informes de la conducta de los vecinos:

Marcos Ferragut Fluxá. Dicho señor formaba parte como Concejal del Ayuntamiento de esta ciudad desde el año 1.931 figurando en los partidos de izquierda y en la última relación de los cargos políticos remitida al Gobernador Civil en el mes de Marzo de 1.936, figura afiliado a Izquierda Republicana.

Juan Prats Janer. Ejercía el cargo de chófer del anterior y según referencias militaba en los partidos de izquierda, sin tener gran significación en los mismos.

[11 març 1937]

Señor Juez Militar de incautación de bienes D. Bernardino Font. Palma

Informes del vecino MARCOS FERRAGUT FLUXÁ. Este señor ejerció desde el principio de la República el cargo de Concejal y después Teniente de Alcalde del Ayuntamiento de esta ciudad, figurando afiliado al Centro Republicano Federal y según la relación remitida en marzo de 1936 al Gobierno Civil por la Alcaldía figuraba adherido a Izquierda Republicana.

El actual Movimiento le cogió estando fuera de Mallorca habiendo recorrido, según noticias, Asturias, Santander, Bilbao, Francia, internándose por Barcelona hacia Valencia y Mahón, desde donde se trasladó a esta Isla. A.E.

[27 setembre 1937]

Sr. Juez Eventual de la Comandancia Militar de Baleares D. Jaime Soler. Palma

Infor. Actuaciones políticas y relaciones con los dirigentes del Frente Popular de MARCOS FERRAGUT FLUXÁ.

Desde 1932 ha seguido teniendo sus mismas relaciones personales con elementos significados en el Frente Popular y en cuanto a sus relaciones políticas ha continuado asistiendo a las sesiones del Ayuntamiento, aunque con no tanta regularidad. En el año 1933 asistió a 33 sesiones, el año 1934 a 10, en el 1935 a 20 y en el primer semestre de 1936 a 5, sin que en ninguna de ellas consten manifestaciones de

separarse de los partidos políticos que lo llevaron al Consistorio y al iniciarse el Glorioso Movimiento Nacional se encontró en la Zona Roja, pasando a principios del año actual a esta ciudad, encuadrándose en Falange.

[21 agost 1938]

Sr. Presidente del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas. Palma.

ALCALDÍA DE INCA. PROVINCIA DE BALEARES.

Relación de los señores que formaron parte de la Corporación Municipal, con los cargos que ostentaron y filiación política de cada cual, según la dada por la Alcaldía de esta ciudad, en Marzo de 1936.

D. Miguel Beltrán Planas. Alcalde. Izquierda Republicana.

D. Luis Maicas Aparicio. 1º Teniente. Ídem.

D. Pedro P. Capó Cantallops. 2º Teniente (Alcalde al iniciarse en Movimiento. Ídem.

D. Bernardo Rubert Ferrer. 3º Teniente. Unión Republicana.

D. Marcos Ferragut Fluxá. 4º Teniente. Izquierda Republicana.

D. Mateo Pujadas Estrany. Síndico. Ídem.

D. Sebastián Serra Miralles. Concejal. Republicano Federal.

D. Juan Truyol Llobera. Concejal. Ídem Centro.

D. José Pujol Martorell. Concejal. Ídem ídem.

D. Lorenzo Marqués Ramis. Concejal. Ídem.

D. Antonio Mateu Ferrer. Concejal. Izquierda Republicana.

D. Antonio Martínez Figuerola. Concejal. Ídem.

D. Antonio Bennàssar Reynés. Concejal. Repub. Independiente.

D. Jaime Enseñat Alonso. Concejal. Republ. Centro.

D. Esteban Rotger Solivellas. Concejal, dimitió 2-8-1935.

D. Bartolomé Cabrer Mulet. Concejal. Izquierda Republicana.

D. Jaime Figuerola Ferrer. Concejal. Ídem.

D. Ramon Reus Campins. Concejal. De la Ceda.

Sabata fabricada en el taller de Marc Ferragut (Museu del Calçat i la Indústria d'Inca)

5. EMPRESARI A INCA (1924-1946)

5.1. FABRICANT DE CALÇAT I DE PELLIS

Quan neix Marc Ferragut l'any 1901 el pes de la indústria del calçat a Inca encara no és cabdal en relació a la resta de sectors econòmics locals.⁹⁸ Des de 1880, aproximadament, el sector havia iniciat petits canvis. Llavors, els mestres sabaters començaren un procés de concentració en tallers més grans i aquests acumulaven un nombre cada vegada més elevat de joves i dones. Els tallers manuals més grans que sobrepassaven la mida dels membres d'una unitat familiar estaven dirigits per un empresari que supervisava la qualitat de la producció i cercava mercats a on comercialitzar-la. Un d'aquests tallers era propietat d'Antoni Fluxá. Hi treballaven els pares de Marc Ferragut i ell s'hi havia format. Aquests tallers encara no estaven mecanitzats, però sí en procés de proletarització i conservaven alguns trets del passat gremial. La mecanització dels tallers inquers es va produir en el context de la I Guerra Mundial i de la vaga dels sabaters de l'estiu de 1914. Els mateixos empresaris protagonistes de la mecanització dels tallers ja manifestaven que el procés s'havia iniciat, entre d'altre motius, per disciplinar la mà d'obra procliu a exigir augments de sou davant conjuntures favorables i en relació a la I Guerra Mundial.⁹⁹ Amb la

⁹⁸ Per a una visió més extensa i detallada del sector del calçat durant el segle XIX i XX a Inca vegeu Pieras (2020).

⁹⁹ A les pàgines del setmanari *Ca Nostra* s'explicava que l'empresari Joan Gelabert d'Inca, cap el 1914, havia entès que era necessària la «implantació de maquinària

mecanització, els empresaris pretenien augmentar la capacitat de producció per atendre les comandes provinents de països europeus en conflicte. Així modernitzaven els tallers fent-los més productius.

L'obertura del taller de calçat propietat de la família Ferragut s'ha de situar en el context propiciat a partir de 1915 amb la mecanització dels tallers manuals. A més, com hem indicat a l'apartat dedicat a la família, cap a 1924 els Ferragut es desvinculen de l'empresa familiar que havia creat l'oncle Antoni Fluxá. Aleshores, aquesta empresa familiar ja estava en mans de la filla Francisca Aina Fluxá Rayó. La desvinculació es produeix en un moment durant el qual els tallers manuals més importants i grans s'estan mecanitzant i es converteixen en fàbriques parcialment mecanitzades amb un nombre de treballadors entre 50 i 100.

A la dècada dels anys 20 del segle passat, el sector del calçat a Inca viu una gran transformació i un gran creixement. Alguns empresaris havien acumulat molts beneficis a la conjuntura de la I Guerra Mundial. Els treballadors d'aquestes empreses havien protagonitzat les primeres vagues per demanar un repartiment més òptim de la riquesa. La mecanització anava imposant-se en els tallers, però encara restava un nombre considerable de tallers manuals que proveïen de calçat els antics clients mallorquins o peninsulars o treballaven per altres empreses més grans.

En canvi, la dècada dels anys 30 del segle xx presenta dues etapes clarament diferents. A principi de la dècada s'observa una contracció i una reducció generalitzada de l'activitat econòmica i del sector del calçat en particular que presenta un clar estancament en la producció. Aquesta situació nega-

en la fàbrica de sabatons, per estalviar-se braços i defensar-se dels vaguistes... [L'empresari Joan Gelabert] hagué de lluitar i tudar molt de material en l'aprenentatge dels operaris de les màquines, que molts no eren de l'ofici... Seguint al Sr. Gelabert, se posaren noves maquinàries en les fàbriques del Sr. Fluxá i del Sr. Payeras, que hagueren d'engrandir sos locals i cercar nous operaris d'altres oficis per a la conducció de les màquines». (*Ca Nostra*, 1 setembre 1917 i 20 febrer 1915).

tiva s'agreuja amb l'inici de la Guerra Civil quan el port de Palma va quedar aïllat i era difícil l'entrada de matèries primeres i la sortida de calçat cap a la península o l'estranger. Només a partir de principis de 1937 va finalitzar la crisi i durant 3 anys la producció de calçat a Inca i a Mallorca va créixer espectacularment ja que la indústria es va militaritzar i dedicava gairebé tota la producció a l'exèrcit franquista.

És en aquest context econòmic que va des de 1924 a 1943 en el qual hem de situar el taller de la família Ferragut. El taller es va construir l'any 1924. Dia 1 d'abril d'aquest any, Rafael Ferragut demanava permís a l'Ajuntament per construir una «casa-taller... en un solar que le corresponde el n° de la Calle de Antonio Fluxá».¹⁰⁰ Era un taller familiar i hi treballen, a part de Marc Ferragut, els seus pares, les seves germanes, el cunyat Miquel Sanz, els Bonafé (el cunyats Jaume i Jeroni) i la seva pròpia esposa.¹⁰¹ Amb les dades que aporten les matrícules industrials, sabem que el taller tenia uns 25 operaris. Aquesta dada és administrativa. Segurament, aquest nombre només es referia a la mà d'obra masculina i s'han d'afegir unes 10 o 15 dones que es dedicaven a l'apart i a l'acabament a dins la fàbrica o a casa seva. Per tant, estam parlant d'un taller d'uns 35 a 40 treballadors.

També, per les dades que aporta la matrícula industrial, se sap que el taller estava parcialment mecanitzat. L'any 1943 disposava de 2 màquines de taller sola, 2 màquines de muntar, 1 màquina de puntejar, 1 màquina d'empalmillar i 2 màquines de desvirar sola. Així doncs, el taller de Marc Ferragut (ell n'era el propietari a tots els documents administratius) no estava en el grup de grans tallers d'Inca propietat dels Melis, Gelabert, Beltran o Fluxá. Però tampoc era un taller petit en el qual només hi treballàs la família i algun operari més.

¹⁰⁰ AHMI, Registre de permisos d'obres 1924.

¹⁰¹ La família Ferragut-Fluxá es va construir un conjunt d'habitatges molt propers uns dels altres en el carrer Bisbe Llopart. En aquests habitatges hi vivien els pares i les respectives famílies dels tres fills (Marc, Francisca i Antònia). A la part posterior dels habitatges hi havia el taller de calçat.

No tenim dades sobre el volum de vendes que tenia l'empresa, que produïa calçat sota la marca Zeus, durant la dècada dels anys 20. Però sí que les tenim durant la dècada següent a partir de la Matrícula Industrial. Aquesta font no és exactament fiable, però es veu que la fàbrica de Ferragut durant els anys 30 tenia un volum de vendes que evolucionava negativament. Declarava que l'any 1932 havia assolit unes vendes anuals de 221.610 pessetes. Aquesta quantitat declarada es va anar reduint progressivament i l'any 1935 ja era només de 108.348,65 pessetes. A la majoria de tallers inquers les vendes s'estancaren o es reduïren entre 1933 i 1937 (Pieras, 2000). Com hem dit abans, sembla que la crisi mundial que s'inicià el 1929 més altres factors estatals i locals provocaren efectes negatius sobre el sector del calçat i que aquesta crisi només va acabar quan l'exèrcit franquista va actuar sobre la demanda. No sabem si el taller de Marc Ferragut va tenir directament comandes per elaborar calçat per a l'exèrcit.

Acabada la Guerra Civil, el govern franquista va ser incapaç d'aconseguir l'arribada fluida de matèries primeres per a la fabricació de calçat. En aquesta situació crítica, ell hi va saber veure una oportunitat. Sembla que després d'haver sortit de la presó i haver obtingut la sentència absolutòria definitiva, va construir una adoberia a la zona del Blanquer d'Inca, a l'actual carrer Antoni Torrandell. Però com que sabia que el govern franquista encara l'estava perseguint per confiscar-li els béns, posà el negoci de les pells a nom de la seva esposa Francisca. La producció de pells adobades a Mallorca durant la Guerra Civil i la postguerra va experimentar un gran auge. Els fabricants de Catalunya, que en gran part abastien el mercat mallorquí, no podien enviar pells durant la Guerra Civil ja que les comunicacions estaven tancades. Després de la guerra moltes de les fàbriques catalanes estaven destruïdes. El sistema econòmic autàrquic no afavorí gens la importació de pells i a més la resta d'Europa vivia de ple la II Guerra Mundial. Aquests condicionants afavoriren que a Inca les adoberies es multiplicassin i les existents crei-

xeren de forma considerable. Marc Ferragut va ser propietari de l'adoberia entre 1938 i 1944. Aquesta, segons la matrícula industrial, disposava de 6 bombos de 3 metres cúbics, 1 bombo de 2 metres cúbics i 1 bombo d'1 metre cúbic més una màquina d'abrillantar i una altra de raspar. Segurament, aquestes dades són parcials ja que per les dimensions de l'edifici hi havia d'haver molta més maquinària.

Quan Marc Ferragut va anar a viure a Palma l'any 1943, va vendre el taller de calçat i l'adoberia com a activitats econòmiques. Segons les fonts familiars, a Palma, vivia dels doblers propis i d'altres negocis. Un d'aquests negocis va ser la construcció i venda d'habitatges populars i de l'edifici Mare Nostrum en el carrer Bisbe Llompart d'Inca. Aquestes mateixes fonts afegeixen que quan ell va vendre les fàbriques d'Inca es va dedicar als negocis d'importació,

El trasllat de residència a Palma tenia motivacions clarament personals derivades del procés de repressió que ell havia patit i encara patia a principis dels anys 40. Però també s'ha de relacionar amb la marcada crisi que viu el sector del calçat a Inca. Amb l'inici de la postguerra es visqueren anys molt negatius ja que la indústria del calçat es va veure molt perjudicada per la política econòmica franquista. A això s'hi havia d'afegir que a Mallorca el subministrament elèctric era insuficient i irregular, l'accés a les matèries primeres no era fàcil i s'havien desmembrat els canals de distribució del calçat. A més, les fonts familiars afegeixen que també partí d'Inca cansat que no li donessin feina per a la seva fàbrica de sabates i per a l'adoberia.

5.2. FABRICANT DE CULTURA I OCI

La construcció de l'Auditorium no és la primera aventura cultural i d'oci que posa en marxa Marc Ferragut en la seva vida. Hi ha un clar antecedent, molt més modest en comparació a l'Auditorium, però que li servirà d'aprenentatge.

Segurament, quan construïa la seva obra cabdal en el Passeig Marítim, recordaria allò que ja havia fet, quins problemes havia tengut i com ho havia resolt l'any 1935 quan aixecava, amb altres empresaris, el cafè Mercantil d'Inca.¹⁰²

La construcció d'aquest cafè fou una iniciativa de Marc Ferragut i d'altres 7 socis inquers. Tots eren propietaris d'una fàbrica de sabates. El seu objectiu era dotar Inca d'un centre de reunió modern. És cert que a la capital del Raiguer ja hi havia cafès i tavernes de certa qualitat. Algunes associacions culturals, partits polítics i entitats de socors mutus també tenien els seus espais per donar cabuda a molta gent i oferir tota mena d'activitats d'oci. Molts d'aquests locals estaven caracteritzats per una distinció social i/o política. Tot i que un dels objectius del Mercantil era aconseguir un local obert a tota mena de públic és obvi que l'ambient polític i social a principis de 1936 estava certament polaritzat. Per això cada grup tenia un lloc propi de reunió: els obrers propers al sindicat La Justícia es reunien en el seu local del carrer Palmer, els grups més conservadors i catòlics es trobaven en els locals de l'antic Cercle d'Obrers, els grups polítics més conservadors es reunien en el Club Central, els seguidors de la CEDA acabaven d'inaugurar un nou local també el febrer de 1936 i la Unió Republicana Federal tenia un ampli espai al carrer Major per agombar els republicans progressistes de la ciutat.

Però el projecte que es presenta a finals de l'any 1935 volia anar més enllà d'un local per a un grup polític o social concret i volia ser més que un simple cafè. Els 8 empresaris¹⁰³ inquers durant l'any 1935 estan projectant un lloc de reunió multiusos

¹⁰² El Mercantil, a petita escala, s'assembla a l'edifici Capitol de Madrid quant a disseny modern i a funcionalitat. El Capitol va ser dissenyat per l'arquitecte Luis Martínez-Feduchi el qual, 25 anys després, seria l'arquitecte que contractaria Ferragut per alçar l'Auditorium.

¹⁰³ Els empresaris són: Antoni Melis, Llorenç Marquès, Antoni Beltran, Marc Ferragut, Antoni Martorell (cunyat de Marc), Llorenç Fluxà (cosí de Marc i futur batle d'Inca durant la Guerra Civil), Miquel Gelabert i Maties Pujadas (germà del primer batle republicà Mateu Pujadas)

que serà cafè, sala de concerts, sala de ball i cinema. De tot aquest projecte Marc Ferragut és la cara visible i el que dona a conèixer-lo a la premsa i a la població de Mallorca. La Guerra Civil, la postguerra i el Franquisme truncaren en part els objectius inicials. Des del principi, el Mercantil es convertí en un local amb certa tendència elitista i punt de trobada de grups benestants d'Inca. Les fonts orals¹⁰⁴ expliquen que

Els «senyors»¹⁰⁵ muntaren el seu club al Mercantil, un local construït segons el «darrer bramul» de l'art arquitectònic, segons indicacions del regidor i industrial Marc Ferragut... Els senyors inauguraren el Mercantil amb festes exuberants i recitals d'Antoni Torrandell, quan l'esmerçat servei de cambrers ja no es conformava a viure tan sols de les propines i exigia un sou... L'any 36, el cambrer del Mercantil, en "Pepet Munar", delegat del jurat mixt a Inca exigí que tots els locals restessin tancats. Li costà l'acomiadament i el boicot. Fins i tot, el batle Capó el convocà a una reunió amb Marc Ferragut a l'Ajuntament per reingressar-lo al Mercantil a canvi del seu silenci, cobrant els sous que li devien.

Per tant, és Marc Ferragut qui dissenya el projecte i qui fa de portaveu de la resta d'emprenedors. El Mercantil es va construir sobre l'antic solar que ocupaven el cafè de Can Martínez i els locals de La Constancia, a la Plaça d'Espanya, aleshores Plaça de la República. L'edifici va ser construït segons les indicacions de l'arquitecte Francesc Casas. La premsa local qualificava l'edifici com «la obra más representativa y caracterizada del avance progresivo de nuestra ciudad».¹⁰⁶ El mateix Ferragut, dos mesos abans de la inauguració, descriu a les pàgines del setmanari *La Ciudad* com és l'edifici i com funcionarà:

¹⁰⁴ *Memòria Civil*, núm. 32, al diari *Baleares*, 10 agost 1986. Text elaborat per Damià Quetglas.

¹⁰⁵ «Senyors» es refereix als empresaris del calçat que hem citat abans.

¹⁰⁶ *Ciudad*, 16 desembre 1935.

Hemos procurado que todo el local forme un conjunto armónico de línea moderna y sobria. Se han evitado los pequeños detalles propios de los saloncillos provincianos, para convertir el Café en algo serio, estilizado y elegante. La fachada será de mármol negro, protegida por una marquesina con luces interiores de colores diversos.

La instalación eléctrica es interior y las luces indirectas en todas las dependencias. Un detalle digno de ser notado es el piso de pavimento magnesiano. Este moderno sistema de pavimentación... es casi desconocido en Mallorca y ha sido adoptado por los más modernos establecimientos de las grandes capitales. El piso que hemos elegido para nuestro Café es de color amarmolado. Las escaleras, también del mismo material, serán de color negro.

Del mobiliario... se ha procurado dotarlo del máximo confort. Todos los muebles son de estilo moderno, decorativos y de gran solidez. Un sofá único, de gran comodidad, dará la vuelta a toda la parte interior del edificio. Las butacas, lujosamente forradas.

El salón de fiestas... será algo nuevo. Mobiliario gris, de gran sencillez de línea y de innegable comodidad. Las mesas irán cubiertas por cristales. En el centro del salón habrá una pista de baile de color rojo... La iluminación de este recinto estará dotada de unos dispositivos especiales que permitirán que varíe el colorido de las luces a voluntad de los encargados de la tramoya de las fiestas.

En el bar habrá también servicio de restaurant que será tasado a precios muy módicos. El mostrador es, en realidad, un verdadero alarde. Todo es eléctrico. El frío o el calor para conservar las bebidas o los alimentos se producen en él por medio de la electricidad y pueden regularse perfectamente, en todo momento, las temperaturas.

El salón de cine estará a la altura de los establecimientos más modernos de su clase, será dotado de iluminación indirecta y el patio de butacas tendrá cabida para 500 espectadores... El equipo sonoro será Western Electric... Pro-

curaremos que por nuestra pantalla desfilen los mejores programas cinematográficos.

El Mercantil es va inaugurar el dissabte dia 8 de febrer de 1936. Hi eren presents els vuit empresaris propietaris, les autoritats locals i un nombrós públic. El batle Miquel Beltran hi era present i va dirigir unes paraules al públic, també varen parlar l'advocat Miquel Amengual, el regidor de cultura Antoni Mateu, el director de l'institut Francesc de Sales Aguiló i un dels propietaris, Antoni Melis. Aquell mateix dia el músic inquer, Antoni Torrandell, juntament amb el violinista Umberto Bizi, oferiren un concert.¹⁰⁷ El dia següent hi actuaren altres músics i orquestrines (Orquestrina Oliver i The Danzant) i, al vespre, es feu un ball de gala.

Just després de la inauguració, el cafè inicià una intensa activitat cultural l'organització de la qual sembla que té el segell de Ferragut. Per exemple, dia 7 de març de 1936 es du a terme un concert de piano dedicat a Chopin a càrrec de Torrandell¹⁰⁸ i el dia 12 de març hi actua el baríton mallorquí Antoni Truyols¹⁰⁹ que llavors ja tenia renom en el panorama líric espanyol. També ell és el promotor d'un torneig d'escacs amb seu al Mercantil. El comitè per organitzar-lo estava format per Marc Ferragut com a president i Miquel Mercadal i Joan Estrany com a vocals.¹¹⁰

Des d'un punt de vista artístic, el Mercantil és l'obra cabdal del racionalisme a Inca i una de les més destacades a Mallorca. Arquitectònicament, l'obra pertany al racionalisme i fou dissenyada per Francesc Casas Llompart. Aquest havia estudiat arquitectura a Barcelona i allà entrà en contacte amb els nous moviments arquitectònics

¹⁰⁷ S'interpretaren obres de Grieg, Schuman, Liszt, Chopin, Mozart, Falla i del propi Torrandell.

¹⁰⁸ *Ciudad*, 9 març 1936.

¹⁰⁹ *Ciudad*, 16 març 1936.

¹¹⁰ *Ciudad*, 9 març 1936.

europaus. El racionalisme donava molta importància als volums i no tenia gairebé ornamentació. Les façanes eren molt simples, amb finestres apaïsades o situades al cantó de la façana, amb persianes enrotllables i amb tancaments amb guillotina.

Com assenyala B. Martínez (2005), Casas projectà l'any 1935 el cafè Mercantil. La façana de l'edifici destaca per la seva verticalitat, però altres elements com la simetria, les finestres apaïsades i les baranes de tub metàl·lic fan la impressió d'horitzontalitat. A l'interior el mobiliari i la decoració són d'estil Decó. El mobiliari es redueix a allò imprescindible i no es fa ús ni de les cortines ni de les estores. També s'ha de destacar l'escala corba com a motiu de la iconografia pròpia de Casas. Segons Martínez (2005: 110-111):

El cafè Mercantil representa una de les fites més remarcables de l'arquitectura racionalista realitzada a Mallorca. El projecte de Casas resol en un solar estret i en forma de L, un programa que inclou el bar, la sala de ball i el cinema, recordant altres experiències realitzades a l'Europa dels anys trenta... A l'exterior, la façana queda reduïda a una composició senzilla, entesa com un gran reclam publicitari.

5.3. L'ATLAS DE ZAPATERÍA

Davant els envits de la vida, Marc Ferragut mai no es va aturar ni va defallir. L'any 1946, quan ja vivia a Palma i quan només feia dos anys que havia venut la fàbrica i l'adobe-ria, publicà un llibre sobre calçat. Volia aportar el seu gra d'arena per ajudar el sector a sortir de la crisi. Ell ja s'havia separat dels negocis de la pell, però se sentia amb el deure de millorar el sector i impulsar-lo. Creia que els productors de calçat de Mallorca necessitaven formació, obrir-se a nous mercats europeus i no estar centrats només en el mercat espanyol. Amb aquests objectius escriu *Atlas de Zapatería*.

Des de sempre, s'havia considerat que el calçat fet a Mallorca era molt clàssic i només se centrava en uns pocs models d'escassa innovació. Ja a l'any 1944, havia aparegut a Mallorca la revista *Moda y Línea* que va dur a terme una tasca de divulgació del disseny i de formació de professionals de la indústria del calçat. Els editors de la revista realitzaven aquesta tasca no des d'una visió local, sinó des de l'àmbit estatal i internacional (Pieras 2019). La iniciativa de publicar aquesta revista sortí de Miquel Trobat Rafal en col·laboració amb el seu germà Bartomeu. La visió dels germans Trobat sobre el disseny del calçat durant els anys 40 del segle xx va ser força crítica amb la realitat de Mallorca, ja que consideraven que en el camp del disseny a l'illa no hi havia prou professionals preparats que coneguessin les innovacions i la moda d'àmbit internacional. En aquest mateix sentit actua Ferragut. No és estrany que la revista *Moda y Línea* dedicàs uns favorables comentaris a Ferragut quan l'atles es va publicar apuntant¹¹¹ que el primer volum superava el límits de l'interès comercial, demostrava que l'autor havia portat a terme una gran tasca i que omplia un buit en la literatura tècnica del calçat.

Atlas de Zapatería havia de ser una obra en diversos volums. Només en va publicar un l'any 1946 amb el subtítol de *Nueva nomenclatura en espanyol, inglés y francés*, encara que a les solapes d'aquest primer tom anunciava que prest veuria la llum el segon volum titulat *Hormas, reproducción del pie humano*. D'aquesta manera queda clar que l'objectiu era fer una enciclopèdia del calçat. Començava l'obra amb un vocabulari bàsic, llavors seguia amb la construcció de formes i, segurament, hagués tractat el disseny del calçat, els sistemes de fabricació manual i mecànica, les tècniques de comercialització i l'organització de l'empresa. El primer volum es va editar a la impremta Vich de Palma. Els objectius i desitjos de Marc Ferragut amb aquesta obra són semblants als que

¹¹¹ *Moda y Línea*, març 1946

volien assolir els creadors de la revista *Moda y Línea*. En el pròleg, exposa que el primer objectiu és aportar una col·laboració als esforços de tots aquells que a la professió de sabater volen «mejorar constantemente los resultados obtenidos, supeditándolos, por ostensibles que sean, a un incesante examen y a un noble afán de superación». El segon objectiu que es marca és relançar el sector del calçat ja que l'atles seria una eina per assolir «una ventaja comercial que supere la saturación decadente a que ha llegado el consumo en nuestro mercado nacional». El tercer objectiu fa referència a la nomenclatura de la indústria del calçat. Aquesta nomenclatura no estava ben estructurada i ell volia posar-hi un clar ordre. Creu que a partir de la nomenclatura que estableixi serà més fàcil la comprensió dels següents volums que vol editar. Finalment, es proposa traduir tot el vocabulari de l'espanyol al francès i a l'anglès per així millorar les importacions i les exportacions i facilitar, diu en el pròleg, l'estudi d'altres treballs publicats fora d'Espanya. Especifica clarament que el llibre va dirigit tant a homes com a dones i l'edita amb moltes làmines explicatives per evitar l'excés de text descriptiu.

El llibre està dividit en quatre apartats: 1) Denominació i trets de les parts de la pell vacuna. 2) Quadre sinòptic de tots els animals dels quals s'aprofita la seva pell per a la indústria del calçat i de la marroquineria. De cada animal especifica quin tipus de pell s'obté i per quin calçat o objecte és més adequada. 3) Nomenclatura de totes les peces, materials i operacions d'elaboració de diferents models de calçat. 4) Classificació de tots els tipus de calçat.

En total el llibre recull més de 300 conceptes en relació a pells i a parts del calçat i models. Tots els conceptes són definits, explicats i traduïts. Aquest primer tom va ser fruit d'una llarga tasca de recerca, investigació i consulta de bibliografia. Això torna a posar de relleu que, quan ell inicia un projecte o una simple tasca, sempre vol arribar al màxim de qualitat i perfecció, vol produir una obra excel·lent, la millor.

6. L'AUDITORIUM (1954-1981)

6.1. UN CONTEXT MUSICAL (1920-1959)¹¹²

Abans de passar a explicar quins foren els inicis de l'Auditorium, és necessari aclarir aquesta pregunta: en quin context musical es movia Marc Ferragut durant la seva infantesa, joventut i la primera dotzena d'anys que viu a Palma. Això ens permetrà saber com va sorgir la idea de construir l'Auditorium. Aquesta mateixa pregunta li va fer un periodista el gener de 1963. La resposta de Ferragut va ser clara, breu i rotunda «[la idea de construir l'Auditorium] la alumbró mi pasión por la música».¹¹³ Però aquesta passió no va sorgir l'any 1954 de cop i volta, sinó que emergeix ja a la seva infantesa. Ell ho explica en una entrevista, quan li demanen d'on neix la devoció per la música:

Mi afición a la música me cogió de niño, empujada espiritualmente por la iniciativa de mi tío (q.p.d.) don Antonio

¹¹² Hem emmarcat el context musical entre 1920 i 1959 per dues raons. El 1920 perquè aquest any ha tornat de París després de passar un mesos allà intentant obrir nous mercats per a la fàbrica de calçat de la família Fluxá i per millorar el seu francès. Com ja hem dit en apartats anteriors, allà es relaciona amb el músic Antoni Torrandell i referma la passió per la música. El 1959 perquè aquest any el director Eaktay Ahn, amic seu i amb qui col·labora estretament a l'Orquestra Simfònica de Mallorca, deixa la batuta de l'orquestra i, així, finalitza una etapa en el períple musical de Ferragut.

¹¹³ *Diario de Mallorca*, 26 gener 1963.

Fluxá, pionero, como tú¹¹⁴ sabes de la industria del calzado en Mallorca. Juntos íbamos a oír conciertos, así como representaciones de ópera (a veces, mañana y tarde) y en sus viajes me obsequiaba con discos operísticos que escuchábamos en aquellos famosos gramófonos de manivela y dotados de espectaculares trompas... Familiarmente la herencia transcendió. Más tarde, con mi primo Lorenzo Fluxá, Presidente de la Junta de Obras del Puerto, quien, pese a no saber el nombre casi de las notas, pero intuitivamente como pocos en el mundo dotado, recorre(mos) el mundo tras la caza del festival europeo, junto con Antonio Vich¹¹⁵ y Pepe Vicens, seguimos haciendo de la tertulia y la audición musicales una de nuestras citas preferidas.¹¹⁶

Aquests són els antecedents personals. Però aquesta passió per la música no era solitària, la va viure immers dins un context musical entre el 1920 i 1959 aproximadament. Com és obvi, la música per ser gaudida necessita d'altres persones: compositors, intèrprets, directors, directors artístics, propietaris de locals, crítics, públic... Tots ells feien possible que Marc Ferragut gaudís de la seva passió. Entre 1920 i 1959 el panorama musical mallorquí té uns trets i uns

¹¹⁴ Aquest «tú» és el periodista que fa l'entrevista: Luis Aguiló de Cáceres. Aquest periodista i crític musical del *Diario de Mallorca* i del *Baleares* signa molts dels articles que apareixen a la premsa local referits a l'Auditorium. Luis Aguiló de Cáceres, havia nascut a Palma l'any 1927 i va morir l'any 2010. Havia estudiat dret a Barcelona. Va començar la seva trajectòria periodística al diari *Baleares*. Aquí, hi escrivia sobre crítica musical i crònica de tribunals. L'any 1969 va començar a escriure al *Diario de Mallorca*. Sempre va tenir una actitud favorable a Marc Ferragut, però sense caure en adulacions fàcils ja que en els moments que era necessari aportava un to crític amb allò que esdevenia a l'Auditorium.

¹¹⁵ Antoni Vich Cladera era un impressor inquer. La seva impremta va publicar el llibre sobre calçat de Marc Ferragut. Era músic aficionat. La seva impremta es va traslladar d'Inca a Palma. Fou un mecenes de la música ja que regalà un piano a l'Auditorium i una beca de 100.000 pessetes anuals als estudiants d'instrument de corda del conservatori.

¹¹⁶ *Diario de Mallorca* 29 agost 1969.

protagonistes únics que cal conèixer i relacionar amb ell. Per allò que hem recollit fins ara,¹¹⁷ sabem que Marc Ferragut estigué en contacte amb importants músics mallorquins i suposam que va conèixer la seva obra. Per entendre millor allò que va suposar per Ferragut posar en funcionament l'Auditorium cal fer una exposició ràpida i somera de les persones que d'una manera més o menys directa influïren en el seu tarannà entre 1920 i 1959. En cap cas, l'exposició que feim és un seguiment complet de les relacions entre Ferragut i aquestes persones, més bé és un primer intent de sistematitzar els seus contactes més propers.

Eaktay Ahn és sens dubte el músic que més influí en Ferragut. Eaktay Ahn (1906-1965) era un músic coreà que arribà a Mallorca des de Barcelona l'any 1946 contractat pel Círculo de Bellas Artes de Palma per dirigir l'Orquestra Simfònica de Mallorca.¹¹⁸ Aquesta s'havia fundat aquell mateix any però els seus orígens es remunten als anys de la Guerra Civil. Aleshores, les autoritats militars havien creat una banda-orquestra dirigida per Josep Balaguer, una agrupació que es va dissoldre l'any 1939 quan la guerra va finalitzar. Llavors, entre 1940 i 1944 l'Orquestra Filarmònica Balear, fundada per Bartomeu Oliver amb la col·laboració de Josep Balaguer, va realitzar diversos concerts.

Després de la Guerra Civil, els pocs elements culturals que restaven actius cap a 1940 fundaren el Círculo de Bellas Artes a partir del grup denominat Azul. El Círculo era presidit per Antoni Parietti Coll. Aquesta entitat va assumir l'objectiu de crear una orquestra l'any 1946 amb l'experièn-

¹¹⁷ Aquesta que mostrem aquí és una primera incursió ràpida, poc profunda i breu, de les relacions entre Marc Ferragut i el context musical del seu temps. Caldria fer un buidatge més exhaustiu de les fonts i una anàlisi més acurada per poder reconstruir la xarxa que es va establir entre músics, públic, crítica, empresaris i institucions públiques durant la vida de Marc Ferragut. Només d'aquesta manera es pot assolir un millor coneixement del fenomen musical durant el segle xx a Mallorca.

¹¹⁸ Tota aquesta informació de l'orquestra i del seu director s'ha obtingut de la consulta de l'obra de Bernardo Obrador (2016).

cia de les dues orquestres anteriors. Els protagonistes de la fundació foren Antoni Parietti,¹¹⁹ Josep Balaguer,¹²⁰ Miquel Forteza¹²¹ i Julio Sanmartín¹²² que tenien el suport del governador José Manuel Pardo Suárez. Vora aquests, que lideraven el procés, hi havia Marc Ferragut integrat dins la junta directiva de l'orquestra que formava part d'una secció del Círculo de Bellas Artes. Josep Balaguer hi tenia en tot aquest procés un paper més bé simbòlic i fou nomenat l'any 1946 director honorífic de l'orquestra.

Mentre es contractava a Eaktay Ahn com a director, la junta directiva feia una crida a tots els músics mallorquins perquè s'incorporessin a l'agrupació i al públic local perquè s'hi abonàs. S'assoliren els 900 abonats i els músics respongueren a la crida, així es va poder constituir l'orquestra. La junta directiva estava formada per Antoni Parietti (president), Miquel Forteza (vicepresident), Julio Santmartin (se-

¹¹⁹ Antoni Parietti Coll (1899-1979) era un reconegut enginyer de camins. Treballà des de 1923 com a director del departament de vies i obres de la Diputació Provincial de Balears. L'any 1959 va ser nomenat cap d'Obres Públiques de Balears. Va dissenyar la carretera de sa Calobra, de Formentor i de Cura. Projectà la urbanització de Santa Ponça. Va dissenyar un funicular des de la carretera de sa Calobra fins al cim del Puig Major, el projecte no es va realitzar. Fou president del Foment del Turisme de Mallorca entre 1965 i 1969 i del Círculo de Bellas Artes entre 1940 i 1978. Va signar la «Resposta als catalans» de 1936.

¹²⁰ Josep Balaguer Vallés (1869-1951) era un músic inquer que s'havia format amb el pare d'Antoni Torrandell a Inca. Llavors estudià música a Madrid. Fou professor de molts músics mallorquins del primer terç del segle xx. Des de 1897 era director per oposicions de banda militar. El 1920 va ser nomenat director de la banda del regiment d'Inca. A casa seva, a Palma, va instal·lar un orgue elèctric.

¹²¹ Miquel Forteza Piña (1888-1969) era enginyer i cap del servei d'Obres Públiques a Balears. És un dels cofundadors de l'Orquestra Simfònica de Mallorca. Era un gran aficionat a la música, sobretot de Wagner. És autor del llibret de l'òpera *El castell d'aniràs i no tornaràs* de Jaume Mas Porcel, el de *Nuredduna* del pare Massana i el de Santah. També conreava la literatura en català. És autor de diverses obres poètiques. També, ha escrit sobre els jueus conversos de Mallorca i sobre enginyeria. Fou el primer president de l'Obra Cultural Balear.

¹²² Julio Sanmartín Perea (1914-1956) era escriptor i periodista. Va ser un dels fundadors del Círculo de Bellas Artes de Palma l'any 1940. Sempre en fou el secretari.

cretari) i una dotzena de vocals entre els quals, com s'ha dit, hi havia Ferragut i l'inquer Antoni Vich.

L'orquestra va debutar dia 14 de gener de 1947 a Palma. Dia 30 de juliol del mateix any va actuar a Inca en motiu de les festes patronals. A Inca, feia poc que s'havia reinaugurat el Teatre Principal després d'unes importants obres de reforma. Això, més el fet que el director honorari, Balaguer, fos d'Inca, possibilitava aquest concert. Aquest fou el moment en el qual es varen conèixer Eaktay Ahn i Ferragut. Dolores Talavera, esposa del director coreà, relata a les seves memòries la trobada i l'inici de l'amistat entre ambdós (Obrador 2016, 146-147). Tots els músics de l'orquestra, el director i la seva esposa havien partit junts des de Palma cap a Inca el 30 de juliol de 1947 i, en arribar, s'aturaren al cafè Mercantil a descansar. Estant allà, Marc Ferragut i Francisca Bonafé s'aproparen a Eaktay Ahn i a Dolores Talavera. Les dues parelles no es coneixien i el secretari, Julio Sanmartín, els va presentar. Segons la crònica de Talavera, aquesta va ser la conversa entre ells:

—Ah! Señores Ferragut, ustedes son muy aficionados a la música ¿no? —les preguntó Eaktay—. Les veo en todos los ensayos.

—Y seguirá viéndonos —dijo Marcos—. No hay nada en el mundo que me guste tanto como la música.

—¿Han venido desde Palma a este concierto?

—No exactamente. Nosotros somos de Inca y, aunque ahora vivimos en Palma, venimos con mucha frecuencia, y a las fiestas, siempre. Desde luego, iremos al concierto esta noche. Seguro que será un éxito; se han agotado las entradas y hay mucha expectación por oírles.

Talavera segueix explicant que aquella nit Marc i Francisca estigueren tot el temps vora el director i la seva esposa i, des de llavors, sempre hi varen estar. A partir d'aquí, la relació entre el director coreà i Ferragut fou intensa i fructífera.

Amb el temps, Eaktay Ahn no va poder dirigir sense la col·laboració de Marc Ferragut. Fins i tot, li cercava músics de la secció de cordes quan mancaven. Ferragut col·laborava amb ell en tot moment. Ambdós foren grans amics, es compenetraven. Ferragut estava pendent dels assajos i li ajudava quan sorgia qualsevol dificultat. Dolores Talavera conta que Marc Ferragut va ser més que un amic per al director coreà, va ser una gran ajuda, un gran descans, un segon Eaktay Ahn al front de l'orquestra. En els assajos, els músics primer es dirigien a Ferragut ja que aquest ho solucionava tot i esdevenia així un mediador entre músics i director. Com diu Talavera, l'amistat entre Ferragut i Eaktay Ahn arribà a ser molt familiar, els dos estaven immersos en la música, ho comentaven tot, preparaven junts els concerts. El 1959 Eaktay Ahn va abandonar la direcció de l'orquestra. Des de llavors, la vitalitat del conjunt simfònic va quedar debilitada i, al mateix temps, Ferragut se'n va distanciar com veurem més endavant.

Un altre músic amic de Ferragut fou Antoni Torrandell Jaume (1881-1963). S'havien conegut a París. Havent tornat de la capital francesa, Ferragut li dedicà un extens article a la premsa local. Passats els anys, l'any 1933, Torrandell es va tornar a establir a Mallorca, i l'any 1936 Ferragut el va convidar a inaugurar amb un concert el cafè Mercantil. Segur que varen coincidir als múltiples concerts que feia l'Orquestra Simfònica de Mallorca a Palma. Aquesta orquestra va interpretar fins a 14 ocasions obres de Torrandell. Es conserva una fotografia d'un d'aquests concerts a la qual hi apareixen Eaktay Ahn, Llorenç Morey, Marc Ferragut, Antoni Torrandell i el pianista Leopoldo Querol.¹²³ Les relacions entre Marc Ferragut continuaren amb els descendents de Torrandell. Per exemple, el 19 d'abril de 1971, s'obrien les portes de l'Audi-

¹²³ Aquesta fotografia possiblement va ser feta el 15 d'octubre de 1956 quan l'orquestra va estrenar el concert per a piano de Torrandell amb Querol com a solista (Obrador 2016: 215 i 546. Sobrino 2015: 117)

torium perquè Colette Truyol, nora de Torrandell, oferís un concert en el qual va interpretar obres del seu sogre; uns anys després, l'Auditorium va acollir l'estrena del «Requiem» de Torrandell o de «La Solitude» (Sobrino 2015: 124 i 126).

Ferragut també tengué alguna relació amb Joan Maria Thomàs Sabater (1896-1966). La presència de Ferragut a l'Orquestra Simfònica de Mallorca i la de Thomàs com a director de la Capella Clàssica fa possible que en algun moment establissin contacte. El 15 de juny de 1955, l'orquestra, de la qual Ferragut és col·laborador directe, oferí un concert amb la Capella Clàssica. Aquest dia es varen interpretar obres de compositors mallorquins, inclòs Torrandell. També, oferiren un concert conjunt dia 21 d'octubre de 1956 en homenatge al secretari de l'orquestra Julio Sanmartín i un altre el 7 de maig de 1956 en el Teatre Principal de Palma amb obres d'autors mallorquins. Sabem que des de 1948 fins a la mort de Thomàs, es vivien els anys de lenta decadència de la Capella Clàssica (Company et al. 1985:115), si bé es produïren algunes de les manifestacions més destacables del conjunt coral de la qual Ferragut en degué ser espectador. Per exemple, l'any 1953, Thomàs, juntament amb Cly Robinson, va promoure els festivals de música Bellver que es repetiren durant alguns estius més fins a 1956. Hi ha constància documental que Joan Maria Thomàs era soci de l'Orquestra Simfònica de Mallorca i a la vegada Marc Ferragut era soci de la Capella Clàssica.¹²⁴ Els dos eren ideològicament molt diferents. Ferragut provenia del món republicà i laic mentre que Thomàs era un clergue proper al regionalisme que signà la *Resposta als catalans* de 1936. Però segur que tenien en comú la passió per la música i la intenció de modernitzar l'ambient musical de Mallorca, Thomàs, des dels aspectes creatius i Ferragut, des d'una nova concepció de les sales de música.

¹²⁴ A l'arxiu de Joan Maria Thomàs dipositat a la Partituroteca de la UIB s'hi conserva el registre de socis protectors de la Capella Clàssica. En aquest registre apareix que l'any 1945 Ferragut era soci i abonava 3 pessetes.

El director de la Capella Clàssica havia creat un espai cultural i musical diferent, la Domus Artis, una sala d'exposicions i de concerts situada en el carrer de Sant Jaume on hi duia a terme els recitals de l'Associació Bach que havia creat l'any 1926. Així volia formar una afició a la música culta a la qual oferia regularment un repertori que anava des dels clàssics del Barroc fins als músics contemporanis (Company 1977: 85). Podríem aventurar que l'Auditorium de Ferragut seria una Domus Artis a gran escala. Marc Ferragut, com Thomàs, volia modernitzar i fer créixer l'ambient musical a Mallorca.¹²⁵ Segur que Ferragut, quan pensa en fer realitat aquests objectius té en ment els models que triomfaven a Europa i tendria notícia de la llavor que Thomàs havia sembrat: una nova visió de la música clàssica.

També, es pot connectar clarament Marc Ferragut amb Bartomeu Oliver Martí (1894-1984) que era originari de Felanitx. Per motius laborals es va traslladar a Inca l'any 1920 ja que era músic del regiment del Quarter General Luque d'aquesta ciutat. Es va formar amb mestres com Jaume Albertí (de qui era cunyat) i Josep Balaguer (Mir i Parets 2017: 98). Segons Capriles i Mir (2011), a Inca va trobar una estabilitat professional que li va permetre desenvolupar la seva obra musical. Vivia en el carrer del Bisbe Llompart, vora la casa familiar de Marc Ferragut. Aquest havia dedicat un article sobre l'obra d'Oliver a la premsa local l'any 1924. L'any 1932, quan Ferragut era regidor, Oliver va obtenir la plaça de director de la Banda Municipal de Música d'Inca que ocupà fins a 1939. Ferragut degué conversar sovint amb Oliver a Inca sobre música excepte els anys que estudià a París sota el mestratge de Paul Dukas. Oliver va viure a Inca fins el

¹²⁵ En un article publicat a *Diario de Mallorca* (17 gener 1984), l'investigador de la història de la música Joan Company assegurava que Ferragut «volia una Mallorca a l'avantguarda de l'art i la música». Per tant es pot considerar l'Auditorium com un d'aquells projectes modernitzadors que va iniciar la II República a Mallorca. Amb la Guerra Civil i el Franquisme molts d'ells hagueren d'esperar moments més favorables o més democràtics per fer-se realitat.

1940. Aquell any fundà l'Orquestra Filharmònica Balear. La Banda Municipal de Palma i l'Orquestra Simfònica de Palma interpretaren diverses vegades música d'Oliver a l'Auditorium.¹²⁶ Oliver va compondre un marxa per a banda l'any 1934, estant a Inca, titulada *Es Cos, Marxa Balompèdica* i podria ser que Ferragut tingués alguna relació amb aquesta composició ja que havia estat entrenador del CE Constància que jugava en el terreny de joc d'Es Cos. També va compondre un himne titulat *Libertad, himno nacional homenaje a mi patria* que va dedicar a la joventut republicana d'Inca un mes després de la proclamació de la II República. Podria ser que Ferragut estigués de nou en relació a aquesta composició ja que era membre de la Unió Republicana Federal d'Inca.

S'ha de tenir en compte també el músic Jaume Mas Porcel (1909-1993) amb el qual es va relacionar al manco en el moment de fer les proves acústiques de l'Auditorium a finals de l'estiu de 1969. Sabem, per les cròniques periodístiques d'aquell moment, que Mas Porcel estava vora Ferragut a l'Auditorium mentre es feien aquestes proves. Mas Porcel havia estudiat música a París i a Madrid. Era un bon col·laborador de Joan Maria Thomàs i com ell va signar l'any 1936 la *Resposta als catalans*. Va abandonar Mallorca per residir a Alacant a on era professor de clavecí i acústica del conservatori superior. No és estrany doncs, que acudís a l'Auditorium per comprovar l'acústica de la Sala Magna. Va actuar diverses vegades com a pianista solista amb l'Orquestra Simfònica de Mallorca quan Ferragut era un estret col·laborador d'Eaktay Ahn i l'orquestra va estrenar l'any 1955 el seu *Nocturn per a piano* i l'any 1957, l'òpera *El castell d'aniràs i no tornaràs* (amb llibret de Miquel Forteza). També, Mas Porcel va actuar a l'Auditorium com a solista al piano en un concert el 9 de maig de 1977.

¹²⁶ El 18 de gener de 1971 la banda interpretà la *Tocata Litúrgica* i el 19 de febrer de 1979 l'orquestra interpretà *Escena Incaica* composta a Inca l'any 1934.

6.2. ELS INICIS (1954-1967)

6.2.1. *La idea*

Sabem que construir l'Auditorium no va ser una idea aïllada, sinó que s'ha de posar en relació amb el context de la Mallorca dels anys 50 del segle xx. Sí que en algun moment el propi Ferragut es veia com un quixot, com un home solitari que ha de lluitar contra els molins de l'adversitat per dur endavant el seu projecte. En moltes ocasions era així i la solitud va ser màxima. La seva família i ell eren dels pocs que creien que la quimera podia ser una realitat. Però quan Ferragut imagina i decideix construir un espai per fer-hi música i altres activitats artístiques, sap clarament que es troba a Mallorca, que hi ha una base musical, que hi ha uns compositors, uns intèrprets i un públic determinat amb els quals s'hi relaciona.

Certament, abans que ell, algú també va imaginar un auditori per Mallorca. Però la millor qualitat de Ferragut és que no s'acovardí, quan l'any 1954 ho imaginava. A un article publicat a la revista *Cort* l'any 1963, l'escriptor Joan Cabot Llompart¹²⁷ apunta que l'ànima que ha promogut les obres d'un auditori a Palma és Marc Ferragut, «que si bien no debió ser, tal vez, el primero en reconocer la necesidad en nuestra Ciudad de un Auditorium, sí fue suya la primacía en proponer a llevar a cabo tan magna obra».¹²⁸

A més, la idea d'auditori de Ferragut era compartida amb el director de l'Orquestra Simfònica de Mallorca, Eaktay Ahn com conta Dolores Talavera, l'esposa d'aquest, a les seves memòries. Per això sabem que Ferragut li va comentar a Eaktay

¹²⁷ Joan Cabot Llompart (1915-1988) va ser periodista i crític d'art. L'any 1935 juntament amb altres escriptors va fundar el grup literari Azul, un grup que durant la postguerra es va mantenir proper a les noves autoritats sorgides del cop d'estat franquista. Cabot va viure a Girona, Barcelona, Madrid i París. Va escriure diversos articles i llibres sobre pintura. No era un crític favorable a les avantguardes i a l'art més renovador. Era col·laborador del diari *Baleares* i la revista *Cort*.

¹²⁸ *Cort, revista mallorquina*, 1 febrer 1963.

Ahn la idea de construir un auditori digne de la ciutat de Palma. Talavera explica que «(aquesta idea), naturalment, Eaktay la compartí. Hablaban de ese proyecto, dentro del cual Eaktay ocuparía un lugar importante; él (Eaktay Ahn) le traía de sus viajes, planos y fotos de los auditoriums del mundo entero; juntos pasaban largo tiempo hablando y proyectando».¹²⁹

La idea que Palma disposàs d'un edifici només dedicat a la música es va exposar l'any 1953. La premsa portava en els titulars que Eaktay Ahn estava estudiant la possibilitat de convertir l'edifici de la Llonja en un palau de la música que acollís l'Orquestra Simfònica de Mallorca. Segur que Ferragut, estret col·laborador del coreà, coneixia tot aquest projecte. El periodista¹³⁰ explicava que el dijous 6 d'agost de 1953 el director Eaktay Ahn, juntament amb un grup de músics de l'orquestra, va anar fins a la Llonja a estudiar sobre el terreny la sonoritat d'aquell edifici. El resultat, segons el diari, varen ser excel·lents i, com a conseqüència, es plantejava que els propers assajos es fessin a l'edifici gòtic del passeig Sgrera i més endavant fer-hi alguns concerts. El periodista Pere Deyà¹³¹ era l'autor de la crònica i s'atribuïa el mèrit d'haver proposat, des de feia temps, que la Llonja havia d'esdevenir palau de la música ja que les entitats musicals de Mallorca no disposaven d'un edifici propi. Deyà explicava que Palma estava ben dotada de teatres, però sovint aquests no tenien dates lliures per oferir a les agrupacions musicals i recalcava: «Imagínense ustedes por un momento, mis amados lectores, que nuestros organismos musicales pudieran disponer de un local única y exclusivamente dedicado a la música. Se abriría ante todos, entidades y afición,

¹²⁹ Obrador, 2016: 412.

¹³⁰ *Baleares*, 9 agost 1953.

¹³¹ Pere Deyà Palerm (1912-1983) era un compositor i crític musical mallorquí. També va ocupar la direcció de l'orquestra simfònica i de cambra de Manacor. Era l'autor de les cròniques i crítiques musicals, incloses les de l'Orquestra Simfònica de Mallorca, al diari *Baleares*. Per tant, entre ell hi Marc Ferragut hi hagué d'haver contactes, converses, entrevistes i intercanvis d'opinió.

un mundo de posibilidades cuyas consecuencias, incalculables, redundarían en beneficio del noble arte musical».¹³²

L'any 1954 apareix a la premsa la paraula «auditorium». En un titular del diari *Baleares* s'apunta clarament: «Convendría construir un «Auditorium» urbano para sustituir las representaciones del Castillo».¹³³ Pedro Deyà torna a ser qui signa l'article. En aquest cas feia una crònica del Festival Bellver que des de l'any anterior organitzava Joan Maria Thomàs i Cluyde Robinson. El festival es feia durant l'estiu i consistia en unes representacions a base de mímica i música sobre la història de Mallorca destinades al públic local però també a turistes. Les representacions es feren al pati del castell de Bellver la qual cosa reduïa la visibilitat i l'aforament. Uns anys després, es feren en el claustre del convent de Sant Francesc de Palma. A l'article al qual feim referència, Deyà defensa que les autoritats mallorquines haurien de promocionar la música i presenta algunes propostes, entre aquestes apunta que «claro está que debería construirse un grandioso «auditórium» ¿Pero valdría realmente la pena? Que se hagan las gestiones pertinentes. Quienes tienen autoridad para hacerlo, interesen a los poderes públicos y pronto, muy pronto, no dejarían de notarse los resultados. Y entonces, y sólo entonces, habríamos alcanzado una categoría semejante a la de Bayreuth o Salzburgo».

Hem de situar la proposta de Marc Ferragut en aquest context en el qual es planteja convertir edificis com la Llonja en palau de la música o construir-ne de nous en forma d'auditori. Sabem per les fonts familiars que viatjava per Europa acompanyat de la família o d'amics per escoltar les orquestres, les veus i els solistes més destacats del panorama internacional. Això el va portar a veure els nous espais musicals que es construïen arreu i que oferien una nova concepció espacial dels teatres i de les sales de música. Tots els reculls biogràfics fets fins ara sobre Ferragut i sobre la història de

¹³² *Baleares*, 9 agost 1953.

¹³³ *Baleares*, 14 agost 1954.

l'Auditorium remarquen aquests viatges. Les fonts familiars i altres relats¹³⁴ expliquen que l'any 1954¹³⁵ Ferragut viatjà a Londres i allà va assistir a un concert al Royal Festival Hall. Aquesta sala de concerts havia estat inaugurada l'any 1951 en el barri de South Bank i volia ser una demostració de la capacitat del govern laborista britànic per recuperar les zones destruïdes durant la II Guerra Mundial. L'edifici va ser una de les primeres sales de concert en el món que es va construir seguint l'aplicació de principis científics per assolir una bona acústica. La visita a la sala londinenca, dissenyada per fer-hi només concerts, va meravellar-lo. Era una sala molt diferent als clàssics teatres en forma de ferradura. Quan encara era a Londres, va enviar una postal amb la fotografia de la sala anglesa al seu amic Andreu Bordoy (propietari de la Sala Augusta) a la qual, mig en serio mig en broma, li comentava que se n'hauria de construir una així a Palma. Aquella primera espurna va tenir els seus efectes. Les fonts familiars contenen com el fill, Rafel, mesos després, va visitar Londres per estudiar anglès; per indicacions del pare va visitar el Royal Festival Hall. Les dues visites, la del pare i la del fill, tingueren conseqüències, ja que la façana i sobretot l'interior de l'Auditorium semblen inspirats en l'edifici anglès. Aquesta visita a Londres va influir tant en ell i com en el fill i durant anys estudiaren acústica i la millor manera d'adaptar una sala de concerts a les especificitats que exigeix una sonoritat perfecte. En diverses entrevistes Ferragut conta com aquests viatges musicals foren cabdals pel sorgiment de la idea: «Nunca pensé en la posibilidad de construir una cosa tan monumental hasta el día en que comencé a viajar por Europa. Asistí a conciertos, óperas, ballets, todos ellos de primera fila, pensé entonces en

¹³⁴ Vegeu l'article publicat a *Diario de Mallorca* (8 novembre 2009) per Bartomeu Bestard sobre els orígens de l'Auditorium. Aquest text narra amb molts detalls el viatge fet per Ferragut a Londres l'any 1954. També és molt completa la narració que en fa Joan Company a la revista *Ritmo* (gener 1982).

¹³⁵ Altres fonts parlen de l'any 1952 com a data d'aquest viatge (*Ritmo*, gener 1982).

la posibilidad de ofrecer al público mallorquín este arte y esta cultura tan extraordinarios, porque soy un enamorado de Mallorca y sus gentes».¹³⁶

6.2.2. *Les primeres passes*

Una vegada decideix construir l'Auditorium i té clar el lloc a on el vol construir, Ferragut es posa a cercar capital financer, a dissenyar l'edifici i a contactar amb possibles col·laboradors, sobretot institucions públiques.

Una de les primeres passes que feu Ferragut va ser contactar amb Antoni Cirerol.¹³⁷ En una entrevista, aquest explica que tenia una gran amistat amb Ferragut i que en el Passeig Marítim hi havia unes escales inconcluses. Aquestes escales havien de connectar la carretera d'Andratx amb el Passeig Marítim a l'altura del Salt des Ca. Era una obra que havia de fer l'Ajuntament de Ciutat i que quedà només projectada. A principis del anys 50, hi havia un solar d'uns 1.200 metres quadrats vora aquestes escales i Marc Ferragut li va comentar a Cirerol: «Toni, he tengut sempre la il·lusió que Mallorca compti amb una gran sala per escoltar música i tenc un avant-projecte d'allò que podria ser un teatre ideal quant a acústica».¹³⁸ El mateix Cirerol es va reunir en el seu despatx amb Gabriel Roca¹³⁹ i amb Ferragut per planificar el

¹³⁶ *Última Hora*, 21 febrer 1981.

¹³⁷ Antoni Cirerol i Thomàs (1926-2015) va ser president del Parlament de les Illes Balears (1983-1987). Era advocat i funcionari públic de l'Estat, del cos especial de secretaris de la Junta del Port i va ocupar la Secretaria General de la Junta del Port de Palma. Va iniciar l'activitat política el 1970 com a regidor de l'Ajuntament de Palma.

¹³⁸ *Pòrtula. Informatiu cultural de Marratxí*, setembre 1985.

¹³⁹ Gabriel Roca Garcías (1896-1986) era un enginyer mallorquí que va ser director de la Junta d'Obres del port de Palma entre 1940 i 1962. Va projectar i controlar les obres del Passeig Marítim. També va ser president del Foment del Turisme entre 1949 i 1956.

No és estrany que, quan Ferragut vol construir el seu auditori a la zona del Salt des Ca, entri en converses amb Roca que aleshores dirigia la Junta del port de Palma.

naixement de l'Auditorium a la zona del nou Passeig Marítim a la zona del Salt des Ca.

El Passeig Marítim era una obra que es va projectar, en principi, per necessitats militars durant la Guerra Civil. Acabada la guerra, l'any 1940, Gabriel Roca projectà un enorme port que unia el Moll Vell i el Moll de Pelaires. Les obres acabaren cap a 1962 i convertiren el passeig en una de les zones turístiques més importants de Palma a on l'especulació urbanística va estar a l'ordre del dia (I. Murray 2012: 1210-1211). Però l'objectiu de Ferragut en cap cas era el d'especular amb els terrenys de l'auditori, ans el contrari, el seu objectiu no era més que el de promocionar la cultura entre els mallorquins. Objectiu que era diametralment oposat als dels empresaris que començaven a créixer al redós de l'activitat turística en el Passeig Marítim.

La ubicació dels espais teatrals i musicals a Palma i per tant de l'Auditorium no és fruit de l'atzar, sinó que en ella es pot resseguir un seguit de pautes urbanes arquitectòniques i socials. Segons les investigacions de l'arquitecte G. Aloy (2019) a cada etapa històrica li correspon una manera d'entendre la relació de l'arquitectura i la ubicació dels teatres amb els esdeveniments històrics, culturals i socials. A Palma, abans de la construcció de la Casa de Comèdies a la segona meitat del segle XVII, hi ha documentats diversos espais teatrals a la Seu, a Montesion, a l'Estudi General, al Born, al gremi de sabaters o a cases nobiliàries. Aloy situa la transformació de la Casa de Comèdies en el Teatre Principal (1854) en relació als nous aires liberals del segle XIX, un segle que va veure l'aparició de múltiples escenaris arreu de Palma alguns dels quals se situaven en antics convents desamortitzats (teatre de la Mercè, teatre de Sant Francesc, Gran Café del Universo al convent de les monges de la Misericòrdia). A més, amb el naixement d'entitats culturals i polítiques al segle XIX varen sorgir espais teatrals vinculats a aquestes entitats. La iniciativa privada a principis del segle XX va fer possible la construcció d'espais teatrals i musicals:

el Teatre Líric o el Teatre Balear. Amb l'arribada del boom turístic i amb nous planejaments urbanístics a Palma, a mitjans del segle xx, s'obriren nous espais urbans la qual cosa va fer possible que el Passeig Marítim esdevingués un nou eix per a l'oci i la cultura de la ciutat. És en aquest context a on s'ha d'ubicar la construcció l'any 1957 de Tito's i posteriorment l'Auditorium. Així el Passeig Marítim esdevé zona prioritària de l'oci de Palma fins avui en dia.

a) El capital

Quan Ferragut va partir d'Inca l'any 1943, es va retirar del seus negocis del calçat i de l'adoberia. Amb el capital assolit pel traspàs dels negocis volia iniciar una vida diferent a Palma. En sortir d'Inca va partir cap a Palma; allà hi va llogar una casa senzilla, vora la mar, perquè el seu petit fill Rafel anàs a nedar, tengués una barca i ell pogués sortir amb el fill a remar.¹⁴⁰

Quan es plantejà construir una sala de concerts com la que havia vist a Londres, sabia que per això necessitava un elevat capital financer. A moltes entrevistes quan li demanen d'on obtingué els primers recursos econòmics, sempre afirma que va vendre tot quan tenia per invertir-ho al Passeig Marítim.¹⁴¹ Coneixem al manco una d'aquestes vendes de propietats. És el cas de l'edifici que havia construït a Inca després de la Guerra Civil com a adoberia. L'any 1958, va vendre l'edifici al Ministeri d'Educació el qual hi havia de construir una escola de formació professional. La venda de l'edifici de l'adoberia es va fer per 2,5 milions de pessetes. Però la seva bona voluntat va procurar que regalàs el solar sobre el qual s'aixecava l'adoberia. L'Ajuntament d'Inca era

¹⁴⁰ *Última Hora*, 21 febrer 1981.

¹⁴¹ *Diario de Mallorca*, 29 agost 1969. El periodista li demana amb quins doblers va comprar el solar i ell respon: «Vendí cuanto tenía de mi propiedad, al mismo tiempo que gestionaba la concesión de un Crédito, con el que sufragar parte de la obra. (Un crèdit que em varen concedir) tras varios años de intensa labor incansable. No debo nada a nadie a fondo perdido, y lo realizado es hecho solo a mi costa».

la institució que s'havia de fer càrrec d'aportar el solar, però Ferragut li ho donà gratuïtament.¹⁴²

b) El Salt des Ca

Marc Ferragut elegeix el paratge des Salt des Ca per construir-hi la sala de concerts dels seus somnis. Com s'ha apuntat, a la dècada dels anys 50, el Passeig Marítim s'estava urbanitzant i construint. Sabem que Antoni Cirerol va col·laborar amb ell per aconseguir-li la concessió d'uns béns de domini públic al Passeig Marítim, a la zona d'una escala que l'Ajuntament de Palma havia de construir en el Salt des Ca.

La construcció de l'escala s'havia aprovat en el ple de l'Ajuntament de Palma de dia 8 de juny de 1953. Havien de ser unes escales monumentals que comunicarien l'antiga carretera Palma-Andratx i el futur Passeig Marítim just en el lloc del Salt des Ca que era un penya-segat litoral que, amb la construcció del passeig ideat per Gabriel Roca, s'anava degradant. Hi havia constants esllavissaments que posaven en perill la circulació per la part superior del penya-segat, és a dir, pel carrer Marquès de la Sènia. La construcció d'aquestes escales es va anar posposant i mai no foren una total realitat, però en el ple d'agost de 1958 l'Ajuntament encara revisava el pressupost per a la seva construcció¹⁴³. La demanda de Marc Ferragut de construir una sala de concerts en aquest emplaçament va fer canviar els plans municipals. La primera sol·licitud presentada a l'Ajuntament per cons-

¹⁴² Tot el procés de compravenda de l'edifici i de donació del solar està explicat al setmanari *Ciudad* (28 juny 1958, 19 setembre 1959 i 20 agost 1960 i) i a *Diario de Mallorca* (26 juny 1958). El promotor de totes aquestes actuacions per aconseguir una escola de formació professional a Inca era Joan Taix Planas, però també Ferragut hi intervenia. Per exemple el setembre de 1959, Ferragut visitava les obres d'adequació de la seva antiga adoberia juntament amb el batle d'Inca i amb Joan Taix. Ell conta que fins i tot després de vendre l'edifici va anar a Madrid amb Joan Taix per gestionar la construcció de l'escola de formació professional (*Setmanari Dijous*, 16 novembre 1978).

¹⁴³ *Diario de Mallorca*, 22 agost 1958.

truir l'edifici la va fer l'any 1958. El procés administratiu va ser llarg. Ell conta que «por cuatro veces el asunto parecía perdido. Pero la fe, dicen, remueve las montañas».¹⁴⁴ Finalment, la premsa anunciava, el febrer de 1961, que el batle de Palma es reunia amb el director general de ports, aleshores era Gabriel Roca, per tractar sobre els processos administratius que s'havien de seguir per a la construcció de l'Auditorium.¹⁴⁵ La notícia ja era un fet: es construiria un auditori al Passeig Marítim.

c) Els projectes de 1963 i de 1967

L'any 1958 Ferragut té ben decidit que construirà un auditori. Però fins a 1963 no presenta el primer projecte. Entre les dues dates hi havia hagut un protoprojecte¹⁴⁶ fet en col·laboració amb l'arquitecte Joaquín Izquierdo Sancho. Ell va fer un estudi inicial juntament amb Ferragut de forma totalment desinteressada.¹⁴⁷ Quan el projecte va assolir unes dimensions molt grans, el volum de feina era molt alt i això va impedir que Izquierdo continuàs col·laborant.¹⁴⁸

La data escollida per a la presentació oficial del projecte de l'Auditorium és dia 17 de gener de 1963. Semblava que ja havia superat tots els entrebancs administratius. Els diaris locals

¹⁴⁴ *Diario de Mallorca*, 26 gener 1963.

¹⁴⁵ *Diario de Mallorca*, 19 febrer 1961.

¹⁴⁶ Les fonts familiars parlen d'un projecte inicial que només contemplava la construcció d'una única sala de concerts, és a dir, un espai que només serviria per fer-hi actuacions musicals simfòniques, de petits grups o de solistes. Però la idea no va prosperar. D'aquell projecte inicial només en queda el nom: Auditorium. Ferragut, com explica Joan Company (1982), va comprovar que la majoria de sales de concerts eren deficitàries per les limitacions de la seva construcció i la seva funcionalitat i per això va pensar que un auditori a Palma havia d'incloure múltiples propòsits i oferir altres possibilitats.

¹⁴⁷ *Diario de Mallorca*, 26 gener 1963.

¹⁴⁸ Izquierdo y Ferragut varen coincidir també en el projecte de reforma de la seva fàbrica a Inca. Izquierdo era l'arquitecte de la Direcció General d'Educació i s'encarregava de transformar la fàbrica de Ferragut en una escola de formació professional (*Ciudad*, 20 agost 1960).

portaven la notícia a les seves pàgines, fins i tot *Diario de Mallorca* ho posava a portada amb grans titulars dia 17 de gener de 1963: «El gran Auditorium será una obra completísima en su género». El consell de ministres havia aprovat el dia 11 de gener la declaració d'interès social de les obres de construcció per a un conservatori de música i auditori a Palma.¹⁴⁹

El projecte de 1963 és molt semblant al segon que es presentarà el gener de 1967 i que era fruit d'haver afegit algunes millores i petites modificacions. La presentació del projecte es va fer al saló de plens de l'Ajuntament de Palma el gener de 1963. Allà, hi havia exposada una maqueta de l'edifici. El dia que es va inaugurar la maqueta, hi era present Ferragut acompanyat del batle de Palma, el governador i altres polítics locals, membres de la junta d'obres del Port de Palma i Joan Taix en representació del govern estatal i de les entitats culturals i amb qui ja havia coincidit a la venda de la seva fàbrica d'Inca. També, hi era present l'arquitecte Luis Martínez-Feduchi Ruiz.¹⁵⁰

En aquest punt s'ha de fer referència a la importància de la presència de Feduchi¹⁵¹ com arquitecte que signa el projecte. A Espanya, quan Marc Ferragut pensa en fer una sala

¹⁴⁹ BOE n. 23, 26 gener 1963 pp. 1444-1445.

¹⁵⁰ Luis Martínez-Feduchi Ruiz (1901-1975) era arquitecte i va dissenyar importants edificis. També es va centrar en el disseny d'interiors, de mobles, etc. La seva obra més destacada és l'edifici Capitol, construït entre 1931 i 1933 a la Gran Via a Madrid, juntament amb Vicente Eced. En aquest edifici tot va ser dissenyat pels arquitectes. També va construir altres edificis dins del corrent racionalista i dirigí ROLACO, una empresa de disseny de mobles. És destacable l'obra que va dur a terme amb el projecte la Castellana Hilton, a on s'expressarà a partir d'un disseny total i amb la intenció de superar l'historicisme de l'època franquista. El Capitol de Madrid no és l'únic edifici dedicat a les arts escèniques, segons A. García (2014), també fou autor dels projectes de dues sales de cinema a Càceres. A Mallorca també és el l'autor del projecte de Galerías Preciados al carrer Jaume III.

¹⁵¹ A les cròniques periodístiques que explicaren el projecte d'Auditorium a l'any 1963 s'anomena sobretot a Feduchi, però també alguns relats parlen que han col·laborat: Javier Feduchi (fill d'aquest), Cristóbal Halfter (músic: compositor i director d'orquestra) i José Maria Bosch (arquitecte i empresari català).

de concerts semblant a la que ha vist a Londres, no hi ha cap sala igual. Només a Barcelona, a principis de segle xx, s'havia construït el Palau de la Música. Per tant, estam davant d'un projecte pioner. Només uns anys més tard, a Granada (1978), es va idear l'auditori Manuel de Falla.

A principis dels anys 60, Feduchi participava en el projecte d'urbanització La Carabela a Alcúdia (1960) i en l'hotel Xara (1962-1963) també a Mallorca. En el projecte de l'Auditorium Feduchi hi va posar molta il·lusió i ganes segons exposa Blasco (2009: 72-75). L'any 1930 havia dissenyat l'edifici Capitol a Madrid en el qual s'hi integraven: hotel, cinema, cafeteria, sala de festes, restaurant i tendes. També, va dissenyar tot el mobiliari del Capitol en un estil modern. L'any 1963, Feduchi veia en el projecte de l'Auditorium una altra oportunitat per dissenyar-ho tot, com en el Capitol; ell mateix afirmava que a Palma volia controlar el projecte per complet i dissenyar-ho tot: «hasta las servilletas del restaurante».¹⁵² Però no va ser així. Sí que es deu a Feduchi la base sobre la qual es va fer un segon projecte l'any 1967 amb poques diferències respecte 1963. El mateix Marc Ferragut explicava que «las ideas fueron plasmadas como colaborador técnico por ese gran arquitecto, gran amigo, persona de sensibilidad artística y musical extraordinaria que se llama Luis Feduchi. ¡La cantidad de horas y horas, de pesadillas que tuvimos en ellas! La verdad es que, si no hicimos más, es porque materialmente no pudimos hacerlo».¹⁵³ I en una altra entrevista recordava que «pasé semanas y semanas a base de diez y más horas en el despacho del arquitecto Feduchi, en Madrid, exponiendo ideas y ajustes al proyecto inicial».¹⁵⁴

A partir dels relats periodístics¹⁵⁵ de l'any 1963 es pot refer com era el projecte que va presentar. És cert que la pre-

¹⁵² *Baleares*, 19 gener 1963.

¹⁵³ *ABC, Blanco y Negro*, 20-11-1969.

¹⁵⁴ *Diario de Mallorca*, 29 agost 1969.

¹⁵⁵ Els relats periodístics consultats són: *Baleares*, 18 gener 1963 i 19 gener 1963; *Diario de Mallorca* 26 gener 1963; *Cort, revista mallorquina*, 1 febrer 1963.

sentació la va fer en col·laboració amb les autoritats polítiques del moment, però aquestes, posteriorment, li donaren l'esquena i en cap moment aportaren recursos econòmics per aixecar l'Auditorium.

Luis Martínez-Feduchi Ruiz explicava detalladament com era el projecte a la premsa el gener de 1963. Amb les seves explicacions podem comprovar que, des del principi, tot estava perfectament planificat:¹⁵⁶

Hemos concebido (el Auditorium) como un gran complejo cultural. En el edificio irán incluidos desde un salón de exposiciones, un Conservatorio de música, ballet y declamación, con su sala para conjunto y música de cámara, hasta un pequeño cine club, un teatro experimental y el gran Auditorium que será el Aula Magna del Conservatorio.

(L'Auditorium servirà) para conciertos, ópera, ballet, teatro, cine y también para congresos, conferencias, etcétera... Precisamente para estos casos, funcionará también en el mismo complejo un gran restaurante. Todo esto en cuanto a uso interno

(Externament) lo hemos concebido acusando su horizontalidad, no solo por razones técnicas y constructivas, sino que estas mismas razones nos han sugerido la semejanza con los estratos de los acantilados mallorquines. No olvidamos que el Auditorium estará enclaustrado en uno de ellos, cuya meseta superior será la Plaza del Marqués de la Cenia. En las capas superiores de los estratos horizontales se usará la piedra de la isla, el marés.

Nos hemos basado en un proyecto de Conservatorio y al concebir el Aula Magna ha surgido el Auditorium. Realmente el arquitecto (sic) don Marcos Ferragut tuvo una certera visión al concebir el Auditorium como última meta del Conservatorio y aún más, un acierto al encontrar la situación ideal del edificio en el Salt des Ca. El llegar a

¹⁵⁶ *Baleares*, 19 gener 1963.

plasmar este deseo y el conseguir la entusiasta colaboración del Ayuntamiento es un éxito del que no nos damos cuenta. Son ciertamente dos rasgos extraordinarios. El proyecto no ha sido nada más que el hecho de darle forma a la idea del señor Ferragut, y para ello hemos contado con la valiosa colaboración del profesor Cristóbal Halffter.

El dia 17 de gener de 1963 s'inaugurava, com s'ha apuntat, una exposició a partir del plànols i d'una maqueta de l'Auditorium amb l'assistència de les primeres autoritats mallorquines. Aquest dia, com hem dit, en el saló de sessions de l'Ajuntament envoltaven la maqueta Marc Ferragut i autoritats locals. Passats els dies l'exposició es va traslladar a l'oficina d'informació turística perquè la població pogués veure tot allò que havia de ser el futur auditori. Llavors, el mes de març es va exposar la maqueta i el projecte en el local del Foment de Turisme.

El reportatge més extens que se li dedica al projecte de 1963 és el de la revista *Cort* redactat per Joan Cabot. Aquest explica en el reportatge que va coincidir amb Ferragut a un sopar a casa de Josep Nadal Horrach¹⁵⁷ i allà va aprofitar per entrevistar-lo. Ferragut li explica que l'edifici no només servirà per a concerts i altres espectacles, sinó que també es podrà utilitzar per fer-hi congressos de tota mena; en total, tindrà una altura d'uns 26 metres, es construirà en un estil modern i recollirà les qualitats dels millors auditoris que existeixen fins ara. El relat periodístic reproduïx les paraules de Marc Ferragut que descriu l'edifici amb el màxim de detall:

Al mismo tiempo el Auditorium propiamente dicho, con una capacidad de unas dos mil personas, será sede de un Conservatorio de Música y de una Escuela Internacional de

¹⁵⁷ Josep Nadal Horrach havia estat regidor de l'Ajuntament de Palma i de Calvià, president del sindicat vertical d'hoteleria de Balears els anys 50 i 60 del segle xx. Era un important empresari hotelier del ponent de Mallorca.

Ballet y Declamación y la platea del Auditorium podrá convertirse fácilmente en sala de Congresos. Constará de siete plantas, algunas de ellas con mucho vuelo para ganar capacidad, dado los escasos metros de fondo del solar donde va a construirse, disponiéndose además de cuatro salas, una de ellas con capacidad de cuatrocientas butacas destinada a conciertos de solistas y otras dos de ciento diez butacas cada una, destinadas a cineclub y a teatro de bolsillo. Y la restante, dedicada a exámenes y a ensayos de orquesta.

Tendrá también un escenario giratorio y ciclorama (para proyección de luces), discoteca, vestuarios, bar y restaurante, así como oficinas y talleres de escenografía.

Como es natural, a parte de las escaleras habrá ascensores que conducirán, entre otras salas a las situadas en la torre que figurará en la parte izquierda del edificio y que tendrá forma de paralelepípedo.

En el último piso, y en una amplia terraza, se construirá un anfiteatro con escenario en el centro y graderíos laterales con aforo para unos mil espectadores. En él podrá representarse teatro clásico español y griego, así como ballet y otros espectáculos propios para celebrarse al aire libre.

Su coste se calcula en unos sesenta y seis millones de pesetas en cuanto a construcción que, con los gastos de mobiliario, material diverso, etc. sobrepasará seguramente los cien millones de pesetas.

El mes de gener de 1963 Ferragut era molt optimista i pensava que en poc més d'un any les obres ja estarien acabades. En una entrevista feta en aquells moments, se li demanà si es crearia un patronat i ell respongué que això ja vendria més endavant. Tot seguit li plantejaren si seria rendible i la seva resposta fou que no havia dedicat encara ni un moment en pensar sobre això i en un to romàntic afegia: «Sólo confío en que ha de ser el complemento que le hacía falta a tantos dones como derramó Dios sobre Mallorca. Pasará mucho tiempo y todavía no nos habremos dado cuenta de

lo que ese complejo cultural significará para la Isla. Sin olvidar ese Conservatorio que ha de dar los mimbres para que se puedan fabricar buenos cestos».¹⁵⁸ Rafel Ferragut, el fill, confirmava, en una altra entrevista,¹⁵⁹ que son pare no volia ni sentir parlar de rendibilitat i exposava l'argument que un auditori no s'ha de mesurar per la rendibilitat com no són rendibles les carreteres ni les universitats, però hi ha carreteres i universitats perquè són necessàries.

A les entrevistes de principis d'any 1963 li demanen a Marc Ferragut sobre la relació entre l'Auditorium i el turisme. Ell exposa que la relació és clara, però que no és una obra per a turistes sinó que va destinada principalment als mallorquins. A principis dels anys 60 estam en els inicis del desenvolupisme turístic. El mateix Passeig Marítim de Palma i altres zones properes a la capital veuen com es van construint hotels i tota mena d'infraestructures en relació al turisme. Alguns mallorquins queden emmirallats en la riquesa que aporta i tenen la necessitat d'enforçar tota la realitat econòmica, social i cultural en relació a les activitats turístiques. Ferragut és conscient d'això, però té clar que el seu projecte no va encaminat a potenciar el turisme, sinó a oferir cultura a la població mallorquina.

En el ple municipal del mes de febrer de 1963, l'Ajuntament de Palma aprovava una proposta que acceptava el preu fixat per la direcció de ports del solar del Salt des Ca perquè allà s'hi fes l'Auditori. El preu era de 150 pessetes per metre quadrat que totalitzaven unes 247.000 pessetes. Posteriorment, el mes de març, l'Ajuntament ja aprovava un dictamen per sol·licitar canvis en la configuració del Passeig Marítim i eliminar l'escala del Salt des Ca i en el seu lloc fer-hi l'auditori que tenia la qualificació d'edifici d'interès social. Els tràmits administratius avançaven poc a poc. El mes de setembre de 1963, l'Ajuntament va demanar al Ministeri

¹⁵⁸ *Diario de Mallorca*, 26 gener 1963.

¹⁵⁹ *Diario de Mallorca*, 14 gener 1968.

d'Obres Públiques que autoritzàs la Junta d'Obres del Port de Palma a transmetre la propietat a l'Ajuntament d'una parcel·la situada al Salt des Ca.

Els tràmits administratius per poder iniciar les obres eren molt lents. Ferragut havia d'adquirir els terrenys que l'Ajuntament havia aconseguit en el Salt des Ca. A les discussions de la comissió municipal d'urbanisme de març de 1964 hi havia dubtes sobre com ell havia d'esdevenir propietari dels terrenys que de moment eren municipals.¹⁶⁰ Dia 4 de gener de 1965, el ple de l'Ajuntament de Palma va aprovar un dictamen de la comissió d'urbanisme en el qual es presentaven les condicions per a la subhasta del solar de propietat municipal situat en el Passeig Marítim destinat exclusivament a la construcció de l'Auditorium. La subhasta s'iniciava amb un tipus de 247.141,50 pessetes.¹⁶¹ A la fi Marc Ferragut va poder adquirir el solar i començar les obres que acumulaven dos anys de retard. El mes de novembre de 1965 el solar quedava tancat per una paret a la qual s'hi podia llegir: «Solar destinado a Conservatorio Auditorium».¹⁶²

L'any 1966 les obres no s'havien iniciat encara. Només es varen dur a terme, durant l'estiu d'aquell any, obres de desmunt per adequar el solar i tasques del futur aparcament en els terrenys que s'havien guanyat a la mar davant del futur auditori. Durant tot aquest any s'hagueren de resoldre diferents qüestions administratives que no permetien iniciar les obres. Finalment, dia 27 de gener de 1967 el ple de l'Ajuntament de Palma aprovava els darrers tràmits administratius. El projecte estava essent estudiat per 8 empreses que optaven a construir l'auditori. Respecte al projecte de Feduchi de 1963 s'havien fet canvis que alteraren alguns elements. Per això es presentava una nova maqueta i uns nous plànols. Ferragut destacava que aquesta nova maqueta «es muy superior a la

¹⁶⁰ *Última Hora*, 11 març 1964.

¹⁶¹ *Baleares*, 5 gener 1965.

¹⁶² *Baleares*, 11 novembre 1965.

que se hizo cuando el proyecto fue declarado de interés social. Ha sido ampliada y mejorada en todos los sentidos. Será expuesta primeramente en el Ayuntamiento y, posteriormente, en un lugar donde pueda ser cómoda y fácilmente contemplada por el público».¹⁶³ En aquests moments, de nou, la premsa local¹⁶⁴ recollia veus que parlaven de la inviabilitat del projecte, però ell explicava, una vegada més, que allò que construïa era un palau de la cultura i un conservatori que actuaria de viver d'artistes i a la vegada afirmava que mai no havia estat una bogeria proporcionar escoles, universitats i institucions dedicades a elevar el nivell cultural i artístic.

6.3. LA CONSTRUCCIÓ I ELS PREPARATIUS PER A LA INAUGURACIÓ (1967-1969)

6.3.1. *Canvis en el panorama musical*

Marc Ferragut, a finals dels anys 50 del segle xx, ja tenia perfectament clar com havia de ser l'Auditorium. En aquesta data, mentre planifica l'edifici amb Feduchi i altres col·laboradors, el panorama mallorquí en relació a la música culta i clàssica sembla que era molt més actiu que a finals dels anys 60 quan inaugura l'Auditorium. A l'any 1969 persones i entitats de renom com Joan Maria Thomàs, Antoni Torrandell, Eaktay Ahn, Bartomeu Oliver, Jaume Mas Porcel, l'Orquestra Simfònica de Mallorca o la Capella Clàssica són figures poc presents en el panorama musical que o bé han desaparegut o són poc actives. Joan Maria Thomàs que havia sabut captar el talent i s'havia sabut envoltar de músics de renom que col·laboraven amb ell fa anys que ha mort. També han mort Torrandell i Eaktay Ahn. Mas Porcel viu a Alacant. Bartomeu Oliver ja és molt major.

¹⁶³ *Diario de Mallorca*, 29 gener 1967.

¹⁶⁴ *Diario de Mallorca*, 29 gener 1967.

Certament, l'any 1969, en el moment d'inaugurar l'Auditorium, havien sorgit nous talents locals en el camp de la música clàssica i les Joventuts Musicals eren actives. En música religiosa, destacaven Antoni Martorell i Francesc Battle. En el camp de la interpretació, despuntaven Joan Moll i Gabriel Estarellas. Bernat Julià ja destacava en el camp de l'educació i en la composició. Però l'Orquestra Simfònica de Mallorca passava per hores molt baixes. Des dels finals dels anys 50 del segle xx, en comptes d'anar creixent la qualitat musical a Mallorca va anar decaient i en el moment de la inauguració de l'Auditorium es vivia un declivi en relació a altres etapes més actives.

Per una part, l'Orquestra Simfònica de Mallorca havia entrat en una greu crisi des que Eaktay Ahn havia abandonat la seva direcció. Patia una clara manca de músics els quals preferien tocar a locals turístics ja que els sous eren molt baixos rere el faristol orquestral. Com assenyala Obrador (2016: 475-477 i 483-484), part dels abonats deixaren de pagar les quotes anuals a l'orquestra, les institucions públiques li aportaven subvencions raquíiques i mancava un conservatori superior de música que alimentàs l'orquestra de músics professionals. La crisi es va anar agreujant i l'any 1972 l'orquestra va desaparèixer.

Per altra part, el clima musical a finals dels anys 60 era molt diferent al de la dècada dels 40 i dels 50. En el moment de la inauguració de l'Auditorium, molts músics no se sentien atrets per la música clàssica i culta sinó que els més joves preferien altres estils, la música pop o les guitarres elèctriques.¹⁶⁵ El tenor mallorquí Joan Baptista Daviu¹⁶⁶ en una entrevista feta a pocs dies de la inauguració de l'edifici era de l'opinió que l'ambient musical mallorquí estava adormit i

¹⁶⁵ Vegeu l'entrevista a Diego Moreno aportada per Obrador (2016: 501) sobre la crisi de l'Orquestra Simfònica de Mallorca.

¹⁶⁶ Joan Baptista Daviu Romaguera (1930-1999) era un tenor mallorquí de renom internacional. Va ser deixeble de Jordi Frau i Joan Nadal. Va debutar l'any 1954 en el Teatre Líric de Palma.

desitjava que l'Auditorium tornàs a fer florir aquest ambient que dècades abans havia assolit grans èxits.¹⁶⁷

Prova d'aquests canvis era l'allunyament de Marc Ferragut respecte de l'Orquestra Simfònica de Mallorca. L'any 1969, a poques setmanes per a la inauguració¹⁶⁸ afirmava que no havia tengut cap contacte amb el Cercle de Belles Arts, patrocinador de l'Orquestra, per dur a terme actuacions a l'Auditorium. Creia, i així era, que la Simfònica no tenia prou nivell tècnic per oferir concerts que estassin a l'altura de les seves exigències. No obstant això, Ferragut no tancava les portes a ningú ni a cap agrupació musical mallorquina i es mostrava receptiu a les demandes que li fessin aquests conjunts locals.¹⁶⁹ L'acord degué arribar, ja que a finals de novembre de 1969 la junta de l'Orquestra va decidir per majoria dur a terme els seus concerts a l'Auditorium i abandonar el lloc a on fins llavors havien estat actuant. Justificaven el canvi per la millora de les condicions acústiques i de comoditat de l'edifici acabat d'inaugurar. També, es va decidir que el president de l'agrupació musical, Antoni Paríetti, s'entrevistàs amb Ferragut per acordar les condicions.¹⁷⁰

Respecte a l'afició a la música clàssica a Mallorca, Marc Ferragut creia que tenia potencial i posava com a exemple que, si se li oferia una bona programació, el públic responia; si es programava Karajan, l'Auditorium s'omplia. Ferragut l'any 1969 creia que, per les immenses, extraordinàries i massives demandes de localitats per escoltar Karajan, Mallorca era el lloc ideal per donar vida a l'Auditorium.¹⁷¹ Per descomptat, tenia unes expectatives de la qualitat de l'afició mallorquina, a poques setmanes d'inaugurar l'edifici, per sobre d'allò que

¹⁶⁷ *Diario de Mallorca*, 3 setembre 1969.

¹⁶⁸ *Última hora*, 18 agost 1969.

¹⁶⁹ A principis de 1970 Ferragut havia cedit l'edifici per fer-hi alguns actes benèfics a agrupacions musicals locals, a la Banda Municipal de Música de Palma i a les Joventuts Musicals de Mallorca.

¹⁷⁰ *Diario de Mallorca*, 20 novembre 1969.

¹⁷¹ *Última hora*, 18 agost 1969.

al final es va veure a la realitat. En una entrevista del setembre d'aquell any, quan li demanen si a Mallorca hi ha ambient musical que doni suport a un edifici d'aquesta grandiositat, respon amb molta il·lusió i està convençut que «un pueblo que en una docena de años ha montado la concentración hotelera mayor del mundo, que tiene uno de los aeropuertos de más tráfico de Europa, una zona que en poco tiempo se ha convertido en cosmopolita es capaz de conseguir la afición más entusiasta y más ferviente del Universo».¹⁷²

Passats els anys, va veure que la realitat era diferent i que allò que havia planificat era més propi del segle XXI que de 1969. L'any 1981, segurament decebut per múltiples factors, considerava que la idea de fer un Auditorium era una ridícula ja que a Mallorca no hi havia una tradició com a Viena o Berlín i, a més, la gent interessada en la música clàssica sempre era una minoria i el nombre d'habitants de Mallorca era escàs comparat amb les ciutats a les quals hi ha edificis com el seu.¹⁷³ Malgrat cert desengany i l'avançada edat, l'any 1981, encara, demostrava que tenia ganes de treballar per la millora de l'afició local i explicava, segurament de forma vehement, que «a pesar de ser viejo conseguiré que Mallorca se convierta en un centro cultural universal y llenaré con ello los hoteles y los restaurantes, si los ministros entienden lo que es esto... si lo entienden, ya lo intentaré por otros medios, con todas mis fuerzas».¹⁷⁴

L'any 1967, el seu desig era obrir, com més aviat millor, les portes d'allò que durant tants anys havia somniat dia

¹⁷² *La Vanguardia*, 18 setembre 1969.

¹⁷³ *Última Hora*, 21 febrer 1981. Dos anys abans d'aquestes declaracions manifestava una idea semblant quan atribuïa una certa fredor del públic mallorquí que justificava per la manca de tradició. Però no perdia l'esperança i afirmava que «dentro de cierto tiempo llegará a tener un entusiasmo y un calor actualmente desconocido por todas las obras culturales que se programan. Estoy seguro de que algún día lo comprenderán, porque si no yo ya lo hubiera dejado. Es necesario que lo comprendan». (*Diario de Mallorca*, 5 agost 1979).

¹⁷⁴ *Última Hora*, 21 febrer 1981.

i nit. I mentre ho imaginava, tenia unes expectatives molt positives del context social i musical que l'envoltava, de les seves possibilitats i d'allò que rebria de les administracions públiques. Amb l'Auditorium, Ferragut feia realitat l'objectiu d'oferir una educació per a tothom sense distinció de cap mena, de crear un lloc on la llibertat artística imperàs, de crear un espai fraternal a on tothom hi tingués accés. Si mancava cert nivell musical a l'afició local, pensava que era el moment d'assolir-lo amb l'Auditorium. Esperava que la música de qualitat que ell oferiria fes la funció de crear una millor afició. En el titular a una entrevista que li feren pocs mesos abans d'inaugurar es podia llegir: «La obra de Don Marcos Ferragut, abierto desafío a la calidad intelectual de los palmesanos».¹⁷⁵ En aquest mateix article periodístic explicava els seus desitjos de futur per a l'edifici que anava a inaugurar: fer realitat un projecte encaminat a la creació d'un ambient artístic i musical que influís a l'àmbit internacional. Pensava que quan el públic mallorquí assistís a una actuació a l'Auditorium «quedarà de tal formal embelesado que la repetición se le ha de convertir en necesidad vital».

6.3.2. *Les obres i els preparatius per a la inauguració*

A principis de l'estiu de 1967 les obres varen començar a càrrec de l'empresa constructora Ramon Beamonte de Madrid, la mateixa que havia construït a Mallorca la central tèrmica de Sant Joan de Déu. En una entrevista¹⁷⁶ concedida en motiu de l'inici de les obres, explicava que l'edifici que ell construïa no s'assemblava funcionalment ni al Royal Festival Hall de Londres, ni al de la Filharmònica de Berlín, ni al Concertgebouw d'Amsterdam ja que aquests edificis estaven dedicats només a concerts, mentre que l'Auditorium volia tenir múltiples utilitats: concerts, conferències, teatre,

¹⁷⁵ *Diario de Mallorca*, 22 novembre 1968.

¹⁷⁶ *Última Hora*, 22 agost 1967.

òpera, ballet... Relatava que tendria dos escenaris i que el petit seria més gran que el del Teatre Principal.

L'abril de 1968 les obres avançaven a bon ritme amb centenars d'operaris treballant i s'observa a les fotografies que apareixien publicades a la premsa local que estaven ben avançades les obres de l'estructura de l'amfiteatre, de la platea, de les llotges i que només mancava l'estructura de l'escenari.

Cal recordar que la construcció s'havia aixecat sota els penya-segats del Salt des Ca, una zona amb constants esllavissades. Aquestes provocaven problemes de circulació de vehicles i persones en el carrer del Marquès de la Sènia, la part superior dels penya-segats. Per fer possible la construcció de l'Auditorium es varen haver de reforçar els penya-segats. Una vegada reforçats, l'edifici es va poder alçar. D'aquesta manera, es va eliminar el problema dels esllavissaments. En el darrer ple municipal de Palma de juny de 1968, es va llegir una carta de Ferragut a la qual explicava que havia pagat el mur que reforçava el desnivell entre el carrer Marquès de la Sènia i el nou Passeig Marítim, així ell posava punt i final al problema d'esllavissaments i es podia obrir de nou el carrer al trànsit. El batle va fer constar en l'acta que li agraïen a Ferragut que hagués pagat aquesta obra amb el seus propis recursos.

Les obres estaven sota el control constant de Marc Ferragut i del seu fill Rafel. Mentre anava creixent l'edifici, feien gestions per a la inauguració i la immediata posada en funcionament de tot l'edifici. A mitjans de 1968, les obres ja portaven un any en marxa i Ferragut anunciava a la societat mallorquina les previsions i la significació d'allò que estava a punt de ser una realitat.¹⁷⁷ Afirmava que tenia la intenció de fer de Palma una Viena, un Milà, un Salzburg o un Edimburg. Estava molt orgullós dels aspectes tècnics de l'edifici i creia que no tendria res a envejar, des del punt de vista tècnic, al Lincoln Center de Nova York. Ara, ja especifica-

¹⁷⁷ *Diario de Mallorca*, 9 juny 1968.

va quines institucions hi tendrien cabuda: un conservatori elemental, mitjà i superior, una escola d'art dramàtic, una escola de ballet i una escola d'arts decoratives. En total preveia 30 aules i dues sales per a ballet. Ell mateix explicava com era de gran l'edifici a partir de la comparació amb altres espais. Per exemple aclaria que l'escenari principal era dues vegades i mitja més gran que el del Liceu, que els camions podrien entrar a l'escenari a descarregar material, que el formigó que s'havia utilitzat era el doble que el de l'estadi Lluís Sitjar, que totes les butaques tenien el mateix confort, visibilitat i acústica, que disposaria de dos restaurants i cafeteries o que les tomes de televisió i de megafonia estaven dissimulades perquè ningú no les veiés.

Aleshores, ja s'havia produït la trobada entre ell i Karajan amb qui va iniciar una cordial amistat. Marc Ferragut i Herbert von Karajan s'havien conegut el gener de 1968. El mateix Ferragut conta¹⁷⁸ que va anar a la ciutat alemanya de Munich convidat pel propi director. Allà, el secretari personal del director li va fer saber que Karajan no solia dedicar més de cinc minuts per entrevista. Ferragut li respongué que procuraria ser breu. Després d'esperar mitja hora assegut en el hall de l'hotel, va aparèixer Karajan, li donà la mà i li demanà: «Quin és el seu problema, Sr. Ferragut?». Karajan el va fer passar a una sala i li tornà a fer la mateixa pregunta. L'entrevista va durar unes dues hores i mitja. Ferragut li va ensenyar els plànols de l'Auditorium. El director austríac li va indicar que fes algunes rectificacions en el fossat de l'orquestra i digué que estava assabentat del projecte. Ferragut va aconseguir que Karajan posàs en el seu calendari una actuació a Mallorca no en forma d'un concert, sinó de tres.

Mentre ideava i aixecava l'Auditorium, anava establint relacions amb un seguit de persones. Era una bona estratègia. Amb algunes els resultats no foren positius: de les autoritats polítiques mallorquines no va obtenir cap mena d'aju-

¹⁷⁸ *Baleares*, 1 febrer 1968.

da financera per a la construcció ni per als primers anys de funcionament. Sí que un segit d'artistes i empresaris culturals reconegueren la qualitat d'allò construït, la valentia de Ferragut i que era una bona idea fer de l'Auditorium un autèntic centre cultural amb la música com a eix. Quan feia poc més d'un any que havien començat les obres, Ferragut va rebre la visita de Joan Antoni Pàmies que des de 1947 era l'empresari del Teatre del Liceu de Barcelona. Pàmies havia aconseguit crear una orquestra i un conjunt de ballet propis per al teatre. Segurament, Ferragut volia imitar aquell model i per això sempre que parlava de l'Auditorium afegia que volia que fos un conservatori i una escola de dansa.¹⁷⁹ Pàmies i ell estigueren en contacte quan l'Auditorium era només un projecte sobre el paper i entre ambdós hi havia un traspàs constant d'informació i idees. Pàmies anunciava¹⁸⁰ el setembre de 1968 que entre el Liceu i l'Auditorium hi hauria, en el futur, un estreta col·laboració per fer possible una temporada conjunta d'òpera.

El 21 de novembre de 1968 va rebre la visita d'Ottavio Zinno (director de l'Orquestra Simfònica de Palerm) que dies abans havia estat dirigint l'òpera Don Carlo de Verdi a Barcelona. Aprofitant la proximitat, va visitar Palma amb l'objectiu de conèixer allò que estava construint Ferragut. Les fonts periodístiques¹⁸¹ recullen que parlaren de la possibilitat de representar algunes òperes a Mallorca. Entre els dos hi havia hagut converses per muntar una temporada d'òpera italiana al futur Auditorium. Zinno confirmava a la premsa local que havia quedat sorprès d'allò que s'estava construint ja que es podia comparar amb els millors complexos musicals del món.

¹⁷⁹ Ferragut volia que l'Auditorium no fos només un teatre receptor sinó que també fos productor, per això considerava essencial tenir un conservatori i una escola de ball i a més tenia en projecte formar un cor, una orquestra i els seus propis tècnics (*ABC Blanco y negro*, 20 novembre 1969).

¹⁸⁰ *Baleares*, 29 setembre 1968.

¹⁸¹ *Diario de Mallorca*, 22 novembre 1968.

El juny de 1969 arribà la visita de Thomas Piper (gerent del Fairfield Hall de Londres).¹⁸² Una altra vegada el visitant restava sorprès de l'alta qualitat de la construcció i de l'empenta cultural de Ferragut.¹⁸³ L'anglès venia a visitar l'Auditorium com a supervisor convidat per Ferragut. Després d'haver vist l'edifici manifestava que es tractava d'una iniciativa fora de sèrie, d'una de les millors construccions d'aquesta mena i que era una realització magnífica que acreditava l'esperit d'iniciativa i l'entusiasme del seu promotor.

Dia 9 d'agost de 1969 les obres estaven a punt d'acabar. Ferragut va decidir que aquest dia es farien unes proves acústiques amb instruments musicals i veus.¹⁸⁴ Mentre es feia la prova ell estava assegut a la platea acompanyat pel pianista i professor de clavicèmbal i acústica Jaume Mas Porcel. La prova la varen dur a terme una petita orquestra dirigida per Anthony Moors,¹⁸⁵ el baríton De Lara i la soprano Francisca Cuat.¹⁸⁶ Però la prova més mediàtica va ser la que es va fer dia 21 de juliol de 1969 a càrrec del violí concertino de la Simfònica de Berlín, Leon Spierer, que havia estat enviat per Karajan a Mallorca per comprovar si allò que era un pressentiment esdevenia real: que l'Auditorium tenia una acústica extraordinària. En primer lloc, el violinista mallorquí Felip Pons havia fet sonar el seu instrument mentre Spierer, des de la platea, escoltava com sonava la sala. El seu veredict va ser: «Francament meravellós, com deim a la nostra terra, Don Marc l'ha pegada». Marc Ferragut, després

¹⁸² És un centre cultural semblant a l'Auditorium quant a funcionalitat ja que disposa de sala de concerts, teatre, espai per a ballet, etc.

¹⁸³ *Diario de Mallorca*, 8 juny 1969.

¹⁸⁴ *Diario de Mallorca*, 10 agost 1969.

¹⁸⁵ Anthony Morris era d'origen estatunidenc i va dirigir l'Orquestra Simfònica de Mallorca entre 1960 i 1963.

¹⁸⁶ Francesca Cuat Ripoll (1938- 1997) fou una soprano i professora de cant mallorquina. Estudià al Conservatori de Palma, ampliant estudis a València, Madrid, Barcelona i Itàlia. Entre 1990 i 1993 fou directora i professora de cant del Conservatori Professional de Música i Dansa de Palma.

de sentir aquestes paraules, va somriure. Llavors, el músic de l'orquestra alemanya va agafar el seu propi violí, va pujar sobre les bastides que encara hi havia damunt el fossat i, durant mitja hora, va fer sonar una teringa interminable de notes. En declaracions fetes a la premsa local Spierer avaluava l'acústica de la Sala Magna en aquests termes:

mi impresión es que resulta sumamente difícil hacerse idea de la acústica en una sala todavía en construcción. Pero si ahora, cuando todavía faltan por cerrar oberturas, la sala suena así, con esa repercusión de sonido, con esta resonancia, ¿qué no será cuando esté en perfectas condiciones? Lo importante para un solista es oír que el sonido emitido por su instrumento sigue vibrando en la sala. Y la prueba ha salido verdaderamente satisfactoria.¹⁸⁷

El gener de 1969, Ferragut encara no tenia clara la data d'inauguració ja que parlava de la possibilitat d'obrir portes a finals de maig o principis de juny d'aquell any. Preveia que seria l'Orquestra Simfònica Nacional d'Espanya la que inauguràs l'edifici i que llavors, al setembre, actuaria Karajan amb la Simfònica de Berlín. Arrel d'aquest anunci hi hagué una gran demanda d'entrades per escoltar el director austríac. Però a finals de juliol, es va anunciar que l'orquestra espanyola no podria actuar i que la inauguració seria a càrrec de Karajan. El motiu era que les obres s'havien endarrerit i per setembre només seria possible obrir al públic la Sala Magna per fer-hi concerts, però no òperes i que la resta d'instal·lacions s'anirien obrint posteriorment.¹⁸⁸

El mes d'agost les obres continuaven a un ritme frenètic. Les premses no feien oblidar que els acabats havien de ser perfectes. Per això l'escultor Rolf Schaffner¹⁸⁹ a finals de

¹⁸⁷ *Diario de Mallorca*, 22 juliol 1969.

¹⁸⁸ *Baleares*, 2 agost 1969.

¹⁸⁹ Rolf Schaffner (1927-2008) era un escultor alemany que residí molts anys a Mallorca (Santanyi). Té nombroses obres a diferents indrets de l'illa.

mes estava treballant a la mateixa Sala Magna elaborant dos plafons decoratius destinats, en principi, a ubicar-se en els laterals de la sala.

Dia 2 de setembre de 1969 va arribar Herbert von Karajan a Palma provinent de Suïssa amb 120 músics més.¹⁹⁰ A l'aeroport, va ser rebut pel batle de Palma, per molts periodistes i pel mateix Ferragut. Karajan baixà de l'avió a les 14,45 hores i, en veure'l, li digué «Bon jour, mon cher Ferragut». «Merci, merci», li respongué ell. Tot d'una, els dos s'abracen durant un llarg minut i dels ulls de Ferragut varen caure unes llàgrimes d'alegria i emoció. Tot d'una Karajan es traslladà a l'Auditorium a provar les condicions acústiques de la sala. Expressà als mitjans de comunicació que estava molt content d'actuar allà i afegí que l'Auditorium era una obra que només un mecenes com Ferragut podia realitzar. A les set de l'horabaixa de dia 2 de setembre, Karajan va dirigir l'assaig de l'orquestra per definir la ubicació dels músics i la situació dels llums. Vint-i-quatre hores després començava el concert inaugural.

6.4. LA INAUGURACIÓ

La inauguració es va produir dia 3 de setembre de 1969. Fou un esdeveniment cabdal en el panorama cultural i musical mallorquí. Per primera vegada Herber von Karajan, que des de dia 2 estava allotjat amb la seva parella a una casa de Formentor, i la Simfònica de Berlín sortien de gira artística durant una setmana en un mateix escenari. Les portades de tota la premsa estatal i local obriren dia 4 de setembre amb la notícia de la inauguració.

El fill, Rafel Ferragut, recorda com varen ser els moments previs abans de la inauguració (del Hoyo 2005, 147). Ferra-

¹⁹⁰ La informació que permet el relat de l'arribada de Karajan i els preparatius previs al concert prové de les cròniques periodístiques d'aquells dies, sobretot de *Diario de Mallorca* (2 de setembre 1969).

gut fill explica que, el dia abans de la inauguració, hi havia molts de nervis ja que l'edifici no estava del tot acabat. Hi havia zones que estaven a mig fer com la part del restaurant o la Sala Albéniz. Per això varen dedicar tots els esforços a la sala gran. Quan la gent entrava el dia del concert, encara es posava la moqueta. Fins i tot, quedaren certes zones sense acabar i dos dies abans encara faltava folrar de fusta les parets laterals, la zona de les portes laterals de sortida.

Devers les 10 del vespres de dia 3 de setembre, sortia a l'escenari Marc Ferragut, era rebut amb una llarga i forta ovació. El discurs fou breu, demanà perdó per no haver pogut inaugurar amb totes les dependències acabades i donà les gràcies. Unes gràcies que anaven dirigides a les institucions governamentals de Mallorca i Espanya i que mostren, d'una forma molt dissimulada, un cert punt de sarcasme per part de Ferragut ja que cap d'aquestes institucions havia aportat ni un cèntim, ni estava previst que n'aportassin cap. En cap cas les paraules del discurs mostraren ni vanitat ni orgull. Després del discurs, quan es retirava de l'escenari, Ferragut es dirigí cap a Karajan i li lliurà la batuta. Es conserva una gravació¹⁹¹ de les paraules inaugurals de Ferragut:

Altezas, excelentísimos, ilustrísimos, señoras y señores:

Pido mil perdones a todos los concurrentes a esta sala por no haber podido presentar todo ese centro educativo tal como era nuestro deseo ya que se compone de diferentes teatros, 4 teatros precisamente, un gran conservatorio don Cervantes, dedicados a la enseñanza de ballet, a la enseñanza de música, enseñanza de artes decorativas, enseñanza de canto y arte dramático. Eso ha sido forzado precisamente porque teníamos el contrato con la orquesta de Berlín y el señor Karajan y no podíamos de ninguna forma aplazarlo. Por lo tanto, se ha tenido que hacer todo

¹⁹¹ Hem tengut accés a aquesta gravació gràcies a Bernat Obrador que la conserva en el seu arxiu particular.

de una forma apresurada. Por eso continuará trabajándose en este centro y vamos a inaugurar cosas, una detrás de la otra hasta que muy pronto, dentro de un mes o dos, pueda ser ya una cosa completa.

Esperamos también poder presentar luego grandes temporadas de ballet, de teatro, de ópera ya que vamos a recibir uno de estos días 80 toneladas de material de luminotecnia y de escenografía para que todo resulte una cosa lo más completa posible.

Ahora deben perdonar las muchas deficiencias que ustedes van a encontrar en esta sala y en todo lo demás, porque es exactamente igual que cuando se saca una guitarra de la fábrica y luego hay que afinarla, hay que estirla, hay que ponerla en condiciones (tall en la gravació), por lo tanto esto necesita una afinación completa y esto se hará seguidamente.

Por otra parte, doy mis más expresivas gracias a todos los señores que han colaborado (inaudible) desde todos los ministerios: Ministerio de Gobernación, Ministerio de Información, Ministerio de Educación Nacional, Ministerio de Obras Públicas y todos los centenares de personas que han colaborado para conseguir esta realización, es decir, que puede decirse que todos lo han hecho menos yo mismo.

Por otra parte, muchas gracias y espero su colaboración en este sentido para que pueda ser esta obra una continuidad no tan sólo para nosotros sino para todas las generaciones futuras.

Muchas gracias a todos. (Aplaudiments)

Y ahora vamos a dar la batuta a la primera orquesta del mundo y al director mejor de todos los tiempos.

Després del discurs, els 120 músics de la Simfònica de Berlín interpretaren l'himne d'Espanya i llavors el d'Alemanya. El públic, majoritàriament mallorquí, va omplir totes les 1.800 butaques de la Sala Magna. Les cròniques perio-

dístiques parlen d'una excel·lent interpretació a càrrec de l'orquestra i de Karajan. El programa de mà¹⁹² anunciava que en el concert inaugural s'interpretava la Simfonia n. 6 i la Simfonia n. 7 de Beethoven.

Les cròniques periodístiques parlen de l'assistència de nombrosos personatges populars, famosos i les autoritats locals i estatals: els Prínceps d'Espanya, Joan Carles i Sofia; els Marquesos de Villaverde; el governador de les Balears, Víctor Hellín; el president de la diputació, Rafel Villalonga; el batle de Palma, Gabriel Alzamora, i alguns directors generals dels ministeris de Cultura i Educació. Aquestes mateixes cròniques parlen, amb un llenguatge ple d'alabances, de la grandiositat de l'edifici, de la rellevància de Ferragut, de la qualitat de l'orquestra o de la delicadesa del director.

Aquell dia inaugural, en una de les llotges hi ha Francisca Bonafé. Pel cap li passen tots els records de la seva vida amb Marc Ferragut: la feina a la fàbrica d'Inca, els anys dedicats al futbol i a la política, les angoixes de l'absència de l'espòs durant els primers mesos de la Guerra Civil viatjant per la Península i Menorca, la tristesa de l'època de la presó d'Inca i de Can Mir, partir d'Inca cap a la capital. Dia 3 de setembre de 1969, quasi ningú vol recordar aquests esdeveniments. Però segur que passen per la ment de Francisca i de Marc juntament amb els records de tots els anys planificant i construint l'Auditorium. A la llotja a on hi ha Francisca també hi ha Dolores Talavera, l'esposa d'Eaktay Ahn, director de la Simfònica de Mallorca i que havia mort l'any 1965. Dolores

¹⁹² El programa de mà havia estat editat i imprès en el taller de la impremta Vich. També havia estat imprès allà el programa inaugural del Cafè Mercantil d'Inca del qual Ferragut n'era un dels promotors l'any 1936. Ambdós programes tenen el mateix format vertical i en ambdós hi ha la mà de Ferragut i Antoni Vich que també havia imprès l'*Atlas de Zapateria*.

Dia 4 de setembre es va interpretar la Simfonia n 29 K. 201 de Mozart, Don Joan de Richard Strauss i la Simfonia n. 2 de Brahms. Dia 6 de setembre es va interpretar la Simfonia Incompleta de Schubert, i la Simfonia n. 5 de Txaikovski.

Talavera recorda en les seves memòries¹⁹³ que el seu espòs, parlant amb Ferragut en els anys 50, es queixava de la sonoritat del Teatre Principal. En aquell moment, Ferragut li va assegurar que faria construir a Palma el millor auditori i el dia que es posàs la primer pedra el convidaria a un dinar.¹⁹⁴ La construcció de l'edifici s'anava endarrerint, però quan Eaktay Ahn tornava després d'alguna gira, cridava per telèfon a Ferragut i li demanava: «Quan posaràs la primer pedra i faràs el dinar?». Aquesta pregunta es va anar repetint durant anys. Eaktay Ahn no va poder veure l'edifici acabat. El dia de la inauguració Ferragut va anar a la llotja a on hi havia Dolores Talavera i, quan es miraren, no es varen dir res, ni una paraula, però els dos recordaven la mateixa persona: Eaktay Ahn.

La inauguració de dia 3 de setembre va ser un esdeveniment que va anar més enllà dels cercles musicals de Mallorca. Va arribar a ser conegut arreu d'Espanya gràcies a la difusió que en va fer la televisió i la premsa estatal. La televisió espanyola va ser present a l'acte ja que es conserva un documental titulat *A propósito de Baleares*¹⁹⁵ en el qual hi ha imatges del dia de la inauguració: es veu públic en el hall esperant l'inici del concert i, llavors, es veu un moment de l'actuació de Karajan. Després, el 28 d'agost de 1973, RTVE va emetre un reportatge dedicat a explicar que era l'Auditorium en el qual hi va participar Marc Ferragut. Aquest reportatge formava part del programa *Buenas Tardes*. També la inauguració tingué un ressò internacional ja que part del

¹⁹³ Aquesta anècdota de Dolores Talavera ha estat recollida per Bernat Obrador (2016: 412-413)

¹⁹⁴ Aquest fet també el conta Rafel Ferragut que explica que el crític musical Luis Aguiló de Cáceres retreia a Eaktay Ahn que la simfònica desafinava molt. El director li va respondre al crític que no era l'orquestra la que desafinava sinó que era el Teatre Principal. Marc Ferragut li va dir al coreà: «No et preocupis, perquè jo construiré un teatre nou. Faré un auditori per tu». Rafel Ferragut relata que tot començà amb aquesta frase. (F.X. del Hoyo 2005, 146)

¹⁹⁵ <https://www.rtve.es/alacarta/videos/documentales-color/proposito-baleares/2889141/>. Consultat el 3 de juliol de 2020. Es tracta d'un documental de promoció turística de les Illes Balears.

públic assistent aquell dia provenia de països europeus i d'Amèrica. La televisió austríaca va donar a conèixer l'esdeveniment i rodà un reportatge sobre Mallorca amb àmplies referències sobre l'Auditorium.¹⁹⁶

La Sala Mozart, situada sota la platea de la Sala Magna, estava adaptada per a concerts de petit format i obres de teatre. Es va inaugurar dia 8 de març de 1970 amb un concert del Quartet Smetana.¹⁹⁷ El 19 de març la cantant mallorquina Maria del Mar Bonet hi va fer un concert, amb un gran èxit de crítica, organitzat per les Joventuts Musicals. Tant era el públic assistent que s'ocuparen els passadissos i les escales i s'hagueren de posar cadires a l'escenari. El restaurant es va obrir el 25 de novembre de 1969 amb un dinar inaugural per als mitjans de comunicació.¹⁹⁸

El conservatori elemental de música estava situat en el Seminari Vell en unes instal·lacions poc adients. Però dia 11 de novembre de 1970 es va traslladar a les aules que s'havien creat per aquesta funció educativa a l'Auditorium, a la planta cinquena, ara anomenada Antoni Vich. Mig any després, el 15 de maig de 1971 es presentava el Club de Joves Amics de l'Auditorium. Era una associació formada per Xavier Cassanyes, Josep Llorens Huc, José Martínez García y Antonio Mazaira. Relata Cassanyes que Josep Font i Trias l'animà a parlar amb Marc Ferragut per fer activitats a l'Auditorium. D'aquest primer contacte entre els dos va sorgir la idea de fer un club per animar els joves a anar a l'Auditorium. Es va aconseguir que els membres tinguessin uns preus reduïts presentant el seu carnet de soci. Es varen fer campanyes de captació a les escoles de Palma a partir d'una gravació en cinta magnetofònica d'unes paraules de Ferragut que explicava que era l'Auditorium.

¹⁹⁶ *Diario de Mallorca*, 1 juliol 1969.

¹⁹⁷ Era un grup de cambra txec que va actuar entre 1945 i 1989. Fou durant molts anys un dels grups de cambra més reconeguts. L'any 1970 estava format per Jiří Novák, Lubomír Kostecký, Milan Škampa i Antonín Kohout.

¹⁹⁸ *Diario de Mallorca*, 26 novembre 1969.

6.5. ALGUNES ACTUACIONS DESTACADES I EL TEATRE

Només la programació de l'Auditorium dels 12 primers anys (1969-1981) reclama una anàlisi molt més àmplia i detallada que la que es pot oferir en aquesta biografia. Aquí només apuntarem els conjunts o els solistes més destacats que es programaren en aquests anys i que tingueren cert ressò mediàtic (en cap cas són un llistat complet):

Academy of St Martin in the Fields	NikitaMagalof
Alexis Wissenberg	Òpera any 1972 amb la companyia
Arthur Rubinstein	del Teatre Nacional de Rijeka
AtahualpaYupanki	Òpera any 1974 amb obres de Wagner
Ballet d'Antonio Gades	Òpera any 1976 amb obres de Wagner
Ballet Kirov (Mariinski)	Orquestra de la RTVE
Ballet Moiseyev	Orquestra de París
Claudio Arrau	Orquestra de Viena Johann Strauss
Daniel Barenboim	amb WilliBoskovky a la direcció
DukeEllington	Orquestra Filharmònica de Berlín amb
EnglishChamberOrchestra	Herber von Karajan a la direcció
FacundoCabral	Orquestra Filharmònica de Lenin-
GyorgyCziffra	grado
Joan Manuel Serrat	Orquestra Filharmònica de Viena
José Iturbi	amb K. Bohm a la direcció
Lluís Llach	Orquestra Nacional d'Espanya
Louis Devos	Orquestra Nacional de la URSS
Margot Fonteyn	Orquestra Nacional de Moscou
Maria del Mar Bonet	Orquestra Simfònica Ciutat de Bar-
Matt Monro	celona
MishaDichter	Orquestra Simfònica Ciutat de Palma
Montserrat Caballé	Peter Aronsky
NarcisoYepes	Sergio Mendes
NicolaGhiuselev	Tete Montoliu

En relació al teatre, s'ha d'apuntar que entre 1969 i 1971 l'Auditorium havia programat poc teatre, només s'havien fet 162 funcions. Però a partir de finals de 1972 la situació va canviar. Marc Ferragut, es va proposar oferir-ne més en qualitat i quantitat. Per això, els tres anys següents, 1972-1974, ja s'havien fet 678 funcions. Entre 1969 i 1981 es feren, en total, 2.783 funcions teatrals. D'aquestes un 78% foren en castellà, un 20% en català i només un 2% en anglès.¹⁹⁹ De fet a l'Auditorium s'havia format una escola d'art dramàtic que tingué una curta volada. No obstant això, sí que Ferragut havia planificat una bona estratègia per rellevar el món teatral mallorquí de principis dels anys 70. Sabem que, aleshores, l'entramat teatral local era dèbil. Segons explicava Llorenç Capellà, cap a 1973, l'interès del públic pel teatre estava debilitat i només tenien èxit de públic alguns vodevils en castellà i alguna cosa més.²⁰⁰ El mateix Capellà explicava que havia conegut el projecte teatral de Ferragut que consistia en fer una escola de teatre amb professors de provada serietat, representar autors locals de qualitat, proveir-se d'un grup de traductors per posar a l'abast dels espectadors mallorquins obres escrites en qualsevol idioma i assegurar a les companyies que sorgissin de l'escola uns beneficis econòmics de les representacions que es fessin a l'Auditorium.²⁰¹ El projecte teatral de Ferragut no va ser implantat, però sí que impulsà fortament el teatre. De fet, com es veu en el quadre adjunt, dues tercers parts de les funcions de l'Auditorium entre 1969 i 1981 eren teatrals.

¹⁹⁹ Dades elaborades a partir del buidatge fet per Bernat Obrador de l'arxiu de l'Auditorium.

²⁰⁰ *Diario de Mallorca*, 20 setembre 1973.

²⁰¹ *Diario de Mallorca*, 20 setembre 1973.

Funcions per tipologia ²⁰² (1969-1981)	Total	%
Teatre	2.783	66,6
Recitals de música clàssica	289	6,9
Musicals, Pop, Rock, Jazz	260	6,2
Dansa	220	5,3
Concerts simfònics i música de cambra	183	4,4
Varietats	157	3,8
Sarsuela	74	1,8
Convencions	68	1,6
Òpera	50	1,2
Corals	45	1,1
Esdeveniments no artístics	34	0,8
Bandes de música	18	0,4
Total	4.181	100

6.6. SEU DEL CONSERVATORI

Des del primer moment que Ferragut va fer pública la idea de construir l'Auditorium, va parlar de la necessitat que s'obris un conservatori. El 1963, quan Ferragut donà a conèixer el primer projecte parlava clarament d'un *auditori-conservatori* i la premsa local durant aquests anys sovint utilitzava aquesta denominació. El mateix Ferragut sempre parlava d'un objectiu doble: oferir un centre musical d'alt nivell i oferir un conservatori. En alguns moments, fins i tot

²⁰² Dades elaborades a partir del buidatge fet per Bernat Obrador de l'arxiu de l'Auditorium.

afirmava que el conservatori era allò que donava sentit a tot: «El conservatorio es la base de todo. Puede que resulte lo menos espectacular, no obstante, es la base de todo lo demás, pues contribuirá a despertar y mantener vocaciones y crear esto que en términos deportivos se llama “la cantera”». ²⁰³ Ferragut estaria pensant que si l'estat no era capaç de garantir una bona educació musical a Mallorca, hauria de promocionar-la personalment.

Quan hem parlat de l'Orquestra Simfònica de Mallorca s'ha fet menció a la manca de músics professionals, sobretot a la secció de corda. Ell era conscient d'aquestes mancances en l'educació musical a Mallorca. Per això, per incentivar l'afició a la música, abans d'inaugurar solemnement l'edifici va decidir que dia 1 de setembre de 1969 serien els alumnes de Palma els que coneixerien en primícia l'Auditorium. Aquell primer dia de setembre un gran nombre d'alumnes i professors foren rebuts a les portes de l'edifici per Marc Ferragut que va guiar-los per totes les sales explicant els detalls i característiques de cada una d'elles. ²⁰⁴

L'any 1935 s'havia creat el Conservatori Superior de música amb Nicolau Brondo com a director i amb Joan Maria Thomàs com un dels professors més actius. Però després de la Guerra Civil, l'any 1943, el conservatori va passar a ser només elemental. Des de llavors l'educació musical a Mallorca es reduïa a aquest conservatori amb un claustre de professors molt petit i a les classes que oferien professors particulars. El conservatori no tenia una seu oficial fixa i aquesta anava canviant constantment la qual cosa feia més precària l'educació musical. Cap a 1965 estava situat a unes dependències del Seminari Vell (Prohens, 2005). L'any 1966 es va canviar de director i fou nomenat Jaume Roig Pieras el qual havia entrat en converses amb Ferragut per establir la seu a l'Auditorium. Finalment, l'octubre de 1970 les aules

²⁰³ *Baleares*, 25 setembre 1965.

²⁰⁴ *Diario de Mallorca*, 2 setembre 1969.

es varen obrir i dia 11 de novembre es va inaugurar oficialment el nou curs a l'Auditorium. Les dependències del conservatori elemental estaven en el cinquè pis. Al principi del curs, es varen acollir només un centenar escàs d'alumnes i començaren dos nous professors: Antoni Matheu de conjunt coral i Joan Coll de guitarra. Ferragut cedia gratuïtament les instal·lacions de la planta cinquena que a partir de llavors portarien el nom d'Antoni Vich.²⁰⁵ Aquest era un bon amic de Ferragut que havia format part amb ell de la junta directiva de l'Orquestra Simfònica de Mallorca. Era impressor i havia editat el llibre *Atlas de Zapatería*. Era un gran aficionat a la música. El motiu pel qual Ferragut havia batiat aquella planta de l'Auditorium amb el nom d'Antoni Vich era per agrair les ajudes que havia donat. En concret, Vich havia creat una beca de 100.000 pessetes anuals per a alumnes que estudiassin algun instrument de corda i pagava les despeses perquè l'Auditorium adquirís un piano de gran coa Stenway que aleshores estava valorat en unes 500.000 pessetes.²⁰⁶ Mentre el conservatori va tenir la seu allà, les matriculacions augmentaren considerablement i també va créixer el claustre de professors amb la incorporació de Bernat Julià, Joan Moll o Gabriel Estarellas. L'any 1977, Bernat Julià fou nomenat director del conservatori i aquell mateix any la seu es va traslladar a l'edifici de la Misericòrdia de Palma.

Durant uns anys, també va funcionar l'acadèmia de ball de l'Auditorium. S'havia posat en marxa l'octubre de 1971 sota la direcció de Tamara Orlova.²⁰⁷ El maig de 1973 comptava amb 25 alumnes.²⁰⁸ Ferragut, a part del caire educatiu, volia aconseguir un grup de ball estable per a l'Auditorium i així poder facilitar la representació d'òperes o actuacions que fessin necessari un ballet.

²⁰⁵ *Diario de Mallorca*, 12 novembre 1970. *Baleares*, 20 octubre 1970.

²⁰⁶ *Baleares*, 8 agost 1969.

²⁰⁷ *Diario de Mallorca*, 11 febrer 1972.

²⁰⁸ *La Vanguardia*, 27 maig 1973.

També es va fer realitat l'escola d'art dramàtic, però només va funcionar durant el curs 1972-1973. En va ser el director Trino Martínez Trives. Aquesta escola va dur a terme algunes representacions d'autors contemporanis i de teatre experimental.

6.7. DESPRÉS DE LA INAUGURACIÓ (1969-1976)

6.7.1. *Premis i reconeixements*

Després de la inauguració amb els 3 concerts de Karajan el setembre de 1969, la col·laboració de les institucions públiques va seguir essent dèbil i raquítica. En canvi, les mateixes autoritats locals que regatejaven recursos a l'Auditorium, acudien a retre homenatges a Marc Ferragut, un rere l'altre. En pocs mesos, entre 1969 i 1970, els reconeixements públics, els homenatges i les distincions cap a ell foren tant nombrosos com escasses les ajudes econòmiques per a la programació musical que oferia. Es donava un copet a l'esquena de Marc Ferragut i, al mateix temps, se'l silenciava quan acudia a les autoritats polítiques en demanda d'ajudes durant aquells primers sis anys.

Entre l'octubre i el desembre de 1969 el ple de l'Ajuntament de Palma va dur a terme els tràmits per a la concessió a Marc Ferragut de la medalla d'or de la ciutat. L'acte protocol·lari de lliurament amb la presència de les autoritats municipals i illenques va tenir lloc el dia 31 de desembre en el saló de plens de Cort en una cerimònia plena d'agraïments per la tasca feta per planificar i construir l'Auditorium.

A finals de 1969 s'anunciava que seria proposat als premis Siurell de Plata que lliurava l'*Última Hora* per votació popular. Les votacions feren mereixedor del premi a Marc Ferragut i a Dina Moore Bowden. El mes de desembre de 1969 Ferragut va ser proposat com a soci d'honor de l'asso-

ciació Skal Club Mallorca.²⁰⁹ En les mateixes dates el Centre mallorquí de relacions públiques, llavors presidit per Miquel Duran Pastor, li va concedir la Flor d'Ametller de plata de 1969 per haver donat una imatge positiva de Mallorca.²¹⁰ Aprofitant la fira del Dijous Bo d'Inca, se li va retre un con-corregut homenatge a la ciutat que el va veure néixer. Era un acte organitzat pel Círculo de Arte y Cultura en col·laboració amb l'Ajuntament. Dia 12 de novembre, Ferragut es va asseure en una taula presidencial a Inca envoltat del seu cosí Antoni Fluxá, batle d'Inca, de representants del Círculo, del cap de la Guàrdia Civil i del cap del quarter general Luque d'Inca. En els discursos d'homenatge es va explicar la seva tasca a Inca com a empresari del calçat, entrenador del CE Constància i promotor del Cafè Mercantil, però en cap cas es va recordar tota la tasca de regidor de l'Ajuntament republicà entre 1931 i 1936.

Després de la seva mort, encara es varen retre dos importants homenatges. El més important era l'erecció d'un monument just davant de l'Auditorim amb la inscripció: «Mallorca a Marc Ferragut. 1901-1981. MCMLXXXIV». La proposta d'aixecar-lo va sorgir del Círculo de Bellas Artes que va demanar la col·laboració d'altres entitats. S'obrí una subscripció popular i amb l'ajuda de diverses administracions públiques (Consell Insular, Ajuntament de Palma i Sa Nostra) es va inaugurar el monument el 18 de gener de 1984. Aquest va ser dissenyat per l'arquitecte Pedro A. Barceló i pel dissenyador Jaume Tolosa. Deu anys més tard, el desembre de 1994, l'Ajuntament d'Inca va dedicar un carrer a Marc Ferragut coincidint amb el 25è aniversari de la inauguració de l'Auditorium. Dies després, per celebrar-ho, l'Orquestra Simfònica de les Balears va oferir un concert a Inca. Les dues distincions honorífiques més importants varen arribar després de 1981, quan el Govern de les Illes Balears li va lliurar

²⁰⁹ *Diario de Mallorca*, 11 desembre 1969.

²¹⁰ *Diario de Mallorca*, 12 desembre 1969.

l'any 2005 el premi Ramon Llull a títol pòstum i l'any 2020 l'Ajuntament d'Inca, per unanimitat de tots els grups polítics, el va declarar Fill Il·lustre de la Ciutat.

6.7.2. *Resistir per no rendir-se*

Ferragut estava encara en una lluna de mel durant els mesos posteriors a la inauguració a càrrec de Karajan. Però l'hora de la crítica cap a ell estava apunt de començar així com la de la seva resistència per sobreviure i seguir oferint la millor oferta musical i cultural de Mallorca. Mai no es va rendir. És cert que abans d'obrir l'Auditorium hi va haver alguns qüestionaments sobre la viabilitat del projecte i en algunes declaracions seves ho rebatia amb fets i obres. Sovint, se li demanava que passaria el dia després d'haver obert les portes, és a dir, que passaria després de Karajan. El juny de 1969 era Josep Tous Barberán el que defensava en un escrit a la premsa la necessitat d'una clara implicació dels organismes públics per no deixar tot sol a Ferragut i que l'Auditorium hauria de tenir al seu abast tota mena de suports per socialitzar la cultura musical amb uns preus d'entrades assequibles per al gran públic.²¹¹ El mes següent, el periodista Jacint Planas li demanava, en una entrevista, si ja havia rebut ofertes de subvencions per part d'algun organisme i Ferragut responia que no tenia cap oferta i que estava disposat a sol·licitar-les ja que sense aquestes no podria subsistir, però afegia: «por el momento no he efectuado gestiones ni sondeo alguno porque, repito, estoy completamente dedicado a la obra».²¹² El mateix Planas, en aquesta entrevista,

²¹¹ *Última Hora*, 19 de juny 1969.

²¹² *Última Hora*, 18 agost 1969.

Amb unes paraules semblants es va manifestar en una altra entrevista quan li demanaren si pensava continuar sense l'ajuda econòmica de ningú, digué: «Una vez el Auditorium esté abierto, en marcha, y todos nos hayamos podido percatar de sus posibilidades, entonces llegará el momento de pedir ayudas y subvenciones, donde haga falta, para todo lo que haga falta». (*Baleares*, 24 agost 1969).

quan li proposava que vengués l'edifici a l'Ajuntament de Palma o al Ministeri de Cultura, ell responia que l'Auditorium no estava en venda i afirmava que no havia construït tot allò per ell sinó que ho havia fet per cobrir les necessitats culturals del poble.

Per això, una vegada inaugurat l'edifici, comença a demanar col·laboració als organismes públics. Una vegada construït l'edifici, s'havia d'omplir de programació. Ell pensava que la construcció era allò més difícil i que només li restava la tasca de mantenir-lo i fer-lo rendir al màxim. En aquesta tasca ell no volia quedar tot sol i el novembre de 1969 demanava, públicament, ajuda a l'Ajuntament de Palma, als ajuntaments dels municipis més grans i més rics, a la Diputació Provincial, als hotelers i a les agències de viatge²¹³ en el transcurs d'una reunió amb els mitjans de comunicació. En aquella reunió donava xifres del cost de la Filharmònica de Berlín i del concert de Duke Ellington com a exemple que les despeses de les actuacions eren molt elevades, que no es tractava d'ajudar a Marc Ferragut sinó d'ajudar els mallorquins a tenir uns preus assequibles i que, a la resta d'Europa, els països més avançats oferien importants subvencions a espais com l'Auditorium. En aquest moment, diversos mitjans de comunicació publicaren articles defensant la ràpida concessió d'ajudes econòmiques a l'Auditorium aportant els arguments que havia exposat Ferragut dies enrere. El *Diario de Mallorca* dedicava dia 30 de novembre de 1969 dues pàgines a ressaltar algunes de les idees que defensava Ferragut. Per una part, la línia editorial del diari posava de relleu que era increïble que una sola persona, Marc Ferragut, hagués fet un esforç tan gran sense perseguir beneficis econòmics immediats a un lloc com Mallorca que compta amb una societat mediocre culturalment, però rica econòmicament. Per altra part, exposava que el mateix Ferragut estava convençut que la seva obra només seria realment seva

²¹³ *Diario de Mallorca*, 26 novembre 1969.

quan la societat mallorquina l'adoptà com a pròpia. A més, destacava que el desenvolupament econòmic de qualsevol societat era causa de desenvolupaments artístics i científics i que això ho tenia clar Ferragut el qual havia posat la societat mallorquina, una societat que no havia sabut transformar en cultura el boom turístic, en el compromís d'ajudar-lo.

Mentre estava duent a terme les obres, les despeses havien estat molt elevades. Hi havia invertit la major part del seu patrimoni i dels recursos econòmics familiars. A més, havia hagut de demanar préstecs als bancs per acabar les obres. La situació financera de la família no era positiva. El fill, Rafel, era economista i tenia clars els mètodes per evitar que allò que havia costat tants d'anys i esforços acabàs tancat per problemes financers. A principis de maig de 1970, alguns mitjans de comunicació varen començar a publicar rumors sobre les dificultats econòmiques de l'Auditorium. De la lectura de la premsa d'aquells mesos de primavera es dedueix que la societat illenca es va dividir entre els que es posaren a favor de la família Ferragut i cercaven mecanismes per mantenir obert l'Auditorium, els que eren indiferents i els que aprofitaren la situació per afirmar: «ja ho deia jo que això no seria possible».

Ferragut havia suportat mesos de presó l'any 1937 i l'any 1938, havia sortit de la ciutat que l'havia vist néixer l'any 1943, havia lluitat durant 15 anys per fer realitat el somni de tenir un centre musical de primer ordre a Palma i ara no feia comptes, quan tot havia començat amb un gran èxit, fer-se enrere per dificultats econòmiques que no eren insalvables. A les pàgines de *La Vanguardia*, el corresponsal a Mallorca titulava la notícia dels problemes econòmics amb paraules molt dramàtiques i deia: «Parece que el Auditorium de Palma de Mallorca se derrumba económicamente. Existe un duro problema entorno a la liquidación de los impuestos».²¹⁴ No només era el rotatiu de Barcelona qui obria les

²¹⁴ *La Vanguardia*, 9 maig 1970.

notícies amb aquestes titulars, sinó que alguns diaris locals dels mes de maig de 1970 es mostraven catastrofistes. Els comentaris periodístics giraven al voltant d'aquestes dificultats econòmiques, que en alguns concerts hi havia hagut poc públic, de l'escassetat de subvencions que rebia o dels excessius impostos que pagava. El *Diario de Mallorca* es mostrava més favorable en relació a l'obra de Ferragut i creia que el problema no era només econòmic sinó que allò que estava fallant era el món cultural mallorquí i les escasses ajudes que rebia la cultura a les Balears en proporció a la riquesa que s'estava generant.²¹⁵ En un editorial del *Diario de Mallorca* es llegia:

Mallorca se muestra inmadura e incapaz de aceptar no ya el reto de Ferragut sino el desafío de una simple comunidad de adulta cultura. No olvidemos que el hipotético fracaso de Ferragut no sería tanto un descalabro individual como una colosal vergüenza colectiva que demostraría lo provisional y inmerecido de nuestro enriquecimiento. Todos —Estado, Corporaciones locales, asociaciones y personas particulares— debemos tomar conciencia de esta realidad y decidir si apoyamos la obra o dimitimos con un gesto de impotencia funestamente provinciano.²¹⁶

Per intentar donar una solució a la manca d'ajudes públiques a l'Auditorium i a la precària situació financera es va convocar una reunió dia 22 de maig de 1970 a la Casa de Cultura de Palma a la que hi varen assistir les autoritats polítiques regionals i locals, membres d'entitats culturals, diversos mitjans de comunicació i persones interessades en el tema. Per les imatges que es conserven de la reunió l'assistència va ser impressionant, quasi un centenar de persones. Un reunió d'aquestes característiques no podia oferir massa

²¹⁵ *Diario de Mallorca*, 22 maig 1970.

²¹⁶ *Diario de Mallorca*, 13 maig 1970.

en les declaracions de Ferragut. Quan mancaven pocs dies per l'actuació de l'Orquestra Filharmònica de Leningrad lamentava:

Tampoco en esta ocasión me ha ayudado nadie, aunque, a decir verdad, ya empiezo a estar acostumbrado a hacer las cosas sin contar con la ayuda ajena... Fueron muchas las promesas de ayuda y pocas, muy pocas, las que se tradujeron en algo concreto. Yo hice el Auditorium para Mallorca y no para Marcos Ferragut, como al parecer algunos siguen creyendo. Pese a que he sufrido bastantes decepciones y más de un dolor de cabeza -aparte de haberme quedado sin un céntimo y tener, a mi edad, que trabajar veinte horas diarias- sigo opinando que no constituyó ninguna equivocación por mi parte meterme en esto. Si yo hice el Auditorium pensando en Mallorca, justo sería que el Auditorium recibiera un trato recíproco. No pido más... Lo que yo quisiera es que este público pudiera tener acceso al Auditorium pagando las entradas a mitad de precio. Y eso sólo es posible mediante subvenciones... Últimamente me vengo preguntando si esta indiferencia de algunos sectores y personas no va directamente contra Marcos Ferragut. En tal caso se equivocan porque el Auditorium está muy por encima de mí.²¹⁹

Tres anys després, a finals de 1974, la situació havia canviat en relació a les subvencions. Aquell any, per primera vegada, el Ministeri d'Informació i Turisme va donar una ajuda d'un milió de pessetes. El d'Educació i Ciència havia aportat 800.000 pessetes, la Diputació i l'Ajuntament aportaren l'any 1973 dos milions de pessetes.²²⁰ Malgrat les ajudes públiques la situació financera no era prou bona per la qual cosa els mitjans informatius anunciaven que l'edifici de l'Au-

²¹⁹ *Diario de Mallorca*, 14 setembre 1971.

²²⁰ *Diario de Mallorca*, 10 novembre 1974.

solucions i sembla que es va convertir en una tertúlia a on els presents anaven oferint el seu punt de vista. La reunió va durar unes dues hores i mitja. Hi va haver intervencions de tota mena.²¹⁷ El governador civil, Victor Hellín, es va mostrar disgustat pels comentaris negatius sobre l'Auditorium que havien aparegut a la premsa els dies anteriors i va demanar unitat per remar tots a l'hora. Alguns dels presents varen reclamar la creació d'un patronat per poder gestionar i rebre subvencions destinades a l'Auditorium. D'altres retreien a la família Ferragut que no aportàs dades econòmiques per així poder saber com ajudar. Marc Ferragut va expressar que les dificultats no havien sortit del finançament de les obres, sinó del manteniment de tot plegat i del dia a dia. El fill, Rafel, va fer, segons la crònica de *Diario de Mallorca*, la intervenció més equilibrada. Va dir que l'Auditorium no va ser plantejat com un negoci rendible, sinó com a ofrena i servei a Palma i a la província, que la concepció de l'edifici era correcta i perfecte, que la planificació que se'n va fer durant 15 anys havia propiciat que no fos tan deficitari com molts creien, que, per tant, necessitava d'unes ajudes inferiors a les d'altres auditoris o teatres estrangers i que sense ajudes públiques l'Auditorium no podria funcionar. A la crònica de *La Vanguardia* també es remarca la gran qualitat de la intervenció de Rafel Ferragut ja que va clarificar molt la situació posant l'accent en l'escàs suport rebut per part de l'administració local, provincial i estatal que encara no havien concedit cap de les ajudes sol·licitades.²¹⁸ La reunió va acabar amb la proposta del governador de crear un patronat de música per canalitzar les ajudes.

Passats els mesos, poca cosa es va fer per solucionar els problemes inicials de maig de 1970. Per això, quasi un any i mig més tard, el setembre de 1971, la decepció era la tònica

²¹⁷ Aquestes intervencions s'han obtingut de la crònica de *Diario de Mallorca*, 23 maig 1970.

²¹⁸ *La Vanguardia*, 23 maig 1970.

ditorium seria subhastat el maig de 1975. La subhasta es va anar posposant i anunciant diverses vegades entre aquell any i l'any 1976. En el moment de cada anunci la premsa posava en valor l'obra de Ferragut i aquest sortia a fer declaracions sobre la necessitat d'oferir més ajudes a l'Auditorium. Sí que algunes institucions anaven concedint ajudes a l'Auditorium, però sense un criteri clar, sense una planificació i a ritme d'alarmes propiciades per les subhastes o crisis puntuals. A finals de 1976 el ple de l'Ajuntament de Palma va decidir la concessió d'una subvenció més elevada a l'Auditorium així com un augment en el preu dels lloguers de les diferents sales fins a arribar a uns tres milions de pessetes anuals. Però allò més important que es va decidir en aquell ple fou la presa de consciència que aquestes ajudes s'havien de perpetuar per fer possible el futur de l'obra de Marc Ferragut. També, l'Ajuntament de Palma es comprometia a demanar subvencions a altres administracions per al sosteniment de l'Auditorium.²²¹ Els regidors Antoni Cirerol, Carles Forteza, Miquel Duran i Pere Cabrer deixaren clar que el futur estava assegurat. Duran explicà que el dèficit econòmic de l'Auditorium s'havia produït ja que els primers anys no havia rebut quasi cap ajuda i això havia provocat que arrossegàs uns deutes considerables. Per la seva part, Cirerol va explicar que l'Ajuntament havia comanat un estudi de solucions per a l'Auditorium i va comparar-lo amb el Liceu de Barcelona. D'aquesta comparació es deduïa que l'Auditorium estava desamparat de tota protecció de l'administració central que era la que tenia llavors competència en cultura i turisme.²²² Aquell dia de desembre, a la sala de plens, només hi havia un sol espectador: Rafel Ferragut. Els Ferragut havien resistit tots els embats, no s'havien rendit. Començava una nova etapa.

Marc Ferragut Fluxá va morir a Palma el 23 de setembre de 1981. Fins al darrer moment, va treballar per fer de

²²¹ *Diario de Mallorca*, 7 desembre 1976.

²²² *Diario de Mallorca*, 7 desembre 1976.

l'Auditorium allò que havia imaginat l'any 1954. Amb 79 anys, encara guardava dins el cor una esperança juvenil, il·lusionant i idíl·lica. El febrer de 1981 en una llarguíssima entrevista²²³ on repassava el passat i el present de la seva vida declarava:

Pens que encara em queden dos o tres anys per poder dur a terme els meus plans. Jo els començaré i els meus fills (sic) els acabaran. Per mi no vull res, ni un cèntim. Em conform amb qualsevol cosa, menj poc i per sopar me basten dues galletes amb un tros de tomàtiga, amb això som la persona més feliç del món. Lo meu és la música, el gran teatre, l'òpera. M'agrada volar, sentir lo que senten els personatges de les obres de Shakespeare. La meva il·lusió és tan gran que, si fos jove...

²²³ *Última Hora*, 21 febrer 1981.

7. BIBLIOGRAFIA

- ALOMAR VANRELL, M. M. (2005): *El teatre a Palma entre 1955 i 1970*, Edicions Documenta Balear, Palma.
- ALOY BIBILONI, G. (2019): «Teatre i arquitectura a Palma», a *Estudis Escènics*, núm. 44. Consultat a Internet <http://estudisescenics.institutdelteatre.cat/index.php/ees/article/view/387>.
- ARMENGOL, A. i ARMENGOL, J. (2005): *La repressió a Inca, la República i la Guerra Civil*, Perifèrics, Palma.
- AA. DD. (2000): *Inca, un segle ciutat (1900-2000)*, Ajuntament d'Inca.
- AA. DD. (2000a): *Inca, imatges d'una ciutat, imatges d'un segle*, Ajuntament d'Inca.
- AA. DD. (2002): *Història de la música catalana, valenciana i balear*, Edicions 62, Barcelona.
- AA. DD. (2003): *Diccionari del teatre de les Illes Balears*. Lleonard Muntaner, Editor i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Palma i Barcelona.
- BLASCO, S. (2009): *Feduchi: tres generaciones en arquitectura y diseño*, Edita Feria de Valencia, València.
- CANYELLES, B. (2012): *Nous estils musicals i canvis socials a Mallorca (1960-1975)*. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serra Busquets. Universitat de les Illes Balears.
- CAPRILES, I. i MIR, A. (2011): «Bartomeu Oliver. Ressenya de l'obra composta a la ciutat d'Inca», a *XI Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca, p. 33-52.

- COMPANY FLORIT, J. (1977): «La Capella Clàssica de Mallorca, obra de Mn. Joan Maria Thomàs», a *Mayurqa* núm. 17, p. 85-88
- (1982): “Marcos Ferragut i el Auditorium de Palma de Mallorca”, a *Ritmo*, gener 1982.
- COMPANY, J.; ESTELRICH, P.; MOLL, J. (1985): *Tres músics mallorquins: Antoni Torrandell, Joan Ma. Thomàs, Antoni Mateu*, edita Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, Palma.
- COMPANY MATAS, A. (2015): *La Segona República a Mallorca. Eleccions, partits polítics, mitjans de comunicació i gestió pública*. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serra Busquets. Universitat de les Illes Balears.
- CÓRCOLES, J. i PERELLÓ, B (2001): *Antoni Mateu Ferrer. 1901-1937. Un batle de la República*, Ajuntament d'Inca.
- CORTÈS, S. i PARETS, J. (1994): «Aproximació al fet musical d'Inca», a *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 239-255.
- DEL HOYO BERNAT, F.X. (2005): «30 anys d'Auditorium: anècdotes i perspectives de futur. Entrevista amb Rafael Ferragut», a *El conservatori, 70 anys d'ensenyament musical*, Estudis baleàrics, núm. 80-81, p. 145-149.
- DURÁN I COLI, L. M. (1995): *Crònica comentada de l'Orfeó l'Harpa d'Inca*, Ajuntament d'Inca, Inca.
- FERNÁNDEZ-CID, A. (1969): «Palma de Mallorca, paraíso filarmónico gracias al nuevo Auditorium», a *ABC*, 27 setembre 1969, pp. 12 i 13.
- (1969): «Marcos Ferragut, el hombre del Auditorium de Palma», a *ABC*, 20 novembre 1969, p. 18 i 19.
- (1976): «El Auditorium de Palma de Mallorca, un milagro de supervivencia artística», a *ABC*, 21 novembre 1976, p. 161-162.
- GALLEGO CAÑELLAS, Eugenia i FERRIOL QUERALT, Mireia Rosa (2019): «Pianista, músic militar i director simfònic: la vida musical de Josep Balaguer (1869-1951) mitjançant la premsa», a *XIX Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 203-231
- GARCÍA MANSO, A. (2014): «El “Cine Astoria” de Cáceres», a *Revista de Estudios Extremeños*, t. LXX, n. III, p. 1665-1700.

- GARÍ SALLERAS, B. (2019): *La repressió feixista a Mallorca durant la Guerra Civil i la postguerra (1936-1945)*, Lleonard Muntaner, Editor, Palma.
- MARIMON RIUTORT, A. (2014): «El republicanisme polític i cultural a Mallorca. El cas de Sóller (1868-1923)», a *VIII Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Ajuntament de Sóller, p. 13-39.
- MARTÍNEZ OLIVER, B. (2005): «L'obra arquitectònica de Francesc Casas Llompart (1905-1977)», a *V Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 103-117.
- MARTORELL FULLANA, C. M. (2012): «El republicanisme federal a la ciutat d'Inca (1868-1874)», a *XII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 87-96.
- MARQUÈS, M i PIERAS, M. (1994): «Temps lliure i oci a Inca i Alaior. Comparacions de dues societats industrials», a *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 127-154.
- MASSOT I MUNTANER, J. (1988): *Vida i Miracles del Conde Rossi. Mallorca, agost-desembre 1936. Màlaga, gener-febrer 1937*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- (2002): *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- MIR MARQUÈS, A. i PARETS SERRA, J. (2013): «Josep Balaguer Vallès (Inca, 1869 – Palma, 1951). Documents inèdits que es troben en el Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca», a *XIII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 231-246.
- (2017): «Bartomeu Oliver i Martí (Felanitx, 19/6/1894 – Palma, 24/5/1988)», a *XVII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 96-120.
- MURRAY, I. (2012): *Geografies del capitalisme balear: Poder, metabolisme socioeconòmic i petjada ecològica d'una superpotència turística*. Tesis doctoral dirigida por Macià Blázquez Salom. Universitat de les Illes Balears.
- OBRADOR VIDAL, B. (2016): *La Orquesta Sinfónica de Mallorca (1946-1972) y Eaktay Ahn (1906-1965), violoncelista, compositor, director de orquesta*, Auditorium de Palma de Mallorca, Palma.

- PARETS SERRA, J. (1983): «Cronologia musical de Mallorca 1930-1939. Apunts per a una història de la música de Mallorca», a *Randa*, núm. 15, p. 169-176.
- PERELLÓ, B. i PIERAS, M. (2002): *Antoni Fluxà Figuerola (1853-1918): família, indústria i formació*, Ajuntament d'Inca, Inca.
- PIERAS SALOM, G. (2000): «Fou "Comuna" el puig de Santa Magdalena o part d'ell?», a *IV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 69-77.
- PIERAS VILLALONGA, M. (1994): «El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball (Mitjans S.XIX-1936)», a *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 117-126.
- (1997): «Anticlericalisme durant la segona república. Inca 1931-1936», a *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 219-227.
- (2005): «La indústria del calçat a Mallorca (1929-1939). El cas d'Inca», a *V Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 141-151.
- (2019): «Moda y Línea, una revista mallorquina del sector del calçat 1944-1963», a *XIX Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 247-260.
- (2019a): *Diari i epistolari (1936-1937) d'Antoni Mateu Ferrer, batle republicà d'Inca*, Lleonard Muntaner, Editor, Palma.
- (2020): «Societat, cultura i mecanització del sector del calçat a Inca (1890-1994)», a *XIX Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca, p. 103-118.
- PROHENS JULIA, J. (2005): «Fets històrics», a *El conservatori, 70 anys d'ensenyament musical, Estudis Baleàrics*, núm. 80-81, p. 99-100
- SOBRINO SÁNCHEZ, R. (2015): *Antoni Torrandell (1881-1963): harmonies franceses a la Mallorca del segle XX*, Ajuntament d'Inca.
- SOLER GAYÁ, R. (1998): *Curiosidades del puerto de Palma de Mallorca*, Autoridad Portuaria de Baleares, Palma.

AGRAÏMENTS

Rafel Ferragut i a la seva família
Bernat Obrador
Alice Weber
Gabriel Pieras
Amadeu Corbera
Jaume Armengol
Joan Ciria
Joan Company
Isabel Crespí
Andreu Quetglas
Joan Parets
Manuel Albertos
Maria Prats
Miquel Sanz
Sebastià Oriol
Xavier Cassanyes
Joan Roig
Llorenç Gelabert
Magdalena Llabrés
Museu del Calçat i la Indústria d'Inca

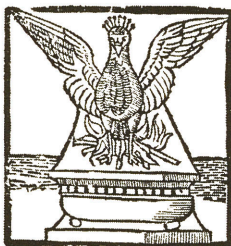
TAULA

PRESENTACIÓ	7
<i>Alice Weber</i>	
PRÒLEG	11
<i>Joan Company</i>	
INTRODUCCIÓ	15
1. L'ENTORN: INCA I LA FAMÍLIA	19
1.1. Inca en el primer terç del segle XX	19
1.2. La família: els Ferragut, els Fluxá i els Bonafè. ...	22
1.3. L'educació en una família artesana i industrial ...	31
2. ANYS DE FORMACIÓ I FUTBOL (1918-1931)	37
2.1. Pastisser i formació autodidacta	37
2.2. París	38
2.3. Música i escriptura	41
2.4. Futbol	48
2.5. La pintura	55
3. TREBALLANT PEL POBLE DES DE LA POLÍTICA (1931-1936)	57
3.1. Orígens polítics	57
3.1.1. La Constància	58
3.1.2. La Unió Republicana d'Inca	60
3.1.3. Amic d'Antoni Mateu Ferrer	63
3.2. Regidor de l'Ajuntament d'Inca (1931-1936)	65
3.2.1. Primera etapa: els anys més actius (1931-1933) ...	65

3.2.2. Segona etapa: allunyar-se de la política activa (1933-1936):	80
4. LA GUERRA CIVIL I LA POSTGUERRA (1936-1943).	91
4.1. El periple per terres peninsulars i Menorca.	91
4.1.1. Primer relat de Joan Prats.	92
4.1.2. Primer relat de Marc Ferragut.	94
4.1.3. Segon relat de Marc Ferragut.	96
4.1.4. Segon relat de Joan Prats.	97
4.1.5. Tercer relat de Marc Ferragut.	98
4.1.6. Relats dels companys embarcats des de Menorca a Mallorca.	100
4.1.7. Relats familiars.	102
4.1.8. Fonts indirectes.	103
4.2. La causa 399/1937.	105
4.2.1. Els primers tràmits.	105
4.2.2. Els informes del batle i de la Guàrdia Civil d'Inca.	108
4.2.3. Indagacions sobre l'itinerari peninsular.	111
4.2.4. Informes i declaracions contradictòries.	112
4.2.5. Declaracions sobre el passat republicà.	116
4.2.6. El final del procés.	118
4.2.7. Sentència, recurs i sentència definitiva.	122
4.3. Postguerra: «exili» a Palma.	127
4.4. Altres documents de la repressió contra Marc Ferragut.	129
5. EMPRESARI A INCA (1924-1946).	133
5.1. Fabricant de calçat i de pells.	133
5.2. Fabricant de cultura i oci.	137
5.3. L'Atlas de zapateria.	142
6. L'AUDITORIUM (1954-1981).	145
6.1. Un context musical (1920-1959).	145
6.2 Els inicis (1954-1967).	154
6.2.1. La idea.	154

6.2.2. Les primeres passes:	158
6.3. La construcció i els preparatius per a la inauguració (1967-1969)	170
6.3.1. Canvis en el panorama musical.....	170
6.3.2. Les obres i els preparatius per a la inauguració.....	174
6.4. La inauguració	180
6.5. Algunes actuacions destacades i el teatre.	186
6.6. Seu del Conservatori	188
6.7. Després de la inauguració (1969-1976).....	191
6.7.1. Premis i reconeixements	191
6.7.2. Resistir per no rendir-se	193
7. BIBLIOGRAFIA	201
AGRAÏMENTS	205

AQUESTA PRIMERA EDICIÓ DE
- *MARC FERRAGUT FLUXÀ (1901-1981).*
D'INCA A L'AUDITORIUM DE PALMA,
ORIGINAL DE L'ESCRITOR MIQUEL PIERAS VILLALONGA,
S'HA ACABAT D'ESTAMPAR A LA CIUTAT DE PALMA (MALLORCA)
EL DIA 2 DE NOVEMBRE DE MMXX.

GALERIA DE FILLS IL·LUSTRES

1. *Miquel Duran i Saurina* (2000)
Gabriel Pieras Salom i Miquel Pieras
Villalonga
2. *Antoni Ferrer Mateu* (2001)
Josep Córcoles i Tugores i Baltasar Perelló
Carrió
3. *Antoni Fluxà Figuerola* (2002)
Miquel Pieras Villalonga i Baltasar Perelló
Carrió
4. *Fra Marià Payeras Borrás* (2007)
Llorenç Payeras Estrany
5. *Mossèn Sebastià Garcias Palou* (2017)
Mn. Pere Fiol i Tornila, i Mn. Santiago
Cortès i Forteza
6. *Antoni Torrandell Jaume* (2015)
Ramon Sobrino Sánchez
7. *Marc Ferragut Fluxà (1901-1981). D'Inca
a l'Auditorium de Palma* (2021)
Miquel Pieras Villalonga

El llibre que tens entre les mans és una convidada a un passeig per la Mallorca del segle xx, concretament per la comarca del Raiguer i per la ciutat de Palma, on no solament coneixeràs l'apassionant biografia de Marc Ferragut, sinó que, gràcies a l'estudi acurat i rigorós de Miquel Pieras, trobaràs, per una part, una informació sociopolítica i econòmica molt interessant sobre la ciutat d'Inca de principis del segle xx, i per altra banda, un retrat i, a la vegada, un repàs o denúncia, del que representa la cultura, sobretot musical, a Mallorca fins al 1981.

No obstant això, el tema o el personatge que ens ocupa és la figura de Marc Ferragut Fluxá (1901-1981). Home d'una forta i polifacètica personalitat: treballador i empresari del calçat, polític i regidor de l'Ajuntament republicà d'Inca, defensor de l'escola pública, gratuïta i laica, creador de la Biblioteca Pública d'Inca, membre de l'equip de futbol del Constància (del qual fou entrenador), aficionat a la pintura i a l'escriptura, promotor i valedor d'entitats musicals... En definitiva, un humanista del segle xx. (Del pròleg de Joan Company)

Ajuntament d'Inca

~ Miquel Pieras Villalonga MARC FERRAGUT FLUXÀ (1901-1981)